

«ОҚМПУ ХАБАРШЫСЫ - ВЕСТНИК ЮКГПУ», № 4 (34), 2022 ж.

ISSN2415-8186 (Online)

ISSN2415-8178 (Print)

**ОҢТУСТІК ҚАЗАҚСТАН МЕМЛЕКЕТТІК ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ**

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

**ЮЖНО-КАЗАХСТАНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА**

BULLETIN

OF SOUTH KAZAKHSTAN STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ

НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL JOURNAL

№4 (34) 2022

**Шымкент
2022**

**ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН МЕМЛЕКЕТТІК ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ**
ғылыми-педагогикалық журналы
№4 (34) 2022

Бас редактор – Главный редактор – Chief Editor Сүгірбаева Г.Д.–ОҚМПУ Басқарма төрағасы–Ректор	
Редакция алқасы	Редакциялық кеңес
Аширов Ә.Ә. – х.ғ.д., профессор (Қазақстан), Алқая Ержан – PhD доктор, доцент (Түркия), Балтабаева Н.С. –PhD доктор (Қазақстан), Дерижана И. –п.ғ.д. (Болгария), ДэвЧан –PhD, профессор (Канада), Дмитрюк Н.В. –ф.ғ.д., профессор (Қазақстан), Жапбаров А. –п.ғ.д., профессор (Қазақстан), Ибашова А.Б. –п.ғ.к. (Қазақстан), Иманбаев Н.С. –ф.-м.ғ.к., профессор (Қазақстан), Исабек Б.Қ. – тарих ғ.к., доцент (Қазақстан), Қадырбаева Р.И. – п.ғ.д., доцент (Қазақстан), Максуда Ф. –PhD доктор (Өзбекстан), Норкуте О. – әлеумет.ғ.д., профессор (Литва), Огуз Ө. –PhD доктор, профессор (Түркия), Подушкин А.Н. –тарих.ғ.д., профессор (Қазақстан), Пардала А. – п.ғ.д., к.м.н., профессор (Польша), Румбеште Е.А. – п.ғ.д., профессор (Томск), Сарсенбиева Н.Ф. – э.ғ.к., доцент (Қазақстан), Сластухина О.И. –ф.ғ.к., доцент (Ресей, Сочин).	Абдрахманова Х.К. – х.ғ.к. (Қазақстан), Әлиева А.О. – п.ғ.к. (Қазақстан), Байбатшаева А. – п.ғ.к. (Қазақстан), Бердалиева Т.Д. – ф.-м.ғ.к. (Қазақстан), Битемирова А.Е. – х.ғ.к., доцент (Қазақстан), Джаманқараева М.А. – ф.-м.ғ.к. (Қазақстан), Дилдабекова А.К. –магистр (Қазақстан), Дүйсенова М.М. – PhD доктор (Қазақстан), Есимова А.Б. – т.ғ.к., доцент (Қазақстан), Исатаева Г.Б. – э.ғ.к. (Қазақстан), Калжанова А.К. –ф.ғ.к. (Қазақстан), Калдарова Б.С. –т.ғ.к. (Қазақстан), Масалиева Ж.А. – ф.ғ.к., доцент (Қазақстан), Мыңбаева А.П. – PhD доктор (Қазақстан), Мәдібекова Ғ.М. – х.ғ.к., доцент (Қазақстан), Омаров Т.Қ. –ф.ғ.к. (Қазақстан), Оралбекова А.К. – PhD доктор (Қазақстан), Сманов І.С. – п.ғ.д., профессор (Қазақстан), Судейменова Л.А. – т.ғ.к. (Қазақстан), Стычева О.А. –п.ғ.к., доцент (Қазақстан), Уалиханова Б.С. –PhD доктор (Қазақстан).

Жауапты хатшы: Мусабеков А.Т.–PhD.

Техникалық редакция: Байырбекова Л., Аблаев Н., Утепов Н.

Журнал 2016 жылдың наурыз айынан бастап Париж қаласындағы

ISSN орталығында тіркелген.

ISSN2415-8186 (Online), ISSN2415-8178 (Print)

Журнал 2020 жылдың қыркүйек айынан бастап **CROSSREF** мүшесі.

Журнал Қазақстан Республикасы Байланыс және ақпарат агенттігінде тіркеліп, **06.06.2014 ж. №14373-** жжүелігі берілген. Қазақстан Республикасы Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетіне қайтаесепкею туралы **07.10.2020ж. №KZ48VPY00027683** куәлігі берілген.

Меншік иесі: «Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті» коммерциялық емес акционерлік қоғамы.

2014 жылдың қараша айынан бастап шыға бастады. Жылына 4 рет жарық көреді.

Мақала авторларының пікірлері редакция көзқарасын білдірмейді. Мақалада баяндалған мәліметтердің шынайылығына авторлар жауап береді.

Редакцияның мекен жайы:

160012, Шымкент қаласы, А.Байтұрсынов к-сі,
113-бөлме, тел. 390244/791.87756526559

e-mail: habarshy@okmpu.kz

© Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті

МАЗМУНЫ – СОДЕРЖАНИЕ – CONTENTS

Мазмұны – Содержание – Contents	3-4
<p><i>Әбілмансұр Ә.Қ., Суюндиков А.А</i> Шетел тілін оқытудың дәстүрлі емес формаларын қолданудың теориялық негіздері Теоретические основы использования нетрадиционных форм обучения по иностранному языку Theoretical foundations for the use of non-traditional forms of teaching a foreign language</p>	5-16
<p><i>Мынбаева А.П., Рустемова А.М.</i> Ж.Аймауытов шығармаларындағы лингвомәдени бірліктер және оларды оқыту жолдары Лингвокультурные единицы в произведениях Ж. Аймаутова и пути их обучения. Linguocultural units in the works of Zh.Aimautov and ways of their teaching.</p>	16-25
<p><i>Паримбай Г.Ф., Керімбаева Р.Қ., Баймахова А.Ш.</i> Жасөспірімдердің жеке тұлғалық қасиеттерінің кәсіби қызметті таңдау бағытына ықпалын зерттеу Исследование влияния личностных качеств подростков на направление выбора профессиональной деятельности Study of the influence of personal qualities of adolescents on the direction of choice of professional activity</p>	25-35
<p><i>Молдабек Қ., Кенжебекова Р.И.</i> Ақпараттық технология - тақырыпты меңгерту амалдарының бірі Информационные технологии-один из приемов освоения темы. Information technology is one of the ways to master the topic</p>	35-47
<p><i>Кенжебекова Р.И., Молдабек Қ.</i> Бастауыш мектепте пәнаралық байланыс арқылы жаңартылған бағдарламамен оқушылардың танымдық қабілеттерін қалыптастыру Формирование познавательных способностей учащихся с обновленной программой через межпредметные связи в начальной школе Formation of students ' cognitive abilities in elementary school with an updated program through interdisciplinary communication</p>	47-61
<p><i>Жаппарбергенова Э.Б., Уалихан Н.О., Мамыкова Р.У., Мусабеков А.Т.</i> PBL және CLIL технологияларын қолдана отырып биологияны қостілді оқытудың тиімділігін арттырудағы жаңа тәсілдер Новые подходы к повышению эффективности двуязычного обучения биологии с использованием технологий PBL и CLIL New approaches to improving the effectiveness of bilingual biology teaching using PBL and CLIL technologies</p>	61-72

<p><i>Рахманова Н.М., Мамыкова Р.У., Утегенова Г.А., Мусабеков А.Т.</i> Түркістан қ. "Ботаникалық бақ" ғылыми кешенінің оқу-өндірістік базасында ғылыми-әдістемелік жұмысты ұйымдастыру Организация научно-методической работы на учебно-производственной базе научного комплекса "Ботанический сад" г. Туркестан The scientific complex "Botanical Garden" in Turkestan Organization of scientific and methodological work on the educational and production base</p>	<p>72-86</p>
<p><i>Муталхан Ү.Б., Рысбаева Ғ.А., Мамыкова Р.У., Тойлыбай Г.Ә., Мусабеков А.Т.</i> Саралап білім беру жағдайында биология пәніне көрнекілік принципін пайдалана отырып, танымдық қызығушылығын дамыту Развитие познавательного интереса к предмету биологии в условиях дифференцированного образования с использованием принципа наглядности. Development of cognitive interest in biology using the principle of visualization in the context of differentiated education</p>	<p>86-97</p>
<p><i>Пошаева Г.С., Назарбаева Ұ.Ш., Жаппарбергенова Э.Б., Мусабеков А.Т.</i> Жоғары оқу орындарында білім алушыларға инновациялық технологияларды семинар сабақтарында пайдаланудың артықшылықтары Преимущества использование инновационных технологий обучающимися в высших учебных заведениях на семинарских занятиях Advantages of using innovative technologies by students in higher educational institutions at seminars</p>	<p>97-113</p>
<p><i>Omer Z</i> Мәдени мұра интеграциясы және қазіргі заманғы көркемдік білім Интеграция культурного наследия и современное художественное образование Integration of cultural heritage and modern art education</p>	<p>113-119</p>

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ДӘСТҮРЛІ ЕМЕС ФОРМАЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

ӘБИЛМАНСҰР Ә.Қ., оқытушы-магистр, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, e-mail: abilmansur.asell@okmpu.kz, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0003-3270>

СҮЮНДИКОВ А.А. аға оқытушы-магистр, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан e-mail: suyundikov.assan@okmpu.kz, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6142-1747>

Аңдатпа: Бұл мақалада қазіргі заманға сай оқытуды ұйымдастыруда дәстүрлі сабақтың құрылымынан тыс ұйымдастырылған сабақтарды өткізу тиімді. Дәстүрлі сабақты түрлендіріп, білім алушылардың қызығушылығын арттырудың ең тиімді формасы – дәстүрлі емес сабақ. Қазіргі білім беру мазмұнында шет тілін оқытудың дәстүрлі емес формаларын пайдаланудың тиімділігі арттыру өзекті мәселелердің бірі қарастырылған. Білім алушы өз тілінде қолдануға мүмкіндік алады, коммуникативті функция бірінші кезекте сыныпта болады, сондықтан әдіскерлер мен мұғалімдер жетілдіру резервтерін табуға бағытталған шет тілі сабағы, оның тиімділігін арттыру және білім сапасын арттыру үшін жұмыс жасау қажет. Мұның бәрі сабақтың стандартты емес формаларын оқу үрдісіне қосу, және шет тілін оқуға деген ынтысын жоғарылатуға көмектесу үшін әр түрлі кезеңдер, оқу материалының өмірлік жағдайларымен байланысы, мектеп оқушыларының тәуелсіздігі мен шығармашылық бастамасын дамытуына өз үлесін қосады. Сонымен қатар орта мектепте шет тілін оқыту проблемасы өзекті болып отыр, өйткені білім беру сипатындағы өзгерістер адамның еркін дамуына, шығармашылық бастамашылыққа, білім алушылардың тәуелсіздігіне, бәсекеге қабілеттілікке және болашақ мамандардың ұтқырлығына бағытталған. Шетел тілін оқытудың мақсаты коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру екендігі белгілі, бұл мәдениаралық қарым-қатынасқа қатысуға қабілетті және дайын тұлға қалыптастыруды көздейді.

Тірек сөздер: әдіс, мотивация, дәстүрлі емес оқыту, педагогикалық шеберлік, инновациялық технология, дидактика, коммуникативтік құзыреттілік.

Кіріспе. Бүгінгі таңда орта мектепте шет тілдерін оқыту мәселесі өзекті болып отыр, өйткені білім берудің сипаты өзгеріп, мақсаты тұлғаның еркін дамуы, шығармашылық бастамасы, оқушының дербестігі, сонымен қатар бәсекеге қабілеттілігі және болашақ мамандардың ұтқырлығы. Шетел тілін оқытудың мақсаты коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру екені белгілі. Бұл мәдениетаралық қарым-қатынасқа қатысуға құзыретті және дайын тұлғаны қалыптастыруды білдіреді. Қазіргі тіл саясатында, соның ішінде шет тілдерінде соңғы жылдары білім алушы оқушыға бағытталған көзқарас қалыптасып келеді. Бұл тәсілдің негізгі ережелері оқушы тұлғасын оқу қызметінің белсенді субъектісі ретінде дамытуға және үздіксіз білім беру, өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жетілдіру процесіне жан-жақты дайындауға бағытталған. Қазіргі уақытта шет тілін оқытудың міндеті қарым-қатынас, қарым-қатынас және дағдыларды жаттықтыру мағынасында. Студенттерге тілді өз ана тілінде қолдануға мүмкіндік беріледі. Коммуникативті қызмет негізінен сабақта жүзеге асады. Сондықтан

әдіскерлер мен ұстаздар білім сапасын арттыру үшін жетілдірудің резервтерін тауып, жұмысының тиімділігін арттырып, шет тілін оқытуда аянбай тер төгулері қажет. Олар оқытудың стандартты емес түрлерін оқу үрдісіне және оның әртүрлі кезеңдеріне енгізуге, оқу материалын өмірлік жағдаяттармен байланыстыруға, оқушылардың дербестігі мен шығармашылығын дамытуға, шет тілдерін меңгеруге ынтасын арттыруға ықпал етеді. Студенттердің жалпы білім деңгейін көтеру көбінесе әдістерді ұтымды ұйымдастырумен және оқу процесін жетілдірумен байланысты. Мектептердегі оқу-тәрбие үрдісін меңгерудегі ең маңызды міндет – оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, ағылшын тілін әртүрлі формалар мен құралдарды пайдалана отырып оқыту. Қазіргі жағдайлық есептер ағылшын тілін үйренуге арналған құралдардың кең ауқымын ұсынады. Бұл мақсатқа жетудің құралдары көбінесе креативті және дәстүрлі емес, бірақ олар 21-ші ғасыр стандарттарына сай болу үшін де тиімді болуы керек. Көп нәрсе мұғалімдердің шеберлігіне, оқу-тәрбие процесін ұйымдастыра білуіне, еңбегіне, оқытудың жаңа формалары мен әдістерін үнемі іздестіруге байланысты.

Әдеттегі мағынадағы сабақтар мектептегі оқу әрекетінің жалғыз ұйымдастырылған түрі емес. Қазіргі уақытта білім берудің ұйымдастыру формаларын дамыту мен жетілдіру жолдарын үнемі іздестіру жұмыстары жүргізілуде. Осындай формалардың бірі – дәстүрлі емес білім беру түрі. Қазіргі уақытта "дәстүрлі емес" термині кеңінен қолданылады. Дәстүрлі емес білім беру – оқу-тәрбие процесінің мақсатына сәйкес сынып құрылымын өзгертетін және оқушының шығармашылық оқуының өзіндік үлесін арттыратын оқыту түрі. Дәстүрлі емес оқыту – оқытудың классикалық формалары негізінде жасалған стандартты емес әдіс. Осы тұжырымдамаға сүйене отырып, дәстүрлі емес оқытуды жаңа оқыту технологиясы деп атауға болады. Мұндай сабақтарда студент субъектіге айналады, өз іс-әрекетін толық бақылайды және ұйым мен сауалнама жағдайында орын алады. Дәл сол кезде танымдық қызығушылықтың тетіктері күрделеніп, оқушының тұлғалық дамуының негізін құрайды. Бұл ойлау процесі үй-жайларды таңдаудың, қажетті әдістерді таңдаудың, білім түрлерін зерттеу мен ажыратудың және ең қажетті шешімдерді таңдаудың күрделі тізбегінен тұратындығына байланысты. Бұл жағдайда баланың әрбір іс-әрекеті ол үшін өте маңызды болып, шығармашылық үлкен қуаныш, "жаңалыққа" таңдану, қиындықтарды жеңуден ләззат алу, басқаларға көмектесуден қуаныш, тапқырлық, оқудағы ілгерілеушілік, эмоционалдық зарядтар әкеледі. Біз оқу процесінің "дәстүрлі емес формаларына" ерекше орын береміз.

Зерттеу әдістері. Дәстүрлі емес формалар әдетте мұғалімдер өз сабақтарын жарқын және эмоционалды етіп өткізуге тырысқанда, материалды әр оқушыға бейсаналық зейінге сүйене отырып жеткізуге тырысқанда, шығармашылық үдерісте оқушылардың өзін белсендіруге тырысқанда пайда болады. Сабақты ұйымдастыруда дәстүрлі емес әдістер мен әдістерді қолдана отырып, оқу үдерісін қызықты және нәтижелі етуге болады. Осы әдістерді қолдану арқылы оқушылардың сөздік қоры артады. Алайда, егер мұғалімдер осы әдістерді қолдануды шешсе, мұндай сабақтарды дайындау көп уақыт пен күш жұмсайтынын білуі керек. Сондықтан мұндай әдістер күнделікті өмірде өте сирек қолданылады. Осы мәселе бойынша жүргізілген сауалнама және әдебиеттерді талдау нәтижелеріне сүйене отырып, мектептерде стандартты емес әдістерді қолдану керек деген қорытынды жасауға болады. Дегенмен, бұл әдістерді

шамадан тыс қолдану оқушының оқуына кері әсерін тигізетінін айта кеткен жөн. Дәстүрлі және дәстүрлі емес әдістерді пайдалану кезінде тиісті айырмашылықты жасау керек. Мұғалімдер оқытудың дәстүрлі емес түрлерін қолдануға шешім қабылдаса, олар оқыту уақытын және тапсырмаларын дұрыс бөлуі керек. Белсенді оқытусыз тұлғаның белсенді дамуы мүмкін емес. Мұғалімдер студенттерге жалықтыратын үлгілерден ауытқуға мүмкіндік берсе, бұл, әдетте, олардың білім деңгейін арттыруға жемісті әсер етеді [1].

Мотивацияны "дене белсенділігін тудыратын және бағыттайтын импульс" ретінде қарастыруға болады. [2]. Мотивация да мотивацияны қалыптастырудың тәрбиелік процесі болып табылады. Мотивацияның сипаттамалары белгілі бір дәрежеде мінез-құлық белсенділігін ынталандыратын және қолдайтын процестер болып табылады.

Адам мінез-құлықты бастау үшін ол белсенділік күйіне енуі керек. Басқаша айтқанда, адамның қозғалысқа деген белгілі бір серпіні, эмоциялары немесе ерікті қалауы оны белсенділікке итермелеуі керек. Бұл мотивациялық ынталандыру функциясы. Сезім құраушы қызметі – әрекетке терең тұлғалық мән беру. Бұл функция адам қызметінің жалпы бағытын бақылаумен тығыз байланысты.

Адам қызметінің мақсаттылығын осы функцияның қасиеті ретінде қарастыруға болады. Бұл мақсат қоюға байланысты мотивациялық ұйымдық қызмет, өйткені ол саналы мотивтерді мақсат мотивтеріне айналдырады. "Мотивация" ұғымының өзі жеке тұлғаның нақты мінез-құлқы мен іс-әрекетін бастайтын ситуациялық формацияларға да, оның мәні мен түпкі себептерін құрайтын мақсаттарды, құралдар мен әдістерді таңдауға түрткі болатын тұрақты психологиялық формацияларға да қатысты қолданылады. мінез-құлық". "Мотивация" мінез-құлыққа әкелетін жеке тұлғаның ішкі көзқарастары мен импульстері ретінде түсіндірілуі мүмкін және көбінесе осы мінез-құлық өрісінен бөлінбейтін ретінде қарастырылады. Дегенмен, күнделікті өмірде болғанымен, атап өту керек. «Мотивация» және «ынталандыру» жиі синоним ретінде қолданылады, қазіргі психологияда бұл ұғымдар мүлдем басқа құбылыстарды білдіреді [2].

Сабақ – мектеп жұмысының негізгі түрі. Бұл оқу процесінің мағыналық, уақытша және жүйелі түрде аяқталатын және көмекші формалармен қамтамасыз етілетін сегменті (кезені, буыны, элементі) [3]. Сабақтар үш мақсатты – оқу, оқыту және дамытуды көздейтіндіктен сабаққа қойылатын талаптар өте жоғары.

Әртүрлі сабақтардың ортақ жақтарын табу үшін оларды категорияларға бөлу керек. Әр сабақтың мақсаты мен міндеттері әртүрлі болса, әртүрлі материалдарды меңгерсе және әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолданса, сабақтарды қалай топтастыруға болады? Сабақты қай жағынан алу керектігіне байланысты әртүрлі түрлерін ажыратуға болады.

Оқытудың дәстүрлі емес түрлері дегеніміз не?

Отандық педагогикада білім берудің дәстүрлі емес түрлерін қабылдаудың екі негізгі жолы бар. Дәстүрлі емес сабақ түрлерінің бірінші әдісі - бұл нақты құрылым, оқытудың әртүрлі әдістерінің жиынтығы. Басқаша айтқанда, дәстүрлі сабақ оқу-тәрбие процесінің негізгі формасы болып қала береді, бірақ оған оқушылардың танымдық қабілетін дамытудың заманауи әдістерінің элементтері енгізілуі керек. Бұл, ең алдымен, танымдық дамудың алты деңгейі: білім, түсіну, қолдану, талдау, синтез және бағалау. Сондықтан сабақтарда арнайы оқу материалдары, ресурстар, тақырып бойынша материалдар, тапсырмалар мен мәтіндер пайдаланылады. Сабақта кестелер,

анықтамалықтар мен карточкалар толтыру, әртүрлі дереккөздерден сөзжұмбақ құрастыру, тақырып бойынша пікірталас пен әңгімелесу, эссе дайындау және қорғау, ойын түрлері қолданылады.

Екінші тәсіл соңғы кезде пайда болған және қазіргі мектептерде кеңінен қолданылып жүрген инновациялық және заманауи оқыту түрлерімен (конференция сабақтары, дөңгелек үстел сабақтары, аукцион сабақтары, пікірталас сабақтары) оқытудың дәстүрлі емес нысандарын бейнелейді. Ғылыми әдебиеттерге қатысты оқу іс-әрекетінің интерактивті түрлері немесе "интерактивті режимдер" (ағылшын тілінен өзара әрекеттесу) ұсынылады. Қарқынды қарым-қатынастың тактикасы мен стратегиясын жасау, бірлескен іс-әрекетті ұйымдастыру. Интерактивті коммуникация – коммуникацияның негізгі түрлері ынтымақтастық пен бәсекелестік болып табылады. Адам басқа адамның немесе топтың позициясын қабылдап, басқаның мінез-құлқын осы тұрғыдан ғана бағалай алатын тұлғааралық қарым-қатынасқа баса назар аударылады; О.В.Трофимованың пікірінше, "білім берудің дәстүрлі емес түрлері" термині этимологиялық аспектіде егжей-тегжейлі зерттеуді қажет етеді [4].

Шетел тілін оқытуда ойын технологияларын қолдану оқу-тәрбие процесінде оқытудың формасы мен әдісі ретінде дербес педагогикалық категория, ал ойын – мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі іс-әрекетінің бірі. Дегенмен, мектептер ойын мен оқуды толығымен ажырата алмайды. Қарапайым мектептерде шет тілдерін оқыту тұжырымдамасы ең тиімді ойын элементтерінің кең ауқымын, тіпті орта және жоғары мектепте де қосу екенін көрсетеді. Шетел тілін оқыту әдістемесінде ойын элементтері маңызды орын алады. Ойын элементтерін оқушылардың сөйлеу дағдыларын қалыптастыру, жаңа сөздік қорын меңгеру, тілге деген қызығушылығын арттыру үшін пайдаланған жөн.

Проблемалық-бағдарланған оқыту студенттердің жаңа білім мен іс-әрекет тәсілдерін өз бетінше іздеуіне баса назар аударумен сипатталады. Бұл дегеніміз, студенттер жаңа білімді дәйекті және мақсатты түрде ұсыну және олардың алдында тұрған танымдық міндеттерді шешу арқылы белсенді түрде алады.

Кейбір ғалымдар проблемалардың деңгейлерін ажыратады: и. А. Зимнийдың пікірінше, проблеманың деңгейі оқушының мәселені шешу және анықтау белсенділігімен анықталады [4]. Мұнда и. А. Зимний проблемалық-жоғары деңгейді "проблемалық-жоғары деңгей адамның білім беру жағдайына тән" деп анықтайды.

"Проблема" және "міндет" ұғымдарын ажырату маңызды, өйткені м.и. Махмутов бұл ұғымдарды былайша түсіндіреді: тапсырманы тыңдаушы қабылдайды, мәселе берілген тапсырмалар, ондағы жаңа ақпараттың талабы және алдыңғы білім арасындағы байланысты көрсетеді. Осылайша, міндет объективті құбылыс ретінде адамның санасында пайда болатын және оның проблемасына айналатын субъективті сипатқа ие болады. Адам санасында ол "проблемаға" айналады және "проблемалық жағдайда" шешілуі керек [5].

Мәселеге бағытталған оқытудың мақсаты-студент алдында туындауы мүмкін сұраққа немесе мәселеге тап болған кезде "пионер" жағдайына түсу. Шет тілін оқытудың проблемалық-құндылық әдістемесінің мәні оқытудың диалектикасында, репродуктивтіден өнімділікке көшуде жатыр.

Проблемалық шет тілдерін оқытудың жарқын мысалы-1970 жылдары Францияда танымал болған жаһандық модельдеу әдісі (les simulations globales). Осы әдісті

жасаушылардың бірі Ф. Дебиссер былай деп жазды: "бұл айналада ұйымдастырылған тұлғааралық қатынастарды, проблемалық жағдайларды модельдеу, проблемаларды шешу мен шешім қабылдаудың кез-келген суреттері шығарылады."

Проблемалық-бағдарланған оқыту әдістерінің бірі-шетелде кеңінен қолданылатын дизайн әдісі. Отандық педагогикада оның теориялық және практикалық ережелерін әзірлеуде Е. С. Полату маңызды рөл атқарды, оның жұмысы Ресейде жобалық әдісті енгізуге негіз болды [6].

Жоба әдісі-бұл оқушылардың қызығушылықтарын ескере отырып, оқу процесін құруға мүмкіндік беретін интеграцияланған оқыту әдісі. Бұл студенттерге өздерінің оқу-танымдық іс-әрекеттерін ұйымдастыруда, жоспарлауда және бақылауда тәуелсіз болуға мүмкіндік береді.

Мектеп тәжірибесі көрсеткендей, тек оқу мазмұнына сүйену пәнге қызығушылық тудырмайды. Егер оқушылар белсенді қызметпен айналыспаса, онда кез-келген мазмұнды оқу материалы тек танымдық қызығушылық тудырмайтын тақырыптарға қызығушылық тудырады. Оқушылардың белсенді қатысуын ынталандыру үшін қызықты және маңызды сұрақтар ұсыну қажет. Жоба әдісі студенттерге бұрыннан бар білімді игеру барысында білімді саналы түрде алуға мүмкіндік береді. Шет тілі сабақтарында жоба әдісін кез келген тақырып бойынша бағдарламалық материалдың бөлігі ретінде пайдалануға болады.

Әр жоба белгілі бір тақырыппен байланысты және бірнеше сабақтарда жасалады. Бұл студенттерге, мысалы, өз өмірі туралы сөйлесуге және жазуға, өз күнделіктерін құруға және макеттер дайындауға мүмкіндік береді.

Дизайн әдістемесінде өте жемісті идеялар қолданылады. Мультимедиялық презентациялардан басқа, олар сызбалар, коллаждар, фотосуреттер, жоспарлар, карталар, диаграммалар, сауалнамалар, графиктер және диаграммалар сияқты ауызша сөйлеу құралдарынан тыс көптеген құралдарды пайдаланады. Осылайша, даму және қарым-қатынас дағдылары берік қалыптасады.

Бұл білім беру жүйесінде лексикалық құралдар мен грамматикалық құрылымдарды бейсаналық есте сақтау шығармашылық ойлау мен қиялдың дамуына ықпал ететін мәселелерді шешуде кеңінен қолданылады.

Жүйе сонымен қатар әртүрлі лексика мен грамматикалық құрылымдарды қолдануға шақырады, мысалы, сөздік қорын арттыру, зерттелген лексика мен грамматикалық элементтерді бекіту, мерекелік атмосфера құру, шет тілі кабинетін балалардың түрлі-түсті туындыларымен безендіру және т. б.

Талдау және нәтижелер. Драма әдісін Манфред Шеу Ұлыбританияда драманы оқытудың ұзақ дәстүрінің нәтижесінде жасаған. Оның мақсаты мектептердегі дәстүрлі курстар мен сабақтарға қарағанда тиімдірек болатын тілді оқыту және үйрену әдісін табу болды [7]. Бұл мақсатқа оқушылардың ойдан шығарылған жағдайларда оқуын ойнау арқылы қол жеткізу керек еді. Әдіс келесі шағын қадамдардан тұрды

1-қадам: сабақты бастамас бұрын сабақтың тақырыбына негіз болатын қысқа прозалық мәтін дайындаңыз.

Бұл мәтіннен көзқарас сабақтың кәсіби шеңберіне сүйенеді. Студенттерге бұл сурет туралы ойлануға және онда өз қиялын жасауға шақырылады. Алғашқы қадам ретінде мұғалім сабақтың ортасына "Оқу" деп жазылған қағаз парағын қояды. Келесі

сабақта миға шабуыл жасалады, онда оқушылар "бөлме" сөзімен байланыстыратын заттарды іздейді және оларды қағазға жазады.

2-қадам: суретте бұрын табылған бірлестіктер ізделеді. Содан кейін олардан осы ерекше сәтте қай жерде болғысы келетіні туралы ойлануды және сыныпты сәйкесінше безендіруді сұрайды. Талаптарды реттеңіз, көбірек суреттер салыңыз және жиһаз бір немесе бірнеше оқушы алғысы келетін орынды безендіру ретінде қызмет ете алуы керек.

3-қадам: болашақ студенттерге безендірілген бөлмені көрсетіңіз. Олар осы ойдан шығарылған бөлмеде немесе жерде жүріп, басқа студенттерге көрінбейтін мәліметтерді беруі керек. Мұғалім "мұнда не болып жатыр, қашан және қайда" деген сұрақты қойғаннан кейін, оқушылардың шағын топтары осында тұратын қиялдағы адамды "жасауы" керек. Бұл кіші топтардың мүшелері сол адамның жеке басы мен дене тілін білуі керек, өйткені олар өздері сол адамға "айналады". Осы әдістерді қолданған кезде мұғалімнің міндеті, ең алдымен, оқушылардың қабілеттерін дамыту үшін танымдық іс-әрекетті ұйымдастыру болып табылады.

"Баспасөз конференциялары" әдісі Анатолий Гиннің "білім беру техникасының әдістері" кітабында сипатталған [8]. Бұл әдіс 1998 жылы жарық көрді және содан бері үлкен тәжірибе жинады.

Мұнда ұсынылған сабақ формасының кейбір дәлелдері келтірілген.

Ешкім сұрақтарды жауапсыз тыңдағысы келмейді. Алайда мектептің дәстүрлі құрылымы балаларға өздерін қызықтыратын сұрақтарға жауап береді. Сұхбат сабақтары бұл жағдайды өзгертуге көмектеседі. Сабақта оқушылар өз сұрақтарына жауап алады, бұл оларды қатысуға айтарлықтай ынталандырады.

Балалар сұрақтарды дұрыс қоюды және жіктеуді үйренеді.

Тақырыптарды нақтылайтын және түсінуді тереңдететін сұрақтар жүйесін құру мүмкіндігі жасалды. Бұл өнерді аз адамдар біледі, бірақ бұл өмірде өте маңызды.

Өз ойларыңызды нақтылаңыз, еркін сөйлеңіз және басқа адамдардың идеяларын қайталамаңыз.

Терең сұрақтар қою үшін ойлау керек. Сондықтан оқытудың бұл түрі ойлау қабілетін дамытады.

Егер студенттердің біреуі қойылған сұрақтың жауабын білсе, олар жауап алуға құқылы. Осылайша, білімді студенттер білім арқылы өздерін жүзеге асыруға мүмкіндік алады. Сұхбатты сәтті өткізу үшін сұрақтардың келесі түрлерін алдын ала қарастыруға болады

Қайталанатын сұрақтар. Бұл жауаптары бар сұрақтар.

Нақтылау сұрақтары. Мұндай сұрақтарға жауаптар берілген ақпаратта жоқ, бірақ оларды табу қиын емес. Бұл әдетте бетте табуға болатын фондық ақпарат. Дәстүр бойынша, бұл сұрақтарға жауаптарды Google-ден оңай табуға болады.

Ашық сұрақтар. Бұл сұрақтарға жалғыз дұрыс (шынайы) жауап жоқ.

Олар қарама-қайшы болуы мүмкін және қарқынды ойлауды, дереккөздерді салыстыруды және жауаптарды табу үшін зерттеу жүргізуді қажет етеді Google мұндай сұрақтарға жауап бермейді.

Әр түрлі жанрдағы Музыка білім беру процесінің ажырамас бөлігі болып табылады және шет тілін үйренуге ынталандыруға оң әсер етеді. Лексика, грамматикалық құрылымдар және фонетика (есте сақтау) көбінесе шет тіліндегі әндерден үйреніп, өңделеді [9]. (Жиі қайталанатын қарапайым әндер дұрыс шет тіліндегі

сөз тіркестерінің екпіні мен риттакты үлгісін бекітіп қана қоймайды, сонымен қатар дұрыс артикуляцияға көмектеседі, өйткені олар музыкалық есту, есту бақылауы және артикуляциялық аппараттың дамуымен тығыз байланысты). Сабаққа жақсы тандалған ән баға жетпес. Сонымен қатар, әндер оқушылардың эстетикалық тәрбиесі болып табылады, шығармашылықтың дамуына ықпал етеді, ұжымды біріктіреді және оқушылардың сөйлеу және ойлау әрекеттеріне негіз болады. Негізінде композиция үшін материалды таңдағанда келесі шарттарды ескеру қажет.

Осылайша, білім, дағдылар мен қабілеттерді қалыптастыру үшін ән материалымен жұмыс жасау кезінде оларды қалыптастырудың әр кезеңінің міндеттері мен ерекшеліктерін ескеру қажет.

Сонымен, шет тілін (атап айтқанда, ағылшын тілін) зерттеудегі елдік көзқарас оқытуды дамытудың факторы болып табылады. Шет тілдерін оқытудағы елтану, біріншіден, танымдық мәнге ие, өйткені ол шет тілін үйренушілердің жалпы көкжиегін кеңейтеді; екіншіден, ол елтану құзіреттілігін, яғни өз елінің мәдениетімен салыстыра отырып, шетелдік мәдениетті зерттеудегі аналитикалық тәсілдің дағдылары мен дағдыларын қалыптастырады. Оқытылатын тіл елінің мәдениетін білу оқытылатын тілді неғұрлым дәл және терең түсінуге ықпал етеді. Тілдер мен мәдениеттерді өзара байланысты зерделеу – лингвистикалық білім беру қағидаттарының бірі, оның негізінде басқа елдердің мәдениетіне баулу жүреді. Осыған байланысты елдік тақырыптар бойынша сабақтарды мүмкіндігінше жиі өткізу қажет.

Олардың бірлігіндегі тілдік және елтану білімінің негізгі көзі студенттерді өз халқының мәдениеті мен дәстүрлері әлеміне енгізетін түпнұсқа мәтін болып табылады. Мәтін тілдік және білімінің қайнар көзі ретінде олардың бірқатар функцияларды орындайды:

- 1) жаңа лексиканы ұсынады, оның контексте қолданылуын суреттейді;
- 2) осы тақырып бойынша келісілген сөйлеудің үлгісін білдіреді;
- 3) сөйлеуді қолдануда қайталау, әңгімелесу, түсініктеме беру және жаттығудың басқа түрлері үшін материал береді.

Шет тілі- бұл ашық қатынастарды, мәдени айырмашылықтарға нақты қызығушылықты, әртүрлілікті тануды, басқа халықтардың тілдеріне, дәстүрлеріне, әдет-ғұрыптарына, идеяларына құрмет пен төзімділікті қалыптастырудың тікелей көрінісі. Мұғалімнің міндеті-жұмыс формалары мен әдістерін қолданудың оңтайлы жолдарын табу. Бұл тұрғыда география және тарих, білім беру мекемелері туралы ақпарат, балалар мен жасөспірімдер ұйымдары, мемлекеттік органдар туралы ақпарат бар мәтіндер пайдалы болып табылады.

Оқытылатын тіл елінің құрылымы немесе этикеттің ерекшеліктері, оның ішіндегі сөйлеу мінез-құлқы туралы. Мұның бәрі студенттердің елдік материалдармен әрі қарай өзін-өзі таныстыру қажеттілігін тудыруға арналған.

Ағылшын тілі сабақтарында танымал телебағдарламаларды сабақты ұйымдастырудың дәстүрлі емес түрі ретінде пайдалануға болады. Әрине, әртүрлі жас топтарындағы мектеп оқушылары үшін мұндай бағдарламаларды мұқият таңдау қажет.

Қазіргі уақытта пішіні тұрақты, бірақ мазмұны жағынан әртүрлі бағдарламалар көп. Оларға мыналар жатады: «Ғажайыптар өрісі», «Кім миллионер болғысы келеді», «Бесінші сынып оқушысынан кім ақылды», «Не? Қайда? Қашан?», «Ең ақылды», «Тапқыр және тапқыр». Мұндай телебағдарламаларға тән нәрсе - оларда жүргізушінің,

өз атынан немесе топ болып сөйлейтін қатысушылардың, аудиторияның болуы. Сұрақтардың тақырыптары үнемі өзгеріп отырады, әртүрлі салалар мен тақырыптардан білімдер тартылады. Бұл бағдарламалардың артықшылығы – олар бірден бірнеше студентке қатысуға мүмкіндік береді. Қалғаны - көрермендер, олар да көрермендермен ойын раундына қатыса алады. Мұндай формадағы сабақтарды оқытудың барлық кезеңдерінде өткізуге болады, жаңа тақырыптарды меңгерген сайын сұрақтарды бірте-бірте күрделендіреді.

Сабақтар – «Ғажайыптар өрісі» және «Кім миллионер болғысы келеді» телешоулары студенттерге монологтық сөйлеуді жүзеге асыруға және жүргізушімен әртүрлі тақырыптарда диалог жүргізуге мүмкіндік береді: өзі, отбасы, қызығушылықтары туралы.

«Ең ақылды» телебағдарламасы алдымен қатысушылармен танысуды, әрқайсысының өзі туралы айтуды, жүргізушінің сұрақтарына жауап беруді қамтиды. Ойын «Не? Қайда? Қашан?» екі команданың болуын көздейді: сарапшылар мен көрермендер, бұл оған студенттердің барлығын дерлік тартуға көмектеседі. Мұндай сабақтарға дайындалуда фасилитатордың тілдік дайындығына көп көңіл бөлу керек. Оған кіріспе сөзді, қызықты сұрақтарды дайындауға көмектесу керек.

«Жануарлар туралы диалог» бағдарламасын бәрі біледі. Оқытудың бастапқы кезеңінде Жануарлар тақырыбын оқу кезінде сабақты ұйымдастырудың бұл түрі оқушылар үшін өте қызықты болады. Балалар үй жануарлары туралы әңгіме дайындап, оның фотосуретін немесе суретін салып, бағдарламада өнер көрсетуі керек. Жүргізушінің міндеті - студия қонағынан қызықты мәліметтерді сұрау. Мұндай сабақ әртүрлі сұрақтар түрлерін жаттықтыруға жақсы мүмкіндік.

Рейтинг көрсеткендей, қазіргі уақытта жастарға арналған бағдарламаларға үлкен қызығушылық бар, олардың міндеті заманауи жастардың мәселелерін талқылау. Мұндай бағдарламаларға «Күн шеңбері» жатады. Бағдарламаның қатысушылары – мазасыз жасөспірімдер мен олардың ата-аналары, сондай-ақ жастар мәселесімен айналысатын түрлі органдардың өкілдері. Жоғары сынып оқушыларының арасында рөлдерді бөліп, осындай телебағдарлама жүргізуге болады.

Дәстүрлі емес сабақтарды форма ретінде пайдалану тұрғысынан «Саяхат журналы», «Бақытсыз жазбалар» сияқты бағдарламалар қызықтырақ. Олар өлкетану материалын оқуда жүзеге асырылуы мүмкін. Студенттерді ойдан шығарылған тур жасауға шақыруға болады, мысалы, Австралияны айналып өтіп, оны басқарады. Кеңседе көрікті жерлерді, елдің рәміздерін және т.б. бейнеленген суреттерді ілуге болады [10]. Сыныпты екі топқа бөлуге болады: экскурсияның әртүрлі фрагменттерін дайындайтын гидтер және өзі келген ел туралы мүмкіндігінше көбірек білгісі келетін туристер және гидтерге сұрақтар қояды.

Егде жастағы студенттермен бүгінгі күні танымал ток-шоуларды ұйымдастыруға болады. Бағдарламаның тақырыбы таңдалып, жүргізуші, бағдарламаға қатысушылар, көрермендердің рөлдері таратылады. Рөлдерді бөлу кезінде оқушылардың тілектерін ғана емес, олардың мүмкіндіктері мен мүмкіндіктерін де ескеру қажет. Мұғалім әрбір балада белгілі бір рөлді орындауда сәттілік сезімін тудыруға тырысуы керек.

Қорытынды. Мұғалімдердің басты міндеті-оқушыларды оқуға ынталандыру екені белгілі. Сыныптағы оқытудың дәстүрлі емес түрлері-балаларды ынталандырудың

тамаша тәсілі. Мотивация оқушының субъективті әлемінің қажеттіліктерімен, мотивтерімен және қызығушылықтарымен анықталатын аспектілерінің бірі ретінде қарастырылады және ойлау, қабылдау, түсіну және шет тіліндегі материалды игеру сияқты барлық психологиялық процестерді белсендірудің қажетті шарты болып табылады. Бұл зерттеудің мақсаты студенттерді сыныптан тыс жұмыстар жүйесі арқылы шет тілін үйренуге ынталандыру жолдарын анықтау болды.

Осы бағыттағы әдіскерлердің тәжірибесін ұзақ уақыт зерттегеннен кейін, жас ерекшеліктерін және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, біз студенттерді ынталандырудың ұсынылған әдістерінің көпшілігін іс жүзінде сынап көрдік. Атап айтқанда, әртүрлі тапсырмалармен ұлттық оқу материалдарын пайдалану студенттерге қажетті ақпаратты жақсы есте сақтауға мүмкіндік береді, ал ой-өрісті кеңейту процесі қызықты ғана емес, сонымен қатар тиімді болады. Осы әсерлерді ескере отырып, жоспарланған сыныптан тыс тілдік іс-шаралар студенттерді шет тілін үйренуге ынталандыратынын және осылайша олардың шет тілін білуін жақсартатынын дәлелдеуге болады. Нәтижесінде гипотеза осы экспериментте толығымен расталды.

Сабақта оқушылардың қызығушылығын арттырумен қатар олардың білім деңгейінің өсуіне үлкен үлес қосады. Білім беру мен оқытудың әдістері мұғалімнің күнделікті тәжірибесімен байланысты. Осы жағдаяттарды ескере келе, әр сабақта диалогтік оқытудың маңызы оқушылар үшін пәнге деген қызығушылықтарын одан әрі арттырады. Диалогтік оқыту оқушылар арасындағы қарым-қатынастың жақсаруына ықпал етеді. Сыныпта өз ойларын еркін жеткізе алмайтын үндемей отыратын оқушылар да өздерін бірте-бірте аша бастайды.

Сабақтың тақырыбы бойынша оқушылар өз ойларын ашық білдіре бастайды. Басқа адамдардың да, өздерінің де жаңа бір идея туғызатындығына, оны өз ортасында салып айтуына болатынын түсіне бастайды. Жаңадан туындаған өз идеяларын, пікірлерін дәлелдеуге қызығушылықтары артады. Сондықтан диалогтік оқыту оқушылардың тілін дамытуда сұрақтардың түрткі болуына, сынақтан өткізу және қайта бағыттау, тиімділігіне оңтайлы жол ашады. Сабақтар әр түрлі сұрақ-жауап арқылы оқушының сыныппен қарым-қатынасын жақсартып отырып, білім алуына ынтымақтастырып, сқйлеу қабілетін дамыту керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ковалев В.И. Мінез- құлық және белсенділік мотивтері. Москва. 2002. – 37 б.
2. Денисова О.П. Психология және педагогика. - М.: Флинт. 2008. – 15 б.
3. Трофимова О.В. Лингвистикалық талдау: Оқу құралы. 2021. – 12 б.
4. Zhorabekova A.N. Methodological approaches of researching the problem of forming the creative qualities of future English teachers, Revista Espacios (Education). - Vol. 39 (No. 10). - Spain: Science and Publications, 2018.–p. <https://www.revistaespacios.com/a18v39n10/a18v39n10p20.pdf>
5. Zhorabekova A.N. Forming diagnostic competence of psychology teachers in a university setting, Thinking Skills and Creativity. - Vol.38. – Netherlands: Elsevier, 2020. - p. 100708 (Web of Sciences: Q1, Scopus: Білім беру саласында процентиль - 91), <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100708>
6. Zhorabekova A.N. Determination of primary school children’s speech skills in interdisciplinary communication in learning environments, World Journal on Educational

7. Подласый И.П. Тиімді сабақты қалай дайындау керек. Киев, 2001- 89 б.
8. Анатолий Гин. Педагогикалық техника тәсілдері. Таңдау еркіндігі. Ашықтық. Қызметі. Кері Байланыс. Идеал. - 2009. - Вита пресс.- 143 б.
9. Дебизер Ф. Жоғары кәсіптік білім беруді жаңғырту контекстінде студенттерді шет тілдеріне оқытудағы білім беру технологиялары. -2016. - №6. – 36-85 б.
10. Asher James Brainswitching, A skill for the 21st Century, Los Gatos, Sky Oaks Productions, INC., 1988.- 76-100 б.

References

1. Kovalev V.I. Motives of behavior and activity. Moscow. 2002. - 37 p.
2. Denisova O.P. Psychology and pedagogy. - М.: Flint. 2008. - 15 p.
3. Trofimova O.V. Linguistic analysis: A textbook. 2021. - 12 p.
4. Zhorabekova A.N. Methodological approaches of researching the problem of forming the creative qualities of future English teachers, Revista Espacios (Education). - Vol. 39 (No.10). -Spain: Science and Publications, 2018.–p. <https://www.revistaespacios.com/a18v39n10/a18v39n10p20.pdf>
5. Zhorabekova A.N. Forming diagnostic competence of psychology teachers in a university setting, Thinking Skills and Creativity. - Vol.38. – Netherlands: Elsevier, 2020. - p. 100708 (Web of Sciences: Q1, Scopus: 91st percentile in education), <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100708>
6. Zhorabekova A.N. Determination of primary school children's speech skills in interdisciplinary communication in learning environments, World Journal on Educational Technology: Current Issues.-Vol.12, Issue 4, Cyprus: Science Park Research Organization & Counseling, 2020, P. 373-388 (Education percentile in the field is 56), <https://doi.org/10.18844/wjet.v12i4.5190>
7. Podlasiy I.P. How to prepare an effective lesson. Kyiv, 2001- 89 p.
8. Anatoly Gin. Pedagogical techniques. Freedom of choice. Openness. Service. Feedback. Ideal. - 2009. - Vita press. - 143 p.
9. Debizer F. Educational technologies in teaching foreign languages to students in the context of modernization of higher professional education. -2016. - number 6. - pp. 36-85.
10. Asher James Brainswitching, A skill for the 21st Century, Los Gatos, Sky Oaks Productions, INC., 1988.- p. 76-100.

Theoretical foundations for the use of non-traditional forms of teaching a foreign language

ABILMANSUR A.K., master teacher, South Kazakhstan state pedagogical university, Shymkent, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0003-3270>, e-mail: abilmansur.asell@okmpu.kz,

SUYUNDIKOV A.A., master, senior teacher, South Kazakhstan state pedagogical university, Shymkent, Kazakhstan, ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-6142-1747>, e-mail:suyundikov.assan@okmpu.kz.

Abstract. This article is considered about it is effective to conduct lessons organized outside the structure of a traditional lesson in the organization of modern education. The most effective form of changing a traditional lesson and increasing student interest is a non-traditional lesson. Improving the efficiency of using non-traditional forms of teaching a foreign language is considered one of the topical issues in the content of modern education. The student has the opportunity to use their native language, the communicative function is primarily in the classroom, so methodologists and teachers need to work in foreign language lessons aimed at finding reserves for improvement, increasing its effectiveness and improving the quality of education. All this contributes to the development of independence and creative initiative of schoolchildren, the inclusion of non-standard forms of lessons and various stages in the educational process helps to increase motivation for learning a foreign language, the connection of educational material with life situations. At the same time, the problem of teaching a foreign language at a university is relevant, since changes in the nature of education are aimed at the free development of the individual, creative initiative, student independence, competitiveness and mobility of future specialists. It is well known that the goal of foreign language education is the formation of communicative competence, which involves the formation of a personality capable and ready to participate in intercultural communication.

Key words: method, motivation, non-traditional education, pedagogical skills, innovative technology, didactics, communicative competence.

Теоретические основы использования нетрадиционных форм обучения по иностранному языку

АБИЛМАНСУР А.К. - преподаватель, магистр, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-0003-3270>, e-mail:abilmansur.asell@okmpu.kz

СҮҮНДИКОВ А.А. – ст. преподаватель, магистр, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан. ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-6142-1747>, e-mail:suyundikov.assan@okmpu.kz

Аннотация. В данной статье эффективно проведение уроков, организованных вне структуры традиционного урока в организации современного образования. Наиболее эффективной формой изменения традиционного урока и повышения интереса учащихся является нетрадиционный урок. Повышение эффективности использования нетрадиционных форм обучения иностранному языку считается одним из актуальных вопросов в содержании современного образования. Обучающийся имеет возможность использовать родной язык, коммуникативная функция в первую очередь на уроке, направленных на поиск резервов совершенствования, повышение его эффективности и повышение качества обучения. Все это способствует развитию самостоятельности и творческой инициативы школьников, включение в учебный процесс нестандартных форм уроков и различных этапов способствует повышению мотивации к изучению иностранного языка, связи учебного материала с жизненными ситуациями. В то же время проблема обучения иностранному языку в вузе является актуальной, поскольку изменения в характере обучения направлены на свободное развитие личности, творческой инициативы, самостоятельности учащихся, конкурентоспособности и мобильности будущих специалистов. Общеизвестно, что целью иноязычного образования

является формирование коммуникативной компетенции, которая предполагает формирование личности, способной и готовой к участию в межкультурном общении.

Ключевые слова: метод, мотивация, нетрадиционное обучение, педагогическое мастерство, инновационная технология, дидактика, коммуникативная компетентность.

ӘӨЖ: 85,3
МҒТАР 16.01.45

<https://vestnik.oqmpu.kz/kk>

Ж.АЙМАУЫТОВ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ СИПАТЫ

МЫНБАЕВА А.П. – PhD, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID:0000-0002-2204-8545, e-mail:mutlu_8484@mail.ru,

РУСТЕМОВА А. М. – магистрант, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-0395-585X>, e-mail:arailym.rustemova@bk.ru,

Аңдатпа. ХХ ғасырдың аяғында лингвистикада лингвомәдени тұрғыдан оның құрылымдық жүйесінен тыс тілді түсіндіруді қажет ететін көптеген фактілер пайда болды. Біздің ойымызша, оның пайда болу себебін жаһандану процесіне қарсы туындайтын келіспеушіліктің қалыптасуымен түсіндіруге болады. Тіл мен мәдениет бір-бірімен тығыз байланысты, тіл мәдениетте пайда болады, дамиды және мәдениеттің тасымалдаушысы болып табылады деген идея осы бағыттағы негізгі ұстаным ретінде қабылданды және 20 ғасырдың басында осы идеяға негізделген жаңа ғылым пайда болды. Мақалада Ж.Аймауытов шығармаларының көркемдік ерекшелігі және тілдік бірліктердің лингвомәдени сипаты қарастырылады. Сонымен қатар ұлттық танымды білдіретін лингвомәдени бірліктерді оқытудың маңызы мен оларды меңгерту жолдары анықталады. Бұл зерттеу жұмысы өз жалғасын табады деген сенімдеміз. Көркем мәтіндермен жұмыс жасау студенттің лингвистикалық және мәдени қабілеттерін жетілдіруге, оның циклдік білімін толықтыруға ықпал етеді. Оның ішінде көркемдік ерекшеліктерге толы, лиризм әдісімен өрнектелген, лингвомәдени бірліктерді көп қолданылған Ж.Аймауытов шығармалары әлі де зерттеу нысанымыз болмақ.

Ж.Аймауытов шығармаларының лингвомәдени сипаты туралы аз ғана зерттеу жұмыстары бар болғанмен, кешенді түрде зерттелмеген.

Тірек сөздер: Ж.Аймауытов шығармалары, көркем мәтін, лингвомәдениеттану, оқыту әдістері, лингвомәдени бірліктер, көркемдік.

Кіріспе. Қазіргі уақытта батыс, орыс және қазақ лингвомәдени зерттеулері тілде берілген және бекітілген халықтық мәдениеттің көрінісін зерттейді, "тіл" мен "мәдениеттің" бірегей құбылыстарының өзара байланысы мен өзара тәуелділігін қарастырады. Бұл бағыттың қалыптасуына В. А. Воробьев, В. В. Красных, В. А. Маслова, А.Т. Хроленко, Ю.С. Степанов, В. Н. Телия, В. И. Карасик, Ю. Д. Апресян, отандық зерттеушілер Р. Сыздықова, Т. Жанұзақов, Е. Жанпейісов, Ш. Сарыбаев, Н. Уәлиев, Ж. Манкеева, З. Ахметжановалар маңызды үлес қосты.

Академик Р. Сыздықтың қазақ әдеби тілінің тарихы, ауызша дамыған әдеби тіл, Абайдың сөз өрнегі жайындағы ғылыми зерттеулеріндетілді лингвомәдени аспектіде қару мәселесі туралы қарастырылған. Біріншіден, автор тілдік бірліктердің лингвомәдени сипаты туралы қазақ әдеби тілінің қалыптасқан кезеңінен бастап, қалай пайда болғанын анықтап береді; екіншіден, тіл мен мәдениеттің байланысын, тілдік бірліктердің лингвомәдени сипатын танытатын нақты тілдік фактілерді көрсетеді «*жабағылы жас тайлақ, жардай атан болған жер; толғамалы ала балта; балығы тайдай тулаған; боз сазаны тоқтыдай; күпшек санды күрең*» [1, 100]. Ғалымның тұжырымдары тілдік құралдардың лингвомәдени сипатын анықтауда маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар автор былай деп көрсетеді: «Поэтикалық тіл әрдайым метафора, эпитет, теңеу сияқты көріктеу құралдарының санымен (көптігімен), тіпті сапасымен (аса көріктілігімен) танылмайды. Суреткердің өз міндетіне алған эстетикалық талаптарына сәйкес болмысты тіл арқылы әсерлі де бейнелі тілде көрсете білуінен танылады. «Ал әсерлілік пен бейнелілік көркем әдебиетте, оның ішінде поэзияда әрқашан образды метафора, теңеулермен берілмей ешбір экспрессивтік бояуы жоқ сөздермен немесе сөз тіркестерімен берілуі де мүмкін». Автор сөз соңында құбылту деп атап жүрген троп түрлерінің, яғни эпитет, метафора, литота, перифраз, эвфемизмдердің барлығын бірге **экспрессив** деп атауды ұсынады» [2, 406].

Қазақ ғылымындағы лингвомәдениеттану саласының негізгі түсініктері мен маңыздылығын нақты көрсеткен пікір баршылық. Қазақ тілін оқытудың лингвомәдени ыңғайын жүзеге асыру барысында *лингвомәдени құзыреттілік* ұғымы маңыздылыққа ие. Аталған ұғымды алғаш рет қазақ ғылымында А. Алдаш қолданды. Зерттеуші Ж. Манкеева лингвомәдениеттануға – «сөздік құрамдағы заттық және рухани мәдениет атауларының халыққа тән ерекшелігі мен ұлттық өзгешеліктерін, лингвокультуремалардың қарапайым ауызекі тілде қолданылуын, фразеологизм бойында тұрақталуын өзге тілдердегі ұқсас баламаларымен салғастыра отырып, синхронды және диахронды зерттеу» деп анықтама береді [3, 503].

Зерттеу әдістері. Ж.Аймауытовтың шығармаларының көркемдігін, лингвомәдени сипатын зерттеу барысында мағынаны ашу әдісі, жүйелеу, филологиялық, когнитологиялық талдау әдісі қолданылды. Бұл әдістер көркем мәтіндегі ұлттық болмысты танытатын тілдік бірліктердің мәдени атауын, қолданысын айқындауға көмектесті. Ал Ж.Аймауытов шығармаларындағы лингвомәдени бірліктерді оқыту барысында зерттеу, жобалау, ойын әдістері қолданылды. Бұл әдістер білім алушыға лингвомәдени бірліктерді меңгертудің ұтымды жолдарын оқыту кезінде тиімді болды.

Талқылаулар. Біздің зерттеу жұмысымыз да осы тілдік бірліктерді лингвомәдени аспектісінде қарау мәселесі болмақ. Ол үшін негізгі нысан ретінде көркем мәтін алынады. Ал зерттеу жобамызға нысан болған Жүсіпбек Аймауытовтың көркем шығармалары болмақ.

Жүсіпбек Аймауытов жоғары шығармашылық табыспен әдеби әлемге есік ашты және шығармалардың шыңы осы қуатты көзқарас тұрғысынан қазақ әдебиетінде философиялық біліммен, лирикалық нәзіктіктермен және өзінше ерек шығармаларымен пайда болды.

Жазушының шығармашылығы, "Картқожа", "Ақбілек", "Күнекейдің жазығы" шығармалары туралы сөз болғанда, шағын жанрда жазылған шығарманың көркемдік белсенділігі жан-жақты қаралып ғылыми зерттеуге кешенді айналмады, ал шығарманың көркемдік табиғаты әлі толық ашылмаған. Осы тұрғыдан алғанда, шығарманың мазмұны мен құрылымын, суретшінің қаламынан шыққан шығарманың көркемдік рухани құндылығын зерттеу қазақ әдебиеттануының маңызды және сұранысқа ие аспектілерінің бірі болып табылады.

Шағын жанрдағы жазушының шығармаларына ерекше назар аударылып, зерттеу талаптары тұрғысынан өмірлік материалды өнер туындысына айналдыру жолындағы көркемдік нәзіктігі, әдіснамалық технологиясы, көркемдік-эстетикалық және тілдік стилі, лингвомәдени мәселелері ескеріледі. Ж.Аймауытұлының сөз өнеріндегі замандастарының шығармаларында тақырыптың сипаты, адамның әлемге қатынасы, дәуір, кейіпкерлер жүйесі, шығармаларының тақырыбыұлт руханияты үшін маңызды және тақырыптың өзектілігін анықтайды.

А. Сейсенова мен А.Сейілханның еңбектерінде осы бағыт пен этнолингвистика, зерттеу объектісі мен мақсаты, лингвомәдениеттану арасындағы айырмашылыққа негізделген "тіл мен мәдениет" арасындағы байланысты зерттеу пайда болды. А.Сейсенованың зерттеуі нәтижесінде сәлемдесу, қоштасу және сөйлеу этикетінің түрлері елдің мәдениетіне жататындығы анықталды. Зерттеушілер лингвомәдениеттану «ұлттық тілге мәдениет пен менталитеттің әсер етуін қарастыратын тіл білімінің жаңа саласы. «Лингвистикалық мәдениеттану этностың мәдениеті мен тілдің өзара байланысын ұлттың сан ғасырлар бойы қалыптасқан салт-дәстүрлері, әдет-ғұрыптары, ырым-жоралғылары мен сана-сезімі, тұрмыс-тіршілігі және ұлттық болмысы, жөн-жоралғылары мен ұлттық өлшемдер негізінде зерттейді» деп тұжырым жасайды» [4].

А. Ислам «Ұлттық мәдениет контексіндегі дүниенің тілдік суреті» зерттеуінде лингвомәдениеттануды тіл мен мәдениет арақатынасын, ұлттық тілде көрініс табатын мәдениетті антропоцентристік парадигмаға бағытталған ғылым ретінде айқындайды [5, 204]. Автор қандай да болмасын ұлттық мәдениет өкілдерінің танымдық негізі болар концептілер жиынтығы болатынын айтады. Түркі халықтарының дүниетанымдық концептілерінің дінгеі – «тағдыр» мен «бақ» деп, қазақтың дүниетанымдық концептілері және олардың тілдегі көрінісі зерттелген.

Ғалым Қ. Есенова лингвомәдениеттанудың міндеті – «тіл мен мәдениеттің, тіл мен этностың, тіл мен ұлттық менталитеттің арақатынасын сипаттап, зерделеу» [6, 7] деген болса, Ә. Хазимова лингвомәдениеттану – «XX ғасыр соңында тілдік фактіге негізделген рухани мәдениет үлгілері көрінетін жанды дискурс түрлеріндегі (ауызекі сөйлеу тілі, көркем әдебиет т.б.) мәдени коннотациясының әлеуметтік орта менталитетінен хабардар ететін жаңа бағыттағы пән» [7, 6] деп тұжырымдайды.

Қазақ халқының дүниетанымында тілдік бірліктердің орнын зерттеген жұмыстар бар. «Көз» концептісінің лингвомәдени сипаты (М. Абдрахманова); концептіге негіз болған сөздің денотат, сигнификат, коннотат мағыналары (М. Күштаева); паремия құрамындағы тілдік бірліктердің халықтың рухы мен тілін танытып, этностың әлемді игеруінің мәдени-тарихи тәжірибесі және дүниедегі заттар мен құбылыстар арасындағы қарым-қатынасқа берген бағасын бейнелі тұрақты оралымдар түрінде бекітілуі (Ж. Исаева) қарастырылған.

Сонымен қатар қазақ тіліндегі антропонимдердің лингвомәдени аспектісі (Ф. Әшімханова); көркем шығармалардағы лингвомәдени бірліктерді ұлттық дүние бейнесімен байланыстыру (Г. Снасапова); ою-өрнек атауларының таңбалық сипатын ұлттық мәдениетпен сабақтастыру (Ж. Акимешева); ғаламның тілдік бейнесіндегі символдық жүйе (Қ. Қайырбаева) жайында көзқарастар бар.

Орыс тіл білімінде тіл мен мәдениеттің өзара байланысы, антропогендік лингвистиканың барлық салалары жан-жақты зерттелген, маңызды пікірлер айтылған көптеген еңбектер жарияланған. Міне, қазақ тілін безендіретін тілдік құралдардың лингвомәдени табиғатын анықтауға мүмкіндік беретін бірнеше анықтамалар бар. Осы анықтамалардың көмегімен қазіргі әдеби тілдерге енгізілген негізгі тілдік құралдар мемлекет пен мәдениеттің үйлесуіне негізделгені белгілі болады.

Орыс тіл білімінде ғылымның аталған саласы қазіргі уақытта қалыптасу үстінде, сондықтан берілген анықтама да әрқилы: лингвомәдениеттану – «тіл мен мәдениеттің корреспонденциясын олардың синхронды өзара байланысы негізінде зерттейтін этнолингвистиканың саласы»; «мәдениет пен филологияны зерттейтін ғылымдармен шектесетін синтезделген ғылыми пән»; «мәдениеттің тіл мен дискурстегі көрінісін, тіркелуін зерттейтін пән. «Ол ұлттық әлем бейнесін, тілдік сананы, менталды-лингвалды кешеннің ерекшеліктерін зерттеумен тікелей байланысты»; В.Н. Телияның лингвомәдениеттануды этнолингвистиканың саласы деп атағандығына қарамастан, В.А. Маслованың анықтамасында ол лингвистиканың саласы ретінде беріледі, дегенмен екі анықтамада да лингвомәдениеттанудың синтетикалық көрінісі, оның пәні ретінде өзара байланыстығы, диалогтегі тіл мен мәдениетті алуға болатындығы айтылды. В.В. Красных лингвомәдениеттанудың «ұлттық әлем бейнесін, тілдік сананы, менталды-лингвалдық кешеннің ерекшеліктерін зерттеуге» бағытталғандығын айтады [8, 12].

Ал, Ж.Аймауытовтың көркем шығармаларына келсек, автордың тілдік құралдарды орынды әрі көп пайдаланған. Мысалы,

1. **Оймақтай** – теңеу. «Оймақтай» – «кішкентай, тигтей, құртақандай» деген мағынаны береді [9, Т.11, 630]. Мысалы: *Аузы да онаша оймақтай емес, сөйлегенде дымыға беретін болғандықтан, ернін жымырыңқырап, бір сорып қояды* (Ж. Аймауытов) [10]. Уақ жұлдыз – эпитет. « Уақ - з а т. Ұсақ, майда., за, шамалы, кішкентай» деген мағынаны білдіреді [11.] «Шернияз. Ағатай, тап осындай **уақ** жұмысқа, қинамасаңыз екен бостан-босқа» (Ж.Аймауытов, Шығ.).

«Шығыстан көтерілген қара түні көкке шапшын, батыстың ақсаңдағын жұтам деп, қара туырлықтай қанатын айқара жабады. Меңіреу түнде қара көк аспанға меруерттей шашу шашып, о жер, бу жерде жұлдыздар жылытындап сыңсып келеді»[12,15]. Бұл жердегі «меңіреу түн» сөзі эпитет ретінде қолданылып тұр, мағынасына қарай «тыныш, ешкімді естімейтін» деген мағынаны білдіреді. Ал «қара туырлықтай – теңеу, яғни қалың үлкен деген мағынаны білдіріп тұр» [13].

Ж. Аймауытов – кейіпкерлерді жасау шебері. Ж.Аймауытовтыңқай бейнесінің болсын мінезі, оның іс-әрекеттері, қимылдары, сөйлеген сөзі және істегені соншалық, жазушының бұл шығармасы да "махаббат өнімі"болып табылады. Ғалым З. Кабдоловтың анықтамасына сәйкес, "Мінез - адамның ішкі болмысы, белгілі қоғамдық жағдай қалыптастырған қоғамдық құлқы, барлық психологиялық

ерекшеліктерінің жиынтығы"[14, 54]. Жазушы өз шығармасындағы кейіпкердің мінезін сипаттап қана қоймай, оқырманның кейіпкер туралы пікірін қалыптастыруға әсер етеді, кейіпкердің мінезін әр түрлі бөлшектермен қиындатады және кейіпкердің біртұтас бейнесін жасайды. Мұны «Қара бақсы» әңгімесіндегі Әбежанның суреті дәлелдейді. Бұл кейіпкерді бейнелеу үшін жазушы оған бүкіл бетті арнайды.

Жалпыадамзаттық құндылықтарды көрсету "Қара бақсы" шығармасының сипатында да сезіледі. Бұл оқиғаның философиялық мәні фольклорда, яғни бақсылар оқыған өлеңдерде жатыр. Әдепкі бойынша, Көшербай ауырады, сол кездегі оның ішкі жағдайы, кейінгі қалпына келтіру - бұл жалпыадамзаттық қасиеттердің мәні. Қорытындылай келе, "қара бақсы" жазған деп айтуға болады. Бұл Ж.Аймауытовтың құнды еңбектерінің бірі және философиялық маңызы бар деген қорытынды жасауға болады.

"Жаңабайдың жанындағы трагедиясы" әңгімесінде 30-шы жылдардағы қазақ жеріндегі ашаршылық туралы мәселе көтеріледі. Ж.Аймауытовтың "Жаңабай трагедиясы" әңгімесі қазақтардың әлеуметтік мәртебесін көтеріп қана қоймай, олардың психологиялық жағын да терең көрсетеді. Жазушы Жаңабайдың қайғысын шебер көрсетті. Басты кейіпкердің эмоцияларын ашу-жазушының көркемдік шеберлігін шыңдаудың нәтижесі. Әлеуметтік-психологиялық тығырық. Жаңабай әңгімесінің кейіпкері осы заманауи жағдайда ештеңе істей алмайды [15, 41].

Қазақ тілі мен әдебиетін оқытуда когнитивтік лингвистика, лингвомәдениет, этнолингвистика және т.б. салаларда айқындалған зерттелген теориялық материалдар тіл мәдениетінің сабақтастығы, атап айтқанда ұлттық сипат, тілдің ұлттық рухы туралы білім негізінде пайдаланылады, оқушылар мемлекеттің дүниетанымын, салт-дәстүрлерін меңгерте алады. Өйткені халықтың дүниетанымы мен руханият жүйесі оны таңбалаған тілдік бірліктер, оның ішінде лингвомәдени бірліктер негізінде айқындалады. Кез келген лингвомәдени бірлік белгілі бір мағынаны, құбылысты және т.б. білдіріп қана қоймайды, ұлттың өзіне тән дүниетанымдық ерекшелігін көрсетеді. Тұлғаға бағдарланған оқытуда көркем мәтіндегі лингвомәдени бірліктерді тауып, олардың мағынасын ашып, қажеттіліктеріне қарай қолдануды меңгерту басты міндетіміз болып табылады.

Көркем-публицистикалық шығарма немесе көркем очерк – басқа да публицистикалық шығармалар секілді ұлттық дүниетанымның көрінісі, үлкен мәні бар жанр. Образ көркем шығармаларға ғана тән, очеркке тек нақтылық керек деген пікірде біржақтылық бар. Очеркшіге өмірдің қайнаған ортасында жүрген, сол ортаның елеулі де қалаулы тұлғасы ретінде танылған, болмыс-бітімі үлгі-өнеге боларлық кез келген адам кейіпкер бола алады. Қаламгер үшін очерк кейіпкерінің мінезін, рухани жан-дүниесін, мақсат-мүддесін, ой-сезімін шыншылдықпен суреттеу – образ жасаудағы, характер ашудағы басты мұрат болса керек. Жазушының міндеті – өмірді көркем нақышпен бейнелеу. Очеркте оқиғалар мен фактілер жаңа мазмұнға ие болады, көркем образға кенеледі. Егер очеркте образдылық болмаса, хабар мен корреспонденциядан айырмашылығы болмас еді. Очеркті образды публицистикадан бөліп қарауға келмейді. Оның әңгіме, повесть, романның басты айырмашылығы – публицистикалық элементтерінің басымдығында. Сол сияқты Ж.Аймауытовтың шығармаларында танымдық аспектіде лингвомәдени сипатты білдіретін тілдік бірліктер де көп қолданылған.

Қорытынды. Ж. Аймауытовтың шығармашылығының тағы бір ерекшелігі – өмір шындығын бейнелеу қабілеті. Әр түрлі шығармаларда белгілі бір тапсырмаларды орындайтын әр түрлі баяндау стильдері бар. Осылайша, оқиға бейнеге түсіріліп, оқырманды бейсаналық түрде тартады. Бұл жұмыстан жұмысқа деген көзқарас бұрынғыдан да шынайы болады. Егер жазушы өзінің әртүрлі әңгімелері мен романдарында бірдей мақсаттарды көздесе, онда оның романдары қоғамның әлеуметтік күйзелістерін бағалайды және талдайды. Осылайша, қоғам уақыт әлемін, өмір мен күнделікті өмірдің құпияларын терең ашады. Осының бәрінен біз жазушының дүниетанымын, дүниетанымын және мұраттарын анық көре аламыз. Кейіпкерлерінің ішкі жанының құбылысы, қарама-қайшылық, өмірлік қайшылықтардың негіздемесі де тереңдей түседі. Осындай ізденістерден туындайтын шығармаларға "Әнші", "Қара бақсы", "Қызыл отау, Қызылбике", "Елес", "Жаңабайдың жаныдағы трагедиясы", "Күнікейдің жазығы" әңгімелері кіреді. Бұл жұмыстарда көркемдік көзқарас, диалог, күрес және табиғатты бейнелеу ерекше маңызға ие екен.

Ж. Аймауытов – алғашқы әңгімелер жазу дағдыларын көрсеткен жазушы. Осы мақсатқа жету үшін ол үнемі түрлердің үйлесімділігіне ұмтылады. Әңгімелер, тіпті әңгімелер, егер жоқ болса, композицияда өте күрделі романдар туралы айтпайды, бірақ оқиға шынайы және шынайы түсіндіріледі. Бұл кез-келген шығармада жазушы көркемдік келбетті идеологиялық мазмұнмен үйлестіре алатындығын көрсетеді. "Жазушының әңгімесі ел өмірін, уақыттың тынысын дәл тауып, шынайы суреттеп, суреттей алатындығымен құнды", - деп жазады Б.Байғалиев.

Осындай ерекшеліктердің арқасында қазақ әдебиетінде өзіндік стилі бар ХХ ғасырдың бірінші жартысындағы дарынды тұлғалардың бірі Жүсіпбек Аймауытов болып табылады. Көркем сөз шебері Ж. Аймауытов шығармашылығының басты идеялық патологиясы-қазіргі қазақтардың сана-сезімін ояту, тәуелсіздік үшін күрес және жастардың білімге деген ұмтылысын көрсету. Ол негізінен қоғамдағы ескі мен жаңаның қатал шайқастарын бейнелейді, оларды өз жұмысының тақырыбы мен идеологиялық негізіне айналдырады.

Жазушының шығармашылығы мен оның шығармашылық мұрасының рухани байлығы оның динамикалық және тартымды кезеңдерді, өмірлік оқиғаларды, адам әлемінің көріністерін суреттеуінен көрінеді, іздеу арналарына, көркемдік көрініске, сезімдер мен эмоциялардың тұтастығына, ойлар мен сөздер жүйесінің бірлігіне, шынайы шындық пен шеберлік саласына сәйкес келеді.

Басты кейіпкер және басты кейіпкер Ж.Аймауытовтың ("Күнікейдің жазығы", "Қартқожа", "Ақбілек") шығармасы өмір шындығы мен көркемдік шешімдерді егжей-тегжейлі көрсетеді.

Ж. Аймауытов қолтаңбаның өзіндік және лаконикалық жағын, көркемдік келісім көкжиегін, іздеу арналарының кең мүмкіндіктерін, стилистикалық сипаттамалардың бірлігін, байланысын көрсетеді.

Сондықтан басты құндылығы сөзсіз. Ж.Аймауытовтың шығармалары-бұл өнер әлемі арқылы өмірдің көркем және қайтпас шындығын бейнелеп қана қоймай, оны эстетикалық биіктерге көтеруге мүмкіндік беретін дана дүние.

Қазақ әдебиетіндегі көрнекті тұлға Ж.Аймауытов ана тілде өнердің түрлі жанрларында, өнер әлемінде диалогты қолдануда жемісті еңбек етті.

Жазушының шағын жанрдағы диалогты көркемдік және идеологиялық мақсаттарда, психологиялық құбылыстар, рухани бұрылыстар арқылы жүйелі, көркем түрде қолдана білуі шеберлігі болып табылады.

Көркем мәтіндердің лингвомәдени бірліктері жолдауларды, адамдардың өмірі мен олардың өмір салты туралы ақпаратты жеткізеді. Оқырман әдебиетті оқу арқылы танымдық білімін жақсартады.

Яғни, мәтіндермен жұмыс жасай отырып, студенттер адамдардың өміріндегі рөлін өлшеу үшін тілдік құралдарды талдаумен бірге мәтіндерден лингвомәдени бірліктерді табуы керек. Көркем мәтін – бұл қарым-қатынасты, кодтарды, ассимиляцияны, тезаурусты, дүниетанымды, коммуниканттың әлеуметтік, тарихи және ұлттық ерекшеліктерін, коммуникация талаптарына сәйкестігін және ниеттің практикалық байланысын (мақсат, талқылау, себеп) қамтитын коммуникация нысаны[16]. Ақпараттық және практикалық деңгейде көркем мәтіннің экстралингвистикалық (когнитивтік) аспектісі коммуникатордың тілдік және әлеуметтік тәжірибесіне негізделген, ақпараттың дүниетанымына және коммуникатордың мақсаттарына сәйкес келеді. Сөздің эстетикалық мағынасы оның сапасы ретінде сипатталады, ол мәтіндік жүйеде лексикалық бірліктердің қарым-қатынасына негізделген және жалпы бейнелі тұрғыдан оның басқа элементтер үшін жан-жақты маңыздылығына негізделген.

Мақала ҚР ҰҒК мақұлдаған АР 15473614 «Білім беру парадигмасындағы мәдени-тілдік құзыреттілік: метатілдегі коннотация» тақырыбы аясында орындалды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Hasanov G.K., Mynbayeva A.P., Duisenbayeva G.Z., Mukhamejanova G.T., Aldasheva K.S., Kongyratbay K.T. Fundamentals of cognitive metaphor // Asian Social Science., 2015. – V.11(18). – P. 82-85.
2. Сыздықова Р. Абай және қазақтың ұлттық әдеби тілі. – Алматы: Арыс, 2004. – 616 б.
3. Манкеева Ж. Қазақ тіл білімінің мәселелері. – Алматы: Абзал-ай, 2014. – 640 б.
4. Сейсенова А. Лингвистикалық мәдениеттану: этикет формаларына салыстырмалы талдау: филол. ғыл. канд. ... дисс. – Алматы, 1998. – 183 б.
5. Ислам А. Ұлттық мәдениет контексіндегі дүниенің тілдік суреті (салыстырмалы-салғастырмалы лингвомәдени сараптама) : филол. ғыл. док. ... дисс. – Алматы, 2004. – 340 б.
6. Есенова Қ.Ә. Кекілбаев шығармаларындағы жергілікті атаулардың лингвомәдени сипаты: филол. ғыл. канд. ... дисс. – Алматы, 2009. – 120 б.
7. Хазимова Ә.Ж. Қазақ фразеологизмдерінің ұлттық мәдени деректері: филол. ғыл. канд. дисс... автореф. – Алматы, 2002. – 28 б.
8. Красных В.В. Этнопсихология и лингвокультурология: лекц. Курс/ В.В.Красных. – М.: Гнозис, 2002. – 282 с.
9. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық / Құраст. Ж. Манкеева, С. Бизақов, Ә. Жүнісбек және т.б. – Алматы: Арыс, 2009.
10. Аймауытов Ж. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1998. – 224 б.
11. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 14-том. / Құраст.: М.Малмақов, Қ.Есенова, Б.Хинаят және т.б. – Алматы, 2011. - 800 б
12. Ж.Аймауытов. «Жол үстінде» Алматы-1989ж., 115-бет

[13.Қоңыров Т. Турақты тенеулер сөздігі. – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007. - 480 б.](#)

14. Мекебаева Л., Ж. Аймауытұлы прозасындағы көркемдік ізденістер: Автореферат. Алматы: 2006- 28 бет
15. Досыбаева А., Ж. Аймауытұлының шығармашылық шеберлігі: Автореферат. Алматы: 2005- 24 бет
16. А.Р.Мынбайева, Р.А.Шаханова, В.Жанаикхан, (2015) Methods of Forming Linguacultural Competence in Postgraduate Education System//Mediterranean Journal of Social Sciences – 172 p.

References

1. Hasanov G.K., Mynbayeva A.P., Duisenbayeva G.Z., Mukhamejanova G.T., Aldasheva K.S., Kongyrtbay K.T. Fundamentals of cognitive metaphor // Asian Social Science., 2015. – V.11(18). – P. 82-85.
2. Сыздықова Р. Абай және қазақтың ұлттық әдеби тілі. – Алматы: Арыс, 2004. – 616 б.
3. Манкеева Ж. Қазақ тіл білімінің мәселелері. – Алматы: Абзал-ай, 2014. – 640 б.
4. Сеисенова А. Лингвистикалық мәдениеттану: жетікет формаларына салыстырмалы талдау: филол. ғыл. канд. ... diss. – Алматы, 1998. – 183 б.
5. Ислам А. Улттық мәдениет контексіндегі дүниенің тилдік суреті (салыстырмалы-салыстырмалы лингвомәдени сарптама) : филол. ғыл. док. ... diss. – Алматы, 2004. – 340 б.
6. Есенова Қ.Ә. Кекілбаев шығармаларындағы зһергілікті атаулардың лингвомәдени сипаты: филол. ғыл. канд. ... diss. – Алматы, 2009. – 120 б.
7. Назимова А.Ж. Қазақ фразеологиздерінің ұлттық мәдени деректері: филол. ғыл. канд. diss... автореф. – Алматы, 2002. – 28 б.
8. Красных В.В. Жетпсихология і лингвокул'турология: лекс. Курс / В.В.Красных. – М.: Гнозис, 2002. – 282 с.
9. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық / Құраст. Ж. Манкеева, С. Бізақов, Ә. Жүнісбек және т.б. – Алматы: Арыс, 2009.
10. Аймауытов Ж. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1998. – 224 б.
11. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 14-том. / Құраст.: М.Малмақов, Қ.Есенова, В.Һинажат және т.б. – Алматы, 2011. - 800 б
12. Ж. Аймауытов. «Жол үстінде» Алматы-1989ж., 115-бет
13. Қоңыров Т. Турақты тенеулер сөздігі. – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007. - 480 б.
14. Мекебаева Л., Ж. Аймауытұлы прозасындағы көркемдік ізденістер: Автореферат. Алматы: 2006- 28 бет
15. Досыбаева А., Ж. Аймауытұлының шығармашылық шеберлігі: Автореферат. Алматы: 2005- 24 бет
16. А.Р.Мынбайева, Р.А.Шаханова, В.Жанаикхан, (2015) Methods of Forming Linguacultural Competence in Postgraduate Education System//Mediterranean Journal of Social Sciences – 172 p.

The linguistic and cultural nature of the works of Zh. Aimautov

MYNBAEVA A.P. – PhD, South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent/
Kazakhstan, ORCID: 0000-0002-2204-8545 e-mail: mutlu_8484@mail. ru

RUSTEMOVA A. M. - graduate student, South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent/Kazakhstan, ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-0395-585X>
e-mail: arailym.rustemova@bk.ru

Abstract. At the end of the twentieth century, many facts appeared in linguistics that require the interpretation of language outside its structural system from a linguocultural point of view. In our opinion, the reason for its occurrence can be explained by the formation of dissent arising against the process of globalization. Language and culture are closely related, the idea that language appears, develops and is a carrier of culture in culture was adopted as the main position in this direction, and at the beginning of the 20th century a new science based on this idea appeared. The article discusses the artistic specificity of the works of J. Aimautova and the linguocultural nature of language units. At the same time, the importance of teaching linguistic and cultural units expressing national experience and ways of mastering them are determined. We hope that this research work will continue. Working with literary texts contributes to the improvement of linguistic and cultural abilities of the student, replenishment of his cyclic knowledge. The object of study will continue to be the works of J. Aimautov, filled with artistic features, expressed by the method of lyricism, with a large use of linguistic and cultural units.

Although there are few research papers on the linguistic and cultural nature of Zh. Aimauytov's works, they have not been comprehensively studied.

Key words: Zh. Aimautov's works, artistic text, linguoculturology, teaching methods, linguocultural units, artistry.

Лингвокультурный характер произведений Ж. Аймаутова

МЫНБАЕВА А.П. – PhD, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID:0000-0002-2204-8545,
e-mail: mutlu_8484@mail.ru

РУСТЕМОВА А.М. – магистрант, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-0395-585X>, e-mail: arailym.rustemova@bk.ru

Аннотация. В конце двадцатого века в лингвистике появилось множество фактов, требующих интерпретации языка вне его структурной системы с лингвокультурной точки зрения. На наш взгляд, причину его возникновения можно объяснить формированием инакомыслия, возникающего против процесса глобализации. Язык и культура тесно связаны, идея о том, что язык появляется, развивается и является носителем культуры в культуре, была принята в качестве основного положения в этом направлении, и в начале 20 века появилась новая наука, основанная на этой идее. В статье рассматривается художественная специфика произведений Ж. Аймаутова и лингвокультурный характер языковых единиц. Вместе с тем, определяются значение обучения лингвокультурным единицам, выражающим национальный опыт, и пути их освоения. Надеемся, что эта исследовательская работа будет продолжена. Работа с художественными текстами способствует совершенствованию лингвистических и культурных способностей студента, пополнению его циклических знаний. Объектом изучения по-прежнему будут произведения Ж. Аймаутова, наполненные художественными особенностями, выраженные методом лиризма, с большим использованием лингвокультурных единиц. Хотя о лингвокультурном характере произведений Ж. Аймаутова имеется мало исследовательских работ, комплексно они не изучены.

ЖАСӨСПІМДЕРДІҢ ЖЕКЕ ТҰЛҒАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТТІ ТАҢДАУ БАҒЫТЫНА БЫҚПАЛЫН ЗЕРТТЕУ

ПАРИМБАЙ Г.Ғ. - оқытушы, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан, ORCID: 0000-0002-8875-8371, e-mail.ru: gulzhanat.parimbay@bk.ru,

КЕРІМБАЕВА Р.Қ. - п.ғ.к., профессор, М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз, Қазақстан, ORCID: 0000-0003-0430-1831, e-mail.ru: risti1971@mail.ru,

БАЙМАХОВА А.Ш. - оқытушы, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан, ORCID: 0000-0001-7708-0465, e-mail.ru: aknur.bajmaxova@mail.ru

Аңдатпа. Жаңа заман талабына сай мектептегі білім берудің жаңа стандарттары педагогикалық ұжымдардан оқушылардың кәсіби бағдарлануы бойынша жасалатын жұмысты барынша күшейтуді талап етуде. Кез келген адам үшін дұрыс кәсіби таңдау жасау жеке тұлғалық даму мен әлеуметтік белсенділік үшін аса маңызды. Бірақ ол тікелей тұлғаның жеке қасиеттерімен, ерекшеліктерімен, қабілеттерімен және қызығушылықтарымен келісілген және мақсаттарымен сәйкес үйлесім тапқан жағдайда ғана қалыптасады. Жасөспірімдердің жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруда оның өмірінде елеулі өзгерістер орын алатын, толассыз психо-физиологиялық үдерістерге толы жасөспірімдік кезең аса маңызды. Себебі, жасөспірімдер аталмыш жас кезеңінде физиологиялық өзгерістерден басқа, эмоционалды және әлеуметтік қабілеттер дамуынан да қатар өтеді. Осы жас кезеңінде оқушылар кім болғысы келетіні туралы терең ойлануға көп уақыт жұмсайды. Мамандық таңдауға әр түрлі факторлар әсер етеді, бірақ олардың ішіндегі ең маңыздысы – кез-келген тұлғаның жеке тұлғалық қасиеттері мен мінезі. Зерттеу жұмысының мақсаты – жасөспірімдердің кәсіби мүдделері мен олардың жеке сипаттамалары арасындағы байланысты орнату. Зерттеу жұмысының зерттеу әдістері ретінде «Дифференциалды-диагностикалық сауалнама», «Қызығушылық картасы» және Р.Кеттелдің жасөспірімдерге арналған тест-сауалнамасы бойынша оқушыларға анкета, сауалнама әдістері қолданылды. Эмпирикалық зерттеу барысында А.Асқаров атындағы №77 орта мектеп оқушыларының болашақ кәсіби қызметінің траекториясына әсер ететін жеке тұлғалық қасиеттері анықталып, мектеп оқушыларына болашақ кәсіби қызметтің бағытын анықтап, мамандық таңдауға көмектесу үшін олардың жеке тұлғалық ерекшеліктерін терең зерттеу қажеттілігі туралы қорытынды жасалады. Зерттеудің практикалық құндылығы – оның нәтижелерін мектеп мұғалімдерінің, психологтардың, мектептегі білім беруді басқару өкілдерінің болашақ мамандықты таңдауға ықпал ететін оқушылардың жеке қасиеттерін анықтау үшін пайдалану мүмкіндігі болып табылады.

Тірек сөздер: жасөспірімдер; кәсіби диагностика; кәсіби өзін-өзі анықтау; кәсіптік бағдар; жеке қасиеттер; кәсіби қызығушылық; нейротизм; интроверсия; экстраверсия; бағалау шкалалары.

Кіріспе. Мамандық таңдау – бұл әр адамның өміріндегі ең жоғары мәнді, маңызды оқиғалардың бірі бола отырып, көбінесе тұлғаның дамуы мен қалыптасу бағытын анықтайды. Болашақ мамандық туралы саналы шешім қабылдау үшін жасөспірім балада өзі, қызығушылықтарды, бейімділігі мүмкіндіктері мен қабілеттері туралы белгілі бір деңгейде қажетті білім қоры болуы керек. Сондай-ақ дағдылар мен құзыреттіліктерді алу процесін де қатар жоспарлай білуі қажет.

Кәсіби бағдар мен тұлғаның жеке психологиялық ерекшеліктері арасында көптеген байланыстардың болуы терең зерттеуді қажет етеді. Педагогикалық сөздік кәсіби бағдарды жеке тұлға мен еңбек нарығының жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескеретін және кәсіби ақпарат, кәсіби диагностика, кәсіби кеңес беру, кәсіби іріктеу, кәсіби бейімделу арқылы жүзеге асырылатын, жастарды кәсіпті еркін, саналы және дербес таңдауға даярлайтын ғылыми-практикалық жүйе деп түсіндіреді. Ғылыми әдебиеттерде кәсіби бағдарды сипаттауда Э.Ф.Зеердің анықтамасы ең танымал болып саналады, онда кәсіби бағдар дегеніміз – білім беру ұйымдарындағы жастарды кәсіби бағдарлауға бағытталған, жеке тұлғаның жеке психологиялық ерекшеліктері мен қоғамның қажеттіліктерін ескере отырып, мамандық таңдауға дайындауға бағытталған ғылыми негізделген психологиялық-педагогикалық және медициналық іс-шаралар жүйесі деп тұжырымдалады[1, б.74].

«Болашақта кім боламын» деген шешім қабылдаудың қиындығы тұлғаның жас шамасына қарай өзгеріп отырады. Балада әр түрлі мамандықтармен алғашқы танысу мектепке дейінгі жылдары болады. Балалар түрлі қызмет түрлері туралы отбасында, оқу орындарында жиі қарым-қатынасқа түсетін адамдардан біледі. Кәсіптер шеңберінің кеңеюі бастауыш мектепте ұлғаяды және Е.В.Паламарчук түйіндегендей, «осы кезеңде ерте кәсіптік бағдар беру өте оңтайлы» болып табылады. 7-10 жаста балалар мамандықты «беделді» не «беделді емес» деп бөлмейді, сондықтан олардың кәсіби қалауы орта мектеп жасындағы оқушыларға қарағанда едәуір кең болады. Сондықтан 1-сыныптан бастап баланың әр мамандықтың маңыздылығы туралы хабардарлығын қалыптастырып, жауапкершілікке және еңбекке деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу қажет [2, б.103].

Балалар есейген сайын болашақ мамандықты олардың даму кезеңдері мен қоршаған орта әсерінің динамикалық өзара әрекеттесуінде қарастырады. Таңдау бағыты көбінесе мәдениетке, жынысқа, мәртебеге, кәсіптің беделіне, болашақ мансаптық өсудегі кедергілер туралы идеяларға және т.б. байланысты болады, сонымен бірге болашақ жоспарларға өз күштеріне деген сенімдер, мақсаттылық, оқудағы тиімділік, мансаптық мақсаттарға жету ниеттерінің шынайылығы сынды жеке когнитивті процестер әсер етеді. Психология мен педагогикадағы көптеген зерттеу жұмыстары осы мәселелерді зерттеуге арналған. Және олардың басым көпшілігі Дж.Холландтың кәсіби артықшылықтар теориясына негізделген, оның мәні тұлғалық ерекшеліктері ұқсас адамдар сәйкесінше түрлі ситуацияларға да ұқсас жауап (реакция) береді, демек, тұлғаның кәсіби мансабының өсуі мен кәсіби жетістікке жетуі кәсіби орта типі мен тұлға типінің сәйкестігіне байланысты[3, б.54].

Зерттеу жұмысының мақсаты – жасөспірімдердің жеке тұлғалық қасиеттерінің кәсіби қызығушылықтары мен мамандық таңдау бағытына әсерін анықтау.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Зерттеудің мақсаттары мен міндеттеріне А.Е.Голомшток [4], Э.Ф.Зеер[1], В.А.Бодров [5], Е.А.Климов[6], О.Г.Филимонова [7], Р.Кеттелл[8] сияқты ресейлік және шетелдік педагогтар мен психологтардың еңбектеріне негізделген әдістемелер арқылы қол жеткізіледі.

Зерттеу жұмысында бір-бірін толықтыратын төмендегідей әдістемелер қолданылды:

1. Е.А.Климовтың «Дифференциалды-диагностикалық сауалнамасы» баланың «адам-табиғат», «адам-адам», «адам-техника», «адам-белгілер жүйесі», «адам-көркемдік образ», шкалалары бойынша құндылық бағдарларында көрсетілген кәсіп түрлеріне бейімділігін зерттеуге арналған бағдарларды зерттеуге негізделген.

«Адам-табиғат» бағдары – баланың табиғатқа, атап айтқанда, агрономия, генетика, бау-бақша, экология, ауыл шаруашылығы сияқты мамандықтарды таңдауға бейімділігін болжайды.

«Адам-адам» құндылықтар шкаласындағы тұлғаның кәсіби бағыттылығы – қарым-қатынасқа, айналадағы адамдарға көмектесуге, өзара түсіністік пен өзара әрекеттесуге деген ішкі қажеттілікті білдіреді. Әлеуметтік қызметкер, дәрігер, психолог, медбике, педагог, психолог сияқты мамандықтар осы қажеттіліктерді қанағаттандыруға көмектеседі.

«Адам-техника» жүйесі – өнертапқыштыққа, техникалық ғылымдарға, инженерлік мамандықтарға, оның ішінде адам мен оның мүмкіндіктерін өзгертуге бағытталған техникалық инженерияда (наномедицина, наноинженерия) бейімділікті анықтайды.

«Адам-белгілер жүйесі» – жасөспірімдерде ойлаудың анықтығын талап ететін ұйымдастырушылық қабілетпен және деректерді өңдеуге қатысты кәсіп түрлерімен байланысты.

«Адам-көркемдік образ» шкаласы – баланың көркемдік бейнелік қабілеттерін қанағаттандыратын мамандықтарға бағытталған.

Әрине, аталмыш әдістеме бойынша құндылық қалауларындағы абсолютті дәлдікті күтуге болмайды, десе тұлғаға сәйкестік жағынан мүмкін болатын кәсіби қызметтік салаларды кем дегенде ішінара сипаттауға мүмкіндік береді.

2. О.Г.Филимонованың «Қызығушылықтар картасы» әдістемесінің модификациясы А.Е.Голомшток, Е.А.Климова, О.П.Мешковская оқушылардың кәсіби қызығушылықтарын анықтау мақсатында жасалған зерттеуде қолданылды. Оқушылардың шағын сыныптарын ескере отырып, біз респонденттерімізге дәстүрлі сауалнамаға сәйкес 29 тармақтан тұратын сұрақтардың толық тізімін емес, Шымкент қаласындағы жоғары оқу орындарында жастар арасында ең танымал мамандықтар мен кәсіби бағыттары бойынша 20 сұрақтан тұратын сауалнаманы ұсындық. Біздің зерттеуімізде студенттерге гуманитарлық, медициналық және техникалық мамандықтар бойынша: математика, физика, биология, медицина, фармацевтика, шет тілі, сахна өнері, құқық, тарих, бизнес, экономика, қаржы, тамақ өнеркәсібі, ақпараттық технологиялар, нанотехнология, графикалық дизайн, құрылыс, тау-кен өнеркәсібіне сияқты қызығушылықтарын бағалау ұсынылды.

3. Р.Кеттеллдің жасөспірімдерге арналған тест-сауалнамасы (И.Я.Ясюковамен модификацияланған) жасөспірімдердің жеке тұлғалық қасиеттері мен кәсіби қызығушылықтары арасындағы байланысты анықтауға мүмкіндік береді.

Сауалнамаға сәйкес, тұлғаның негізі 16 қасиеттен тұрады деп болжанады, атап айтқанда: ізгілік, парасаттылық, эмоционалды тұрақтылық, үстемдік, өміршендік, ережелік санасы, әлеуметтік батылдық, сезімталдық, қырағылық, абстрактылық, құпиялылық, қорқыныш, өзгеруге дайын болу, өзіне деген сенімділік, перфекционизм, тәуелсіз шешім қабылдау қабілеті, мақсаткерлік, қарым-қатынасқа ашықтық, мейірімділік, ұжымға бейімделу, жауапкершілік сезімі.

Кеттелл тесті кәсіби өмірдегі жетістіктерге жеке тұлғалық қасиеттердің әсерін растауға мүмкіндік береді. Сондықтан жеке тұлғалық қасиеттер мен мамандық таңдауды үйлесімділікке өте маңызды. Кәсіби сипаттамаларды Neo-Pi-R моделінің авторлары Р.МакКрае мен П.Костаның бес негізгі параметрлеріне сәйкес бөлуге болады: нейротизм (N), экстраверсия (E), тәжірибеге ашықтық (O), ынтымақтастық (A), сана (C). Бұл факторлар мамандық таңдауда маңызды рөл атқарады. Мысалы, эмоционалды тұрақтылық мыналармен байланысты: сабырлылықпен, беріктікпен және осындай ерекшеліктері бар жасөспірімдер шыдамдылықты қажет ететін мамандықты таңдауы мүмкіндігі жоғары. Практикалық, физикалық белсенді жасөспірімдер әдетте өндірістік қызметке бейімделген техникалық мамандықтарды таңдайды. Ал басқа адамдарға деген сезімталдық, эмпатия мен қамқорлық қасиеттері мол жасөспірімдер дәрігерлер, әлеуметтік қызметкер, педагог және психолог сынды мамандықтарды таңдауға бейім болады. Ал эмоционалды және шығармашыл жасөспірімдер әдетте өнермен байланысты кәсіби іс-әрекет түрлеріне бейім болады.

Эксперимент барысында респонденттерге олардың интеллектуалды, эмоционалды-еріктік ерекшеліктерін, коммуникативті қасиеттері мен тұлғааралық өзара әрекеттесу ерекшеліктеріне байланысты сәйкес кәсіби бағыттылығын анықтайтын 100 сұрақ және 3 жауап нұсқасы ұсынылды.

Зерттеудің эмпирикалық базасын А.Асқаров атындағы №77 орта мектептің 10-11 сынып оқушылары (15-17 жас аралығындағы) құрады. Мектептегі оқу сыныптарының шағын екендігі ескеріле отырып, барлық 10 және 11 сынып оқушыларын қамтитын зерттеудің монографиялық түрі тандалды. Тексеру кезеңінде жалпы саны 105 адамнан сұхбат алынды, олардың барлығы сандық түрде қатысуға келісті: 78 қыз және 27 ұл бала.

Сауалнамаға қатысушыларға сауалнамаларды толтыру бойынша нұсқаулар таратылды. Сауалнамалармен жұмыс уақыты – 45 минут.

Зерттеу нәтижелеріне статистикалық талдау SPSS 20 бағдарламасы арқылы жүргізілді. Статистикалық талдауды өңдеуде Лайкерттің бағалау шкаласы қолданылды, оның көмегімен бес фактордың әрқайсысының көріну дәрежесін өлшеуге болады. Осы зерттеудегі Пирсонның корреляция коэффициентінің мәнділік деңгейлері – 0,01 немесе 0,05 аралығында қабылданды.

Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау. Бұл зерттеудің проблемасын келесі сұрақ арқылы анықтауға болады: «Жасөспірімдік кезеңде мамандық таңдауға қандай жеке тұлғалық қасиеттер әсер етеді?». Зерттеудің негізгі мақсатына жету үшін алдымен жеке тұлғалық қасиеттер мен кәсіби қызығушылықтар арасындағы байланысты анықтау

қажет. Болашақ қызмет түрінің бағытын анықтауға негізделген «Дифференциалды-диагностикалық сауалнама» әдістемесінің нәтижелерін талдау, 10-11 сынып оқушыларының «адам-адам», «адам-табиғат», «адам-көркемдік бейне» салаларына артықшылық беретіндігін көрсетті. Ұлдар көбінесе «адам-табиғат» саласына, ал қыздар «адам-адам» саласына артықшылық беретіндігін байқатты.

Кәсіби бейімділікті зерттеу барысында оқушылардың 29%-ы (30 адам) 105-тен «адам-табиғат» саласын таңдаса, 19%-ы (20 оқушы) «адам-көркемдік образ» саласын таңдады. «Дифференциалды-диагностикалық сауалнама» әдістемесіне сәйкес, бірінші жағдайда жасөспірімдердің табиғатты зерттеу және осы саладағы практикалық жұмыс саласындағы қызығушылықтарының болашақ ұмтылысы туралы айтуға болады. Екінші жағдайда, нәтиже көркемдік бейімділік пен шығармашылық мамандықтарға деген қызығушылықты анықтай алады.

Оқушылардың 12%-ы (13 адам) «адам-техника» саласын таңдаса, ал 40%-ы «адам-адам» саласын таңдады (105-тен 42 респондент). Е.А.Климованың қорытындысына сәйкес, мұндай таңдау респонденттердің қарым-қатынасқа деген ұмтылысы мен адамдармен оңай байланысу мүмкіндігін көрсететінді. Сондай-ақ олар басқалардың мінез-құлқы мен өз мінез-құлқын талдауға, басқа адамдардың ниеті мен көңіл-күйін түсінуге қабілетті болып келеді. Алайда, кейбір психологтар «адам-адам» саласын таңдау мамандық таңдауда және кәсіби қызметтің қалыптасуында әлсіз бағытты көрсетеді деп санайды[9, б.20]. Ал біз мұндай тұжырымдарды сенімді деп санауға болмайды деп ойлаймыз. Себебі, балалар дәрігер, психолог, педагог не тарихшы мамандықтарына нақты бағытталған. Бұл тұжырымды «Қызығушылықтар картасы» әдістемесі бойынша жүргізілген қосымша тест нақтылайды.

«Қызығушылықтар картасы» әдістемесі «Сізге ұнай ма?», «Сіз қалайсыз ба?», «Сіз жақсы көресіз бе?» деген сұрақтарға оң немесе теріс жауап негізінде мамандықтардың әр бағыты бойынша сұрақтар жиынтығы ретінде құрылды. Қайта тексеру үшін әр сұраққа қосымша сұрақтар енгізілді. Мысалы, «Сізге химиялық зертханалық тәжірибелер ұнайды ма?» деген сұраққа қосымша сұрақ ретінде «Сіз химия пәнінен олимпиадаларға қатысқанды ұнатасыз ба?»; «Сіз театрға барғанды ұнатасыз ба?» деген сұраққа «Сіз суретші болғыңыз келе ме?»; немесе «Сіз дәрігерлер туралы кітаптар оқып, адам ағзасының құрылымы туралы ғылыми мақалаларды оқығанды ұнатасыз ба?» деген сұраққа «Сізге биология сабақтары ұнай ма?» және т.б. сынды қосымша сұрақтар ұсынылды.

Нәтижелерді талдау 10-11 сынып оқушыларының көпшілігінің (48 адам) медицина, психология, шет тілдері сияқты кәсіби қызмет салаларына бейімділігін анықтады. Осыған байланысты медициналық бағыттағы оқу орны таңдалды.

«Дифференциалды-диагностикалық сауалнама» әдістемесіне бойынша сұхбат алған жасөспірімдер арасында қызығушылықтар картасы тек сахна және бейнелеу өнері, биология, тарих, химия сияқты кәсіби қызығушылықтары бойынша жоғары көрсеткіштерін растады. Математикаға, ақпараттық технологияларға, физикаға қызығушылық аз көрсеткішті көрсетті.

Кеттелл тесті көрсеткендей, А.Асқаров атындағы №77 орта мектептің 10-11 сынып оқушыларының көпшілігі (67%) ерікті өзін-өзі бақылау және күнделікті тәртіпті ұтымды жоспарлау, психологиялық энергия, коммуникативтілік, белсенділік, жаңа жағдайларға бейімделу, қарым-қатынасқа ашықтық, дипломатия сияқты жеке тұлғалық

қасиеттері бойынша жоғары көрсеткіштерге ие болды. Осыдан оқушылардың жеке тұлғалық ерекшеліктері болашақ кәсіби бағдарлану мен қандай да бір мамандықты таңдауды ынталандырады деген қорытынды жасауға болады.

«Адам-техника» шкаласы мен нейротизм (N), экстраверсия (E), ашықтық (O), ынтымақтастық (A) және сана (C) ішіндегі мамандықтар арасында оң корреляция бар екендігі анықталды, олар $p < 0.01$ де мәнді болды және өзара байланысты.

Сондай-ақ, біз кәсіби-тұлғалық символдық жүйе арасында айтарлықтай жоғары корреляцияны таптық: нейротизм (N) $p < 0.01$ кезінде мәнді және экстраверсия (E) $p < 0,01$ деңгейіндегі мәнді болды. Ал ашықтық (O), ынтымақтастық (A) және саналылық/адалдық (C) $p < 0,05$ деңгейіндегі мәнді болды.

«Адам-адам» жүйесінде мамандық арасында оң корреляция экстраверсияның (E) деңгейінде $p < 0,05$ анықталды.

Зерттеу нәтижелерін талдау. Зерттеу нәтижелері кәсіби бағдарлау теориясына сәйкес Neo-Pi-R көмегімен өлшенген кәсіби қызығушылықтар және жеке қасиеттер мен Л.Холландтың кәсіби бағдарлану теориясы арасында оң және мәнді корреляция бар екенін көрсетті. Әлеуметтік реакция деңгейі жоғары оқушылар ынталандыруды және жоғары өнімділікті қажет етеді, топта жұмыс істеуге бейімділікті байқатты және адамдарға көмектесуге байланысты мамандықтарды таңдады. Мұндай мамандықтарға дәрігерлер, мұғалімдер, психологтар және әлеуметтік қызметкерлер жатады. Бұл кәсіптердегі жетістік экстраверттіліктің жеке сипаттамасымен байланысты. Экстраверттер әлеуметтік, талапшыл, белсенді және күш-қуатқа толы адамдар болып келеді. Оларды басқа адамдарға әсер ету және барлық жағдайларды ұйымдастыру, жұмысқа мотивация беру ниеті біріктіреді.

Осылайша, бұл зерттеу жұмысы барысында экстраверсия мен әлеуметтік-гуманитарлық мамандықтар арасындағы корреляция анықталды.

Басқа адамдармен тікелей байланыста болмайтын қызметте өздерінің шығармашылық күштерін іске асыратын мейірімді, жаңа идеяларға ашық балалар ақпараттық технологиялармен байланысты техникалық мамандықтарды немесе кәсіптерді таңдайды. Сондай-ақ, біз нейротизммен символдық ойлауға бейімділігі бар жасөспірімдердің жоғары корреляциясын таптық және бұл корреляция олардың әлеуметтік мазасыздық, ұялшақтық деңгейі жоғары қоғамда өздерін жайсыз сезінетінін көрсетті, олар көбінесе басқа адамдармен байланыста болуды қажет етпейтін мамандықты таңдайды.

Әдетте ішкі күйлері шиеленісті, сенімсіз, шыдамсыз болып келетін нейротизмнің жоғары көрсеткішін көрсеткен жасөспірімдер төзімді әрі сабырлы жасөспірімдерге қарама-қайшы тұрады. Нейротизмнің төмен мәнділігіндегі оқушылар жұмыс пен өз жұмыстарын сәтті орындауға көмектесетін заттарға шоғырланған. Бұл зерттеу эстетиканың, өзіндік ерекшеліктің, инновациялық секілді қасиеттердің жұмыс істеу дәлдігін ерекше қажет ететін кәсіптердің – «адам-техника» саласы бойынша мамандықтар тобымен байланысын көрсетті.

Жеке қасиет және кәсіби қызығушылық ретінде «адалдықпен» оң корреляция бізге осы зерттеу арқылы жеке қасиеттер мен кәсіби қызығушылық арасында байланыс бар деген қорытынды жасауға болатындығын көрсетеді. Жалпы, зерттелген оқушылар өршіл және мақсатқа жетуге бағытталған мақсаткер балалар. «Адам-техника» және «адам-

символдық жүйе» секілді мамандықтар мен жеке сипаттамалар арасындағы оң корреляция бізге заманауи технологиялардың жасөспірімдер өмірінде өте маңызды орын алатындығын байқатты. Бірақ басқа адамдармен қарым-қатынасты қажет ететін болашақ мамандықтарға бағытталған жасөспірімдер зерттелінушілердің басым бөлігін құрайды.

Қорытынды. А.Асқаров атындағы №77 орта мектептің 10-11 сынып оқушыларының жеке тұлғалық қасиеттерін үш әдіс бойынша зерттеу мамандықтың белгілі бір түрлеріне бейімділікті анықтау мақсатында жасөспірім мектеп оқушыларының кәсіби бағыты мен олардың жеке тұлғалық ерекшеліктері мен мүмкіндіктері арасындағы күрделі байланысты анықтады.

Ғылыми зерттеулердің салыстырмалы талдауы мектептерде кәсіби бағдар беру жұмысын ұйымдастыру мен жүргізуде бірыңғай талаптарды жасау мәселесі мұғалімдердің, психологтардың қызығушылығын тудырып отыр. Бұл процестің осы бағыттағы тәжірибесі бірқатар ғылыми жұмыстарда ұсынылған шет елдердің үлгісі бойынша әдістемелік қамтамасыз етумен және мемлекеттік реттеумен қатар жүруі өте маңызды[10;11]. С.Н.Чистякова атап өткендей, «жастардың өзін-өзі анықтауы сияқты маңызды мемлекеттік міндет – үздіксіз білім беру жүйесінде үлкен басымдыққа ие болуы керек» [17, б.56]. Бірақ бүгінде оқушыларды кәсіби бағдар беру жұмысының бірыңғай талаптары болмағандықтан, әр мектеп дәстүрлі және инновациялық формаларды түрлі бағытта өз бетінше таңдауға мәжбүр.

Көбінесе оқушыларға кәсіп таңдауда вакансия жәрмеңкелері, кәсіпорындарға экскурсиялар, мамандарды шақырумен мамандықтар туралы лекциялар, жоғары оқу орындарында ашық есік күндеріне бару, жеке кәсіптік кеңес беру, тұлғаның кәсіби бағытын психологиялық диагностикалау және т.б. сияқты қалыптасқан дәстүрлі шаблондармен жүзеге асырылады[13;14]. Ал бұл бағыттағы замауи инновациялық әдістерге: психологиялық тренингтер, кәсіби бағдарлаушы тренингтер, мектептер мен колледждер контингенті үшін квест түріндегі кәсіби сынақтар, арт-терапевтік технологиялар, фирмалар мен бизнес-инкубаторлар; мектеп оқушыларын кәсіптік оқыту бағдарламалары және т.б. кіреді[15, б.60].

Әдістемелік әзірлемелер мен басқарудың практикалық әдістерін қолдану кәсіптік бағдар беру қызметі мұндай жұмыстың сапасы мен тиімділігін едәуір арттыра алады. Зерттеу нәтижелеріне байланысты тұлғаның жеке қасиеттері мен кәсіби бағдар арасындағы байланысты анықтау – жасөспірімдердің сәйкес кәсіби бағдарлану мәселесінің оңтайлы шешілуіне оң ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Zeer E.F. Мамандықтар психологиясы. М.: Академия, 2004.325 б.
2. Palamarchuk E.V. Бастауыш мектепте мансаптық бағдарлау // ғылым және білім беру бюллетені. 2021. № 12-1 (115). С. 102-106.
3. Сетык А.Д. Джон Левис Голландияның кәсіптер мен мансап психологиясына қосқан үлесі (әйгілі ғалымның туғанының 90 жылдығында) // Оңтүстік ресейлік әлеуметтік ғылымдар журналы. 2009. № 4. С. 54-67.
4. Голомсток А.Е. Мамандықты таңдау және студенттің жеке басын тәрбиелеу. М.: Наука, 1999.250 б.

5. Бодров В.А. Кәсіби жарамдылық психологиясы. М.: Перине, 2001. 511 б.
6. Климов Е.А. Кәсіби өзін-өзі тәрбиелеу психологиясы. Ростов Н / Д: Феникс, 1996. 509 б.
7. Салмина Н.Г., Филимонова О.Г. Жас студент дамуының психологиялық диагнозы. М.: МГРПУ, 2006. 210 б.
8. Кадневский В., қабір О., Ширшова Т. Т., Дж. Кеттеланың рөлі Сынақтардың ғылыми әдісін қалыптастыру және дамытудағы рөлі // педагогикалық өлшеулер. 2013. № 4. С. 45-52.
9. Йурьева Ю.Д. Е.А. Әдістемеге сәйкес мектеп оқушылары мен студенттердің белгілі бір түріне бейімделулер жүргізу. Климова // Оқу процесі. 2019. № 5. С. 19-26.
10. Дианина Е.В. Студенттердің кәсіби бағдарларын басқарудың ресейлік және шетелдік жүйелері: салыстырмалы талдау // социодинамика. 2017. № 3. С. 10-17.
11. Толстогузов Т.Н. Шетелдегі мансаптық бағдарлау тәжірибесі // Білім және ғылым. 2015. № 1.00. 151-165.
12. Чистякова С.Н. Қазіргі жағдайда студенттердің кәсіби өзін-өзі қорғау проблемасының өзектілігі // кәсіби білім және еңбек нарығы. 2018. №. 1. 54-60.
13. Зверева О.А. Кәсіби өзін-өзі анықтау бойынша жоғары сынып оқушыларына әлеуметтік-педагогикалық көмек // Самара университетінің жас ғалымдар мен мамандардың хабаршысы, 2020 ж., 2020. № 1. П. 232-237.
14. Плотникова Е.Е., Настрова Н.В. Жоғары сынып оқушыларының кәсіптік бағдарлауының әлеуметтік-педагогикалық шарттары // Минино университетінің хабаршысы. 2017. № 2. [Электронды ресурс]. URL мекен-жайы: <https://vestnik.mininiver.ru/jour/artical/article/view/347> (кіру күні 02.02.2023).
15. Андреева А.А., Мангер Т.А. Үздіксіз білім беруде қолданылатын инновациялық мамандық бойынша іс-шаралар: жұмыс тәжірибесінен // Еділ педагогикалық іздеу (ғылыми журнал). 2020. № 4 (34). С. 60-66.

References

1. Zeer Je.F. Psihologija professij. M.: Akademija, 2004. 325 s.
2. Palamarchuk E.V. Proforientacija v nachal'noj shkole // Vestnik nauki i obrazovanii. 2021. № 12–1(115). S. 102–106.
3. Sedyh A.D. Vklad Dzhona L'juisa Hollanda v psihologiju professij i kar'ery (k 90-letiju so dnja rozhdenija izvestnogo uchjonogo) // Juzhno-rossijskij zhurnal social'nyh nauk. 2009. № 4. S. 54–67.
4. Golomshtok A.E. Vybor professii i vospitanie lichnosti shkol'nika. M.: Nauka, 1999. 250 s.
5. Bodrov V.A. Psihologija professional'noj prigodnosti. M.: PER SJe, 2001. 511 s.
6. Klimov E.A. Psihologija professional'nogo samoopredelenija. Rostov n/D: Feniks, 1996. 509 s.
7. Salmina N.G., Filimonova O.G. Psihologicheskaja diagnostika razvitija mladshogo shkol'nika. M.: MGPPU, 2006. 210 s.
8. Kadnevskij V., Mogil' O., Shirshova T. Rol' Dzh. Kettela v stanovlenii i razvitii nauchnogo metoda testov // Pedagogicheskie izmerenija. 2013. № 4. S. 45–52.
9. Jur'eva Ju.D. Issledovanie sklonnostej k opredelennomu tipu professij shkol'nikov i studentov po metodike E.A. Klimova // Obrazovatel'nyj process. 2019. № 5. S. 19–26.

«ОҚМПУ ХАБАРШЫСЫ - ВЕСТНИК ЮКГПУ», № 4 (34), 2022 ж.

10. Dianina E.V. Rossijskaja i zarubezhnye sistemy upravlenija professional'noj orientaciej uchashhejsja molodezhi: sravnitel'nyj analiz // Sociodinamika. 2017. № 3. S. 10–17.
11. Tolstoguzov S.N. Opyt proforientacionnoj raboty za rubezhom // Obrazovanie i nauka. 2015. № 1. S. 151–165.
12. Chistjakova S.N. Aktual'nost' problemy professional'nogo samoopredelenija obuchajushhihsja v sovremennyh uslovijah // Professional'noe obrazovanie i rynek truda. 2018. № 1. S. 54–60
13. Zvereva O.A. Social'no-pedagogicheskaja pomoshh' starsheklassnikam v professional'nom samoopredelenii // Vestnik molodyh uchjonyh i specialistov Samarskogo universiteta, 2020. № 1. S. 232–237.
14. Plotnikova E.E., Bystrova N.V. Social'no-pedagogicheskie uslovija professional'noj orientacii starsheklassnikov // Vestnik Mininskogo universiteta. 2017. №2. [Elektronnyj resurs]. URL: <https://vestnik.mininuniver.ru/jour/article/view/347> (data dostupa 21.02.2023).
15. Andreeva A.A., Manger T.A. Innovacionnye proforientacionnye aktivnosti, ispol'zuemye v nepreryvnom obrazovanii: iz opyta raboty // Povolzhskij pedagogicheskij poisk (nauchnyj zhurnal). 2020. № 4(34). S. 60–66.

The study of the influence of personal qualities of adolescents on the direction of choice of professional activity

PARIMBA G.G.- teacher, South Kazakhstan State Pedagogical University,

Shymkent, Kazakhstan, e-mail.ru: gulzhanat.parimbay@bk.ru, ORCID: 0000-0002-8875-8371

KERIMBAEVA R.K. - c.p.s., professor, Taraz Regional University named after M.H.Dulati

Taraz, Kazakhstan, risti1971@mail.ru, ORCID: 0000-0003-0430-1831

BAYMAKHOVA A.SH. - teacher, South Kazakhstan State Pedagogical University,

Shymkent, Kazakhstan, e-mail.ru: aknur.bajmaxova@mail.ru, ORCID: 0000-0001-7708-0465

Annotation. *New standards of school education that meet the requirements of modern times require teaching teams to maximize the work on the professional orientation of students. The right professional choice for any person is of paramount importance for personal development and social activity. But it is formed only if the personality is directly consistent with personal qualities, characteristics, abilities and interests and has a corresponding harmony with goals. In the formation of personal qualities of a teenager, the adolescent period is especially important, full of incessant psychophysiological processes in whose life significant changes are taking place. This is due to the fact that adolescents in this age period, in addition to physiological changes, also undergo the development of emotional and social abilities. During this age period, students spend a lot of time thinking deeply about who they want to be. The choice of profession is influenced by various factors, but the most important of them are the personal qualities and character of any person. The purpose of the research work is to establish the relationship between the professional interests of adolescents and their personal characteristics. As research methods of research work, the methods of questioning, questioning of students according to the «Differential diagnostic Questionnaire», «Map of interest» and the test questionnaire for adolescents by R.Kettell were used. In the course of an empirical study, the personal qualities of students of secondary school №77 named after A.Askarov, which affect the trajectory of*

future professional activity, concludes that there is a need for in-depth study of the personal characteristics of school students in order to determine the direction of future professional activity and help in choosing a profession. The practical value of the research lies in the possibility of using its results by school teachers, psychologists, representatives of school education management to determine the personal qualities of students contributing to the choice of a future profession.

Keywords: *adolescents; professional diagnostics; professional self-determination; professional orientation; personal qualities; professional interest; neuroticism; introversion; extroversion; evaluation scales.*

Исследование влияния личностных качеств подростков на направление выбора профессиональной деятельности

ПАРИМБАЙ Г.Ф. - преподаватель, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID: 0000-0002-8875-8371
e-mail: gulzhanat.parimbay@bk.ru

КЕРИМБАЕВА Р.Қ. - к.п.н., профессор, Таразский региональный университет им. М.Х.Дулати, Тараз/Казахстан, ORCID: 0000-0003-0430-1831
e-mail: risti1971@mail.ru,

БАЙМАХОВА А.Ш. - преподаватель, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID: 0000-0001-7708-0465,
e-mail: aknur.bajmaxova@mail.ru,

Аннотация. *Новые стандарты школьного образования, отвечающие требованиям нового времени, требуют от педагогических коллективов максимального усиления работы по профессиональной ориентации учащихся. Правильный профессиональный выбор для любого человека имеет первостепенное значение для личностного развития и социальной активности. Но она формируется только в том случае, если непосредственно личность согласована с личностными качествами, особенностями, способностями и интересами и имеет соответствующую гармонию с целями. В формировании личностных качеств подростка особенно важен подростковый период, полный непрекращающихся психофизиологических процессов, в жизни которых происходят существенные изменения. Это связано с тем, что подростки в данный возрастной период помимо физиологических изменений проходят и развитие эмоциональных и социальных способностей. В этот возрастной период учащиеся проводят много времени, глубоко задумываясь о том, кем они хотят быть. На выбор профессии влияют различные факторы, но наиболее важными из них являются личностные качества и характер любого человека. Целью исследовательской работы является установление взаимосвязи между профессиональными интересами подростков и их личностными характеристиками. В качестве методов исследования исследовательской работы были использованы методы анкетирования, анкетирования учащихся по «Дифференциально-диагностическому опроснику», «Карте интереса» и тест-опроснику для подростков Р.Кеттелла. В ходе эмпирического исследования выявляются личностные качества учащихся средней школы №77 им. А.Аскарова, которые влияют на траекторию будущей профессиональной деятельности, делается вывод о необходимости углубленного изучения личностных особенностей учащихся школы с целью определения направления будущей профессиональной деятельности и помощи в выборе профессии. Практическая ценность исследования заключается в возможности использования его результатов учителями школы, психологами, представителями управления школьным образованием для определения личностных качеств учащихся, способствующих выбору будущей профессии.*

Ключевые слова: подростки; профессиональная диагностика; профессиональное самоопределение; профессиональная ориентация; личностные качества; профессиональный интерес; невротизм; интроверсия; экстраверсия; шкалы оценок.

ӨОЖ:351.5
ҒТА МР 14.35.07

<https://vestnik.oqmpu.kz/kk>

АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ- ТАҚЫРЫПТЫ МЕҢГЕРТУ АМАЛДАРЫНЫҢ БІРІ

МОЛДАБЕК Қ - Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-3251-8819>, e-mail: kulakhmet.moldabek@mail.ru

КЕНЖЕБЕКОВА Р.И. - Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/ Қазақстан ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5768-0324>, e-mail: rabiga.0561@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада ақпараттық технология- тақырыпты меңгерту амалдарының бірі негізінде қарастырылған. Оқытудың жаңа ақпараттық технологияларын енгізудің мақсаты меңгерту амалдарының толыққанды амалдарының бірі негізінде дайындау, оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту. Оларды қолдану білім беру қызметтерін ұсыну технологиясын өзгертуге, сабақты көрнекі және қызықты етуге, сабақтарда мұғалімдердің белсенділігін қамтамасыз етуге, саралау мен дараландыруды жүзеге асыруға ықпал етеді. Ақпараттық технологияны пайдалана оқыту арнайы немесе жалпы дарындылықты меңгерту амалдары тиянақты қалыптастырады. Осының барлығы меңгерту амалдарының бірі негізінде мүмкіндік береді.

Бастауыш сыныпта қазақ тілі сабақтарын оқытуда ақпараттық технологияларды меңгерту амалдарының бірі негізінде оқушыларға сапалы жаңа деңгейде оқыту үшін таусылмайтын мүмкіндіктер беретіндігіне байланысты. Ақпараттық технология оқушылардың жеке басын дамытуға және олардың қабілеттерін жүзеге асыруға кең мүмкіндіктер береді.

Тірек сөздер: ақпарат, технология, бастауыш мектеп, меңгерту, амалдар.

Кіріспе. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Ж.Тоқаевтың Халыққа Жолдауында айтқанын жан-жақты жетілген сауаты мен көзқарасы, дүниетанымы қазақстандық патриотизммен рухтанып қалыптасқан ұрпақ қана ұлттық қағидастарымызды, құндылықтарымызды, салтымыз бен дәстүрімізді, әдет-ғұрпымызды көзінің қарашығындай сақтап, одан әрі дамытары сөзсіз. Сондықтан басты үміт жаңа және прогрессивті барлық нәрсеге ашық ұрпақты тәрбиелеуге қабілетті мұғалімдерге жүктеледі», - деп өскелең ұрпақты тәрбиелеудегі негізгі идеяны атап өтті [1].

Білім беру тұжырымдамасында көрсетілгендей тал бесіктен басталатын сауаттылықты бастауыш мектепте одан әрі толықтыру, кеңейте түсу ауадай қажет. Бұған қол жеткізудің бір амалы- бастауыш мектепте қазақ тілін ақпараттық - технологиямен оқытуда тіл дамыту.

Бастауыш мектепте ақпараттық-технологиямен оқытуда тіл дамытудың алғышарттарының бірі- оқытудан тыс алынған идеяларды, білімді есепке алу және пайдалану. Сондықтан ақпараттық -технологиямен оқыту жеке тұлғаның тілін дамытудың қажетті формасы болып табылады. Себебі бұл оқушының өзін және басқаларды, олардың мүмкіншіліктері мен қабілеттерін, түсіну және бағалау дағдыларын игеруге ықпал етеді. Сонымен бірге ақпараттық - технологиямен оқытуда тіл дамыту білімді, білік пен дағдыларды қалыптастыруға бағытталған педагогикалық сананы дамытуға мүмкіндік береді.

Еліміз өз егемендігін алып, дербес мемлекет ретінде танылуда. Сондықтан, еліміздің өркениетін көтеру мақсатында бастауыш мектептің меңгеру, басқа елдермен қарым-қатынас орнатудың маңызы зор екендігін көрсетіп отыр. Бұл дегеніміз қазақстандықтар үшін, жастар үшін қазақ тілін үйрену-ғылымды, экономиканы, бизнесті одан әрі дамыту қажеттілігін туындатып отыр. Білім-адамзат қазынасы, халықтың білімділігі-елдің байлығының ең маңызды бөлігі. Тәрбиелеу мен оқыту жүйесінде білім арқылы ең озық мәдениет пен дүниетаным қалыптасады.

Бұлар бастауыш білімге де қатысты:

- техникалық оқыту мұғалімге қарағанда оқушыға көбірек көңіл бөледі;
- оқу дербестендірілген болады;
- оқыту бір жағынан тәуелсіз, екінші жағынан тәуелсіз болады бірлескен және интеривті;
- тікелей оқыту кез-келген жерде және кез-келген уақытта болуы мүмкін;
- өзін-өзі оқыту оқушылардың тікелей қажеттіліктеріне сәйкес болатын заманауи материалдармен байытылады;
- мультимедиялық іс-шаралар арқылы оқыту әр түрлі және серпінді болады;
- оқыту сыни ойлауды қажет етеді;
- оқыту ұлттық мәдениетке қатысты саналы бола бастайды.
- мұғалімдер ақпараттық технологияны дәстүрлі түрде қолданды, яғни оқу процесін тестілеу және түсіндіру үшін;
- оқушылар мен мұғалімдер арасындағы қарым - қатынас жаңа технологиялық ортада дәстүрлі болып қала береді;
- мұғалімнің нұсқаулықтары оқушылар арасында танымал болғандықтан ақпараттық технологияны оқытуды қамтиды;
- мұғалімдер ақпараттық технология саласына тиісті дағдылардың, сондай-ақ материалдарды шолудың және ақпараттық технологияның көмегімен жетілдірілген.

Зерттеулер ақпараттық технологияны қолдануда қазіргі бастауыш сынып мұғалімдерінің басты рол атқаратынын көрсетті. Бастауыш мектептер ақпараттық технологияны оқытуда қолдануға дайын, бірақ оларға қажет бастауыш білім беруде ақпараттық технологияны қолдануға арналған жүйелі әдіснамалық және әдістемелік құралдар қажет мектептерде әлі де жақсы пайдаланушы дағдылары бар мұғалімдер жетіспейді .

Европада жобаларының арқасында базалық және орта мектептерде заманауи ақпараттық технологияны салыстырмалы түрде жақсы жабдықталған. Европалық мектеп желісі растайды. Ақпараттық технологияны оқытудағы негізгі бөліктің ажырамас бөлігі болып табылады оқу құралы ретінде және мектеп пәні ретінде қолданылады.

Материалдар мен әдістер. Бұл зерттеудің мақсаты мұғалімдердің бірінші кезекте ақпараттық технологияны қолдануға қатынасын зерттеу бастауыш мектептер сатысы. Біріншіден, ағымдағы жағдайды талқылайды, екіншіден, олар мұғалімдер қалай, неге және қаншалықты жиі болатындығын нақтылайтын өз зерттеулерін сипаттап бастауыш мектептердің бірінші кезеңінде олар оқуда ақпараттық технологияны қолданады.

Ақпараттық - технологиямен - оқушының даму кезеңдердегі дүниетанымы білімі, сезімі мен іс-әрекеттерінің жиынтығы; заңдарды білу мен оны пайдалану өлшемі; алынған теориялық және практикалық білімнің ақпараттық көлемі; оқушы санасындағы ақпаратты бағалау, таңдау; бастауыш мектептің қазақ тілі сабағында витагендік-ақпараттық технологиямен оқыту нәтижелерін жетілдіру үшін алынған теориялық қорытындылар мен ғылыми - әдістемелік ұсыныстарды оқу үдерісінде қолдану; әдістемелік семинарлар, тренингтер және өңдеу барысында сапалы ақпараттық - технология үшін маңызды болып табылатын әдіснамалық, әдістемелік қағидалар жиынтығы топтастырылады. Олардың дәйектілігі педагогикалық тәжірибелік эксперимент өткізу барысында дәлелденеді.

Ақпараттық - технологияны оқыту нәтижелерін бағалауға даярлау үшін оқытудың ең тиімді инновациялық технологияның әдістері мен жолдары өзара тығыз байланыста қаралып, олардың өзіндік айырмашылықтары мен сабақтастығы зерттеледі.

Ақпараттық - технологиямен оқыту барысында қазіргі заманға сай сапалы, тиімді үйретуге мүмкіндік беретін заманауи әдіс-тәсілдер зерттеледі. Ол үшін:

– білім беру процесінде оның байланыстарын аша отырып, өмірлік тәжірибені ретроспективті талдауды қабылдау;

Ақпараттық оқыту мен білім беру арасындағы алшақтық, сәйкессіздік, қайшылық, қабылдамау дәрежесін диагностикалау және оқушыларға білім беру құндылығын ашу;

– оқушылардың алған білімдері бойынша бастапқы өзектендіруді қабылдау білімнің қажетті қорын алғанға дейін оқушылардың күнделікті сана деңгейінде қандай білім қоры бар екенін анықтау қажет. Ақпараттық технология- тақырыпты меңгерту амалдарын пайдалану бағдарламалық жасақтамасының дамуы қазіргі қоғамға тән айрықша белгілердің бірі. Негізгі компоненті компьютер болып табылатын ақпараттық технологиялар оқушы қызметінің барлық салаларына енуде.

Ақпараттық технология- тақырыпты меңгерту амалдарын дамытудың басым бағыттарының бірі. Заман мен қоғам талабына сай бастауыш сынып оқушыларын ақпараттық технология- тақырыпты меңгерту амалдарының сенімді түрде алдын ала және әртүрлі деңгейдегі білім беру жүйелеріндегі мектептердің өміріне тереңдетіліп енгізілуде [2].

Бастауыш мектептердің сыныптарда, ақпараттық технологияларды қолдануды дүниежүзілік ғалымдар , зерттеу мәселесінің қазіргі жағдайын талқыласа, екіншіден, бастапқы кезеңнің алғашқы жартысында мұғалімдер қалай, неге және қаншалықты жиі қолданатындығын нақтылайды. Ғалымдар қол жеткізген мәліметтер мұғалімдердің 51% - дан астамы ақпараттық технологияларды күнделікті оқытуда қолданады ал бастауыш мектептерде ақпараттық технологияны оқыту процесінде үздіксіз пайдалану қажеттілігі және әдістемелік оқу құралдарының жетіспейтіндігі анықталған.

Сонымен, бастауыш мектептің оқу үдерісінде ақпараттық технологияны жағымды

нәтиже алу үшін қолдану мұғалімнің жан-жақты білімді болуын, ақпараттық технологияны қолдану тұрғысынан жоғары білігінің болуын қажет ететіні анықталды. Сол талаптарға сай білікті мұғалім ғана оқушылардың жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу тапсырмаларын дұрыс таңдап және оқуды ұйымдастырудың түрлі жолын тауып, уақыт өзгерісімен бірге алға қарай жүріп отырады. Осындай келбетке енген оқу үдерісі анағұрлым қызықты, заман талабына сай, қажетті ақпаратпен дер кезінде қамтамасыз етуші, мол білім беру көзіне айналады.

Тілдің қарым қатынас қызметі жеке бірліктер түрінде емес, өзара хабар алысатын саналы әрекет түрінде жүзеге асатыны белгілі. Сондықтан тілдің әр түрлі деңгейіндегі тілдік бірліктердің ерекшеліктері, сөйлеудің түрлері сөйлесімдер мен мәтіндердің негізі болып отыр. Қоғам талабына сай оқытуда берілетін білім мазмұны мен оқыту әдістерін жаңалау қажет ететіндігі айқындалуда.

Бүгінгі тәуелсіз мемлекетімізде білімге деген көзқарас түбегейлі өзгеріп, оқытудың жаңа түрлері, әдістері, жаңа бағыттағы технологиялар пайда болып, олар білім мазмұнының толығымен түбегейлі жаңаруына себепші болуда.

Оқыту әдістемесіндегі заман талабына сай әдістердің бірі-оқыту технологиясы. Осы мәселе жөнінде оқу бағдарламасын жасаған отанық ғалымдар Барсай Б.Т., Қасымова Г.М. былай деген: коммуникация тіл және іс-қимыл әрекеттер арқылы болады. Ол алдын-ала жоспарланған, дайындалған болуы немесе жоспарланбаған болуы мүмкін. Сабақ үстінде әдетте дайындалған, жоспарлы сөйлеу қамтамасыз ететін педагогика ғылымының білім беруді ақпараттандыру қарастырылған [2,3].

Зерттеу әдістері. Оқытудың жаңа ақпараттық технологияларын енгізудің негізгі мақсаты бастауыш сынып оқушыларын оқыту процесін қоғамның толыққанды өміріне дайындау, оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту. Оларды қолдану білім беру қызметтерін ұсыну технологиясын өзгертуге, сабақты көрнекі және қызықты етуге, сабақтарда мұғалімдердің белсенділігін қамтамасыз етуге, саралау мен дараландыруды жүзеге асыруға ықпал етеді.

Ақпараттық технологияны қолдану бойынша әдістемелік курсқа қатысқан мұғалімдердің мұндай тренингке қатыспағандарға қарағанда ақпараттық технологияны өз сыныптарында тиімді қолданатынын көрсетті. Сонымен қатар, оқыту ұзақтығы ақпараттық технологияны қолдануға әсер етпейтіндігі мен оқушылар арасындағы қарым-қатынасты бұзатындығы анықталған. Дегенмен, ақпараттық технологияны пайдалану барысында мұғалімнің басшылығымен қатысуы, семинар тенингтер өткізіп тұруы өте қажет[4].

Негізгі бөлім. Педагогикалық технологиялардың барлығы, қандай да бір мағынасында, ақпараттық технология болып табылады, өйткені оқу-тәрбие үдерісі мұғалім мен оқушы арасындағы ақпарат алмасуынсыз жүруі мүмкін еместігі де белгілі. Алайда, қазіргі түсінік бойынша, оқытудың ақпараттық технологиясы дегеніміз

– ақпаратпен жұмыс жасау үшін қажет арнайы тәсілдер, бағдарламалық және техникалық құралдар, яғни кино, аудио және бейнетехникалары, компьютерлер, телекоммуникациялық желілер, қолданылатын педагогикалық технологияның бірі болып табылады. Білім беруді ақпараттандырудың түпкі көздейтін мәні мұғалімдер үшін де, оқушылар үшін де мәдени, оқу және ғылыми ақпараттарды қолжетімді ету үшін

қажетті жағдайлар жасау болып табылады.

Бастауыш сыныпта оқушылардың зерттеушілік іс-әрекетін ұйымдастыруда қолданылатын оқытудың ақпараттық технологиялары мен оның құралдарының жалпы сипаттамаларын қарастырып өтейік.

Бастауышта оқушылардың зерттеушілік іс-әрекетін ұйымдастыру үдерісіне үлкен мүмкіндіктері бар бағдарламалық өнімдер мен компьютерлік құралдарға сүйенетін ақпараттық технологияларды енгізу қажет және ыңғайлы болады. Қазіргі таңдағы да білім беру мекемелерінде түрлі бағдарламалық кешендер – қолжетімді мәтіндік пен графикалық редакторлар, компьютерлік презентациялармен жұмыс жасау мен оларды әзірлеу құралдары және тар шеңберде мамандандырылған күрделі кешендер, атап айтқанда, бағдарламалау жүйесі, дерекқорды басқару жүйесі, мәліметтерді статистикалық өңдеу қолданылады. Десек те, бұл аталған құралдар бастауыш сынып мұғалімдерінің қажеттіліктерін түгелдей қамтамасыз ете алмайтынын атап кету керек.

Бастауыш сыныпта қазақ тілі сабақтарын оқытуда қолданудың өзектілігі ақпараттық технологиялар оқушыларға сапалы жаңа деңгейде оқыту үшін таусылмайтын мүмкіндіктер беретіндігіне байланысты. Ақпараттық технология оқушылардың жеке басын дамытуға және олардың қабілеттерін жүзеге асыруға кең мүмкіндіктер береді.

Бастауыш сынып оқушыларының оқыту процесін дамытудың қазіргі кезеңінде жаңа ақпараттық технологияларға көшу жүріп жатыр. Бастауыш сынып оқушыларын оқыту процесінде ақпараттық технологияларды қолдану процесінде Б.Т. Барсай [2] мынадай педагогикалық міндеттерді анықтаған:

- білім беру процесінің барлық деңгейлерін қарқындату, оның тиімділігі мен сапасын арттыру;

- әр балаға өз бетінше білім алуға өз жолын ұсынатын ашық білім беру жүйесін құру;

- білім берудің пәндік салаларын жүйелі интеграциялау;

- оқушылардың шығармашылық әлеуетін, қарым-қатынас жасау қабілетін дамыту;

- эксперименттік зерттеу және танымдық іс-әрекет дағдыларын дамыту;

- оқушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыру[5]. Бастауыш сынып оқушыларын оқыту процесіндің белсенділігін арттыру құралы ретінде ақпараттық технологияны қолданудың ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін анықтауға деген оң көзқарас, біздің ойымызша белсенділік ұғымының маңызды сипаттамаларын, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру құралдарына қойылатын талаптарды, бастауыш мектептегі пәндердің ерекшеліктерін және олардың білім беру процесіндегі мүмкіндіктерін салыстыруды талап етеді.

- ақпараттық технологияны мектепте қолдану бастауыш сынып оқушыларының білуге, оқуға құштарлығы, танымдық қызығушылығы, қиялы, логикалық ойлауы мен есте сақтау қабілеттерінің дамуына үлкен септігін тигізеді. Ақпараттық технологияны бастауыш сыныпта қолдану барысында оқушылардың оқу икемділігі дамиды. Шығармашылық оқуға бейімділігі, өзіндік жұмыс жасауды жоспарлау, бақылау, бағалау дағдылары дамып, өзіндік ойлау икемділігі өрбиді. Сонымен бірге компьютер арқылы оқу материалдарын, оқу және бақылау бағдарламаларын іске қосу, тапсырмаларды компьютерде орындау дағдылары қалыптасып, компьютерлік стандартты

бағдарламалармен, электрондық оқу басылымымен жұмыс жасау икемділіктері жетіле түседі.

- бастауыш сынып оқушыларын оқытуда ақпараттық технологиялар зерттеу объектісі, яғни оқушылардың компьютерлік сауаттылығын қалыптастыру құралы ретінде ғана емес, сонымен бірге бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін дамытушы оқыту құралы болып табылады. Тек осындай екіжақты қатынас қана оқушылардың оқу-танымдық әрекетінде компьютерді қолдану дағдысын қалыптастыра алады. Сондықтан оқытуда қойылған міндеттер шешімін табуда ең жоғары нәтижеге қол жеткізу үшін бастауыш сынып оқушыларын оқыту үдерісіне ақпараттық технологияны бастауыш оқу үдерісіне білім берудің ажырамас бөлігі ретінде ендіру қажет.

- Б.Т. Барсай [2] оқу үдерісінде ақпараттық технологияны қолданудан күтілетін педагогикалық әсер қазіргі микропроцессорлы есептеу техникалық құралдары ұсынатын мол мүмкіндік пен оны оқу үдерісінде қолдануда оқушының психологиялық ерекшелігіне сай компьютерде отыру ұзақтығы нормасының ескерілуімен тығыз байланысты екенін айтады.

- Тиісінше, технологияны меңгеру, бір жағынан, құралдарды меңгерумен, екінші жағынан, сол құралдарды қолдану арқылы мақсатқа бағытталған әрекетті игерумен байланысты. Қолданылатын құралдар мүмкіндіктерін білу технология шеңберінде әрекетті оңтайландыруға ықпал етеді.

- Білімді неғұрлым жоғары деңгейде әрі сапалы түрде меңгеру мұғалім мен оқу үдерісінде оқушыларға ұсынылатын бейненің үйлесімділігі арқылы қол жеткізілуі тиіс. Ақпараттық технология техникалық құралдарды қолдану негізінде ақпарат жинау, тарату, өңдеу, сақтау, ұсыну әдіс-тәсілдерінің жүйесі екендігін ескере отырып, балалардың ерте дамуының жылдамдауы оқудың алғашқы кезеңдерінен компьютерлік технологияның енгізілуін жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Бастауыш сыныпта оқыту процесінде ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы оқушылардың белсенділігі артатыны анықталады, ол мотивациялық, мазмұнды-операциялық, эмоционалды еріктік және компоненттердің үйлесімімен сипатталады және жаңа білім мен іс-қимыл әдістерін игерудегі танымдық қажеттілікті қанағаттандыруға бағатталады.

Ақпараттық технологияны пайдалануда мотивациялық компонентке әсер етіп танымдық қажеттіліктерді қарастыру мен тұрақты қызығушылықты тәрбиелеуді көздейтін белсенділікті арттыратын құралдар мыналар:

- проблемалық жағдайлар жасау;
- бар білім мен дағдылардың жоқтығын анықтау;
- жаңа білім алудың қажеттілігі мен маңыздылығын түсіну;
- жаңа фактілердің мәніне, қасиеттеріне, оларды пайдалану мүмкіндіктеріне қызығушылықты арттыру;
- зерттеушілік білім беру міндеттерін қою, білім беру проблемаларын тұжырымдау;
- өз өсуі мен өзін-өзі дамытуға уәждерді ынталандыру [6,7].

Бастауыш сыныптың оқыту процесінде аталған құралдарды қолдану үшін ақпараттық технологиялардың мынадай мүмкіндіктерін пайдалануға болады:

Көрнекі ұсынудан тұратын оқу ақпаратын визуализациялау:

- оқытылатын пәндер тіліндегі жағдайды сипаттау үшін ақпараттық құралдардың жоқтығын көрсететін немесе жаңа зерттелмеген модельге әкелетін практикалық жағдайлар, нақты процестер мен құбылыстар;

- теориялық проблемаларды бейнелудің суреттер, графиктер, модельдер, оларды шешу әрекеті проблемалық жағдайларды тудырады;

- оқыту процесінде зерттелетін мәселелердің пайда болуы туралы ақпарат. Бұл мәселенің ғылымда пайда болуы мен шешілу әрекеттерін, ғылым мен практикада әлемнің процестері мен құбылыстарын сипаттау мен зерттелудегі зерттелетін мәселенің рөлін ашады.

Зерттелген немесе зерттелетін объектілер, олардың өзара байланыстары, процестері, құбылыстары туралы ақпараттық модельдеу және түсіндіру. Бұл мүмкіндік мотивациялық компонент аясында бастауыш сыныптың оқыту процесінде бақылаулар, эксперименттер, өлшеулер, сызбалар мен графиктер құру, оларды қайта құру, әлі табылмаған жаңа белгісіз фактілер мен қасиеттерді ашуға мүмкіндік беретін модельдерді зерттеу үшін виртуалды эксперименттерді жүргізу арқылы жүзеге асырылады [8].

Ақпараттық технологияны пайдалану барысында танымдық белсенділікті арттыру құралдарының таңдалған функцияларын жүзеге асыру үшін оқушылар оқыту процесінде мынадай мүмкіндіктерін қолдана алады:

- пәндерге қажетті модельді зерттеу, олардың параметрлерін өзгертуге, өз модельдерін құру;

- зерттелетін объектілер, құбылыстар, процестер туралы, оларды пәнге қажетті модельдерді зерделеу үшін пайдалану нәтижесінде алынған ақпаратты тіркеу, жинау, жинақтау, сақтау, өңдеу;

- компьютерлік графика мүмкіндіктерін іске асыратын жүйелерде көрсетілген параметрлерге сәйкес бейнелеу объектілерін құру. Зерттеу объектісінің экранында бейнеледі басқару,оның қажет болған жағдайда оқытудың барлық түрлерінде, бөлшектерінде, құрамдас бөліктердің ішкі өзара байланысын көрсету мүмкіндігімен зерттелетін процестің зерттелетін көрінісін түсіндіруді ұсыну;

- Зерттелетін объект туралы мәліметтерді ұсынудың әртүрлі формалары. Виртуалды каталогтарды, кестелерді, графиктерді, диаграммаларды құру, жаңадан зерттелген және бұрын белгілі болған арасындағы байланысты орнатуға, алынған ақпаратты жүйелеуге, оларды талдау, салыстыру және жалпылау негізінде болжамдар мен гипотезалар жасауға мүмкіндік береді. Кері байланыс пен интерактивті диалогты қамтамасыз ету контекстінде жасалған болжамдарды тексеру әдістерін әзірлейді;

- есептеу, ақпараттық іздестіру қызметі процестерін автоматтандыру, сондай-ақ фрагментті немесе эксперименттің өзін бірнеше рет қайталау мүмкіндігімен оқу экспериментінің нәтижелерін өңдеу;

- білім беру жобаларын іске асыру, дербес іздестіру жұмысы, гипотезаларды ұсыну және тексеру, оларды негіздеу және т.б. кезінде интернет желісінің бөлінген ақпараттық ресурсын пайдалану [9]. Ақпараттық кешен мен проекторды пайдалану қазіргі заманғы бастауыш сынып сабақтарын сапалы жаңа деңгейге шығаруға мүмкіндік береді. Өйткені ол оқу ақпаратын берудің жаңа тартымды формаларын қолдану арқылы оқу процесін белсендіреді, оқушыларды жаңа материалды оқытудың

дәстүрлілігі емес, жаңашылдығы арқылы белсенділікке тартады. Бұл негізінен келесі бағыттар бойынша жүзеге асырылады:

- біріншіден; стандартты бағдарламалық жасаутаманы қолдана отырып, тақырыпты ақпараттық қолдану;
- екіншіден; мультимедиялық проекторды отырып сабақтарды дамыту теориялық материалды суреттеуге көмектеседі;
- үшіншіден; оқушылық презентацияларды жасау және көрсету;
- төртіншіден; зерттелген материалды бақылау.

Осымен, бастауыш сынып сабақтарында ақпараттық технологияларды қолдану мынадай мәселелерді шешуге мүмкіндік береді:

- а) Оқыту материалының бейімделуі (оқушылардың жеке ерекшеліктеріне байланысты);
- б) Оқушылар тобының компьютерде бір мезгілде жұмыс істеуі;
- в) Интерактивтілік (белгілі бір дәрежеде нақты қарым – қатынасты имитациялайтын компьютер мен оқушылардың өзара әрекеті);
- г) Сабақтан тыс уақытта оқушылардың жеке тәрбие жұмысын бақылау [10].

Ақпараттық технологияларды пайдалану әдістері әртүрлі: топта немесе кіші топтарды, жұпта немесе жеке жұмыс. Бұл жеткілікті жабдықтың болуымен немесе болмауымен ғана емес, дидактикалық мақсаттармен де байланысты болуы мүмкін.

Бастауыш мектеп оқушыларын ақпараттық технология көмегімен дұрыс сөйлеуге дағдыландыру ды әдістемелік тұрғыдан терең білуі және ғылыми ізденістер арқылы әдістеме ғылымы мен оның жаңалықтарын жан-жақты меңгеруі тиіс. Бұл бастауыш мектеп оқушыларын ақпараттық технология көмегімен дұрыс сөйлеуге дағдыландыру дағы арнайы жобаның өзектілігін көрсетеді. Аталған күрделі мәселенің көкейкестілігі - ғылыми жоба жұмыстарын бастауыш мектеп оқушыларын ақпараттық технология көмегімен дұрыс сөйлеуге дағдыландыру дың әдіс- тәсілдерін - инновация идеясы тұрғысынан шешумен байланыстылығы арта түседі.

Білім беруде бастауыш мектептің оқыту үдерісінде оқушыларды ақпараттық технология көмегімен дұрыс сөйлеуге дағдыландыру

Білім беру жүйесіндегі ақпараттық технологиялардың алатын орны: бастауыш мектеп оқушылардың дұрыс сөйлесу әрекеттерін белсендіру мен қарқынды дамытудың сапалы әрі тиімді жолы ретінде оқытудың ақпараттық технология көмегімен дұрыс сөйлеуге дағдыландыру жолдарын ғылыми-теориялық тұрғыдан қарастыру.

Жаңа қолданылымдар мамандарға жаңа талаптардың қойылатынын байқатады. Уақыт талабына сай құзыреттілігі қалыптасқан жаңа буын сұранысына жауап бере алатындай бастауыш мектептің оқыту үдерісінде оқушыларды ақпараттық технология көмегімен дұрыс сөйлеуге дағдыландыру өзекті мәселе ретінде қарастырылады.

Жалпы білім беретін мектепте оқушыларды ақпараттық технология көмегімен дұрыс сөйлеуге дағдыландыру маңызды болып табылатын әдістемелік қағидалар жиынтығы топтастырылды. Олардың дәйектілігі педагогикалық тәжірибе эксперимент өткізу үдерісінде дәлелденді.

Бастауыш мектеп оқушыларын ақпараттық технология көмегімен дұрыс сөйлеуге дағдыландыру ды анықтап, оны қазақ тілінде сөйлесу, пікірлесу, жазу, сұхбаттасу т.б. қызметтерінде жүзеге асыра білуге керекті дағды, біліктерді ақпараттық технологиялар жүйесімен оқыту арқылы қалыптастыру жолы мен ерекшеліктері айқындалды. Қазақ тілі

ақпараттық технология жүйесімен оқыту және тұлғаның дамуына әсер етуші фактор ретінде танылып, әдістемелік–теориялық негіздерге сүйене отырып анықталады. Соның ішінде интерактивті, белсенді оқыту әдістерінің маңызды роль атқаратыны анықталды. Жалпы білім беретін мектептерде ақпараттық технологиялармен оқыту үдерісін ұйымдастырудың ерекшеліктері осы бағыттағы дұрыс сөйлеуге дағдыландыру жүйесін негіздеп, олардың педагогикалық, психологиялық шарттарын жасау арқылы айқындалды.

Оқыту технологиясы негізінде оқушылардың сөйлеу дағдысын дамытудың ең тиімді ақпараттық инновациялық технологияның әдістері мен жолдары өзара тығыз байланыста қаралып, олардың өзіндік айырмашылықтары мен сабақтастығы зерделенді.

Талқылау. Жоғарыда көрсетілген, еліміздегі және алыс-жақын елдердегі ғалымдар мен педагогтардың еңбектерін талдай келе, шешімін табуды қажет ететін мәселелердің бар екені, солардың бірі бастауыш мектептің оқыту үдерісінде дұрыс сөйлеуге дағдыландыру бойынша әдіснамалық дайындығын инновациялық негізде жетілдіруі қажеттілігі айқындалды. Бастауыш мектептің оқыту үдерісінде оқушыларды дұрыс сөйлеуге дағдыландыру да компьютердің әдіснамалық дайындығын инновациялық негізде жетілдіру мәселесінің әлі де толық, жүйелі түрде қалыптаспағаны байқалды. Сондықтан, елімізде бастауыш мектептің оқыту үдерісінде оқушылардың дұрыс сөйлеуге дағдыландыру әдістемесінің дайындығын инновациялық негізде жетілдіруге білім беруді дамытудың ғылыми-педагогикалық, әдіснамалық, нормативті, техникалық және технологиялық алғышарттары көрсетілді; білім беру мазмұнын сарапталды; оқушының интеллектуалдық әлеуетін толықтыру мен олардың өзбетінше білім алу машығын қалыптастыру бағытындағы оқытудың әдістемелік жүйесін құылды. Бақылауды жүйелі түрде жүргізу бағытындағы ауқымды жұмыстарды ұйымдастыру мен жүргізуде бастауыш мектептің оқыту үдерісінде дұрыс сөйлеуге дағдыландырудағы дайындығы жетілдірілді.

Нәтиже. Эксперименттің нәтижесіне сүйену түрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып оқушылардың грамматикалық, фонетикалық, лексикалық білім деңгейлерін көтеріледі. Эксперимент үдерісінде түрлі әдіс-тәсілдер пайдаланылады: сын тұрғысынан ойлау, ойын түрлері, компьютер, интернет, диалог, интерактивті тақта қолданылды.

Бастауыш мектептің оқыту үдерісінде оқушыларды дұрыс сөйлеуге дағдыландыру проблемасы бойынша психологиялық-педагогикалық және ғылыми әдістемелік әдебиеттерді талдады; бастауыш мектептің оқыту үдерісінде оқушыларды дұрыс сөйлеуге дағдыландыру да ақпараттық технологияларды қолдану арқылы қызығушылығын дамытуға бағытталған мұғалімдердің жұмыс тәжірибесін, оқушылардың жазу жұмыстарын, сауалнаманың нәтижелерін қорытыланды; оқыту үдерісінде оқушылардың дұрыс сөйлеу ақпараттық технологияларды қолдану арқылы жағдайын анықтау үшін тексеру жұмыстарын жүргізілді; оқыту үдерісінде оқушыларды дұрыс сөйлеуге дағдыландыруға ақпараттық технологияларды қолдану арқылы нәтижелері талданды; эксперимент жұмысын ұйымдастырып жүргізілді.

Ақпараттық- технологиямен оқытуда оқушылардың тіл дамытуға деген қызығушылығына бағыт-бағддар беру арқылы ақпараттық - технологияны қолданудың педагогикалық мүмкіндіктерін анықтау, негіздеу болып табылады.

Нәтижелерінің ғылыми негізділігі мен дұрыстығы эксперименттік жұмыстың әртүрлі кезеңдерінде зерттеудің мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес келетін - ақпараттық-технологияны қолдану арқылы бастапқы теориялық ережелердің әдіснамалық негізділігімен, алынған эксперименттік деректердің қайта презентациясымен қамтамасыз етіледі.

- қазақ тілін қазіргі заманға сай сапалы, тиімді үйретуге мүмкіндік беретін заманауи әдіс-тәсілдер зерттелді;

- зерттелген заманауи әдіс-тәсілдер эксперименттік тәжірибеде жүзеге асырылды;

- инновациялық технологиялар жүйесімен оқыту мақсатты түрде жобаланып саналы түрде ұйымдастырылатындығы жоба үдерісінде нақтыланды;

- ақпараттық технологиялар жүйесімен оқытуда көрсетілетін әдістердің өзара байланыса, араласа қолданылуы жобада айқын көрінді.

Жалпы білім беретін мектептерде қазақ тілі ақпараттық технологиялар жүйесімен оқытудың әдістемелік тұғыр арқылы жасалған өзіндік құрылымдық – мазмұндық болмысы туралы теориялық түйіндер мен дидактикалық ұстанымдар жүйесінің құрамдас бөлшегі ретінде қазақ тілін жаңаша жаңғыртып оқытуға қосылған үлес ретінде таныла алды.

Жұмыста қарастырылған нәтижелер бастауыш мектеп оқушылардың сөйлеу машығын қалыптастырудың тиімді жүйесі ретінде ақпараттық технологияны, компьютерді, мультимедияны қолданудың артықшылығы тәжірибе жүзінде дәлелденіп, негізделді.

Қорытынды. Аталған технологиялар арқылы өтетін оқу үрдісі оқушының жаңаша ойлау мүмкіндігін арттырып, шығармашылық қабілетін дұрыс сөйлеуге дағдыландыруға жол ашады. Сабактың тартымды өтуі, ұтымды тәсілдерді қолдана білу бүгінгі мұғалімнен ізденісті талап етеді. Бұл дегеніміз – бүгінгі білім кеңістігіндегі ауадай қажет жаңару мұғалімнің қажымас ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын жаңарған педагогикалық технологияны меңгеруге үлкен бет бұрыс жасауы қажет. Өйткені мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқу үрдісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияны ендіруді міндеттейді.

Қазіргі таңда бастауыш мектепке қоятын талап өте жоғары, сапалы және терең білімді, іскер оқушыларды тәрбиелеу. Сонымен қатар жүйелі түрде оқушылардың интеллектік дамуын, шығармашылық ойлауын, ғылыми көзқарасы мен белсенділігін қалыптастыру, өз бетінше білім алу дағдыларының дамуына көңіл бөлу.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy
2. Барсай Б.Т. Формирование готовности будущих учителей начальных классов к использованию современных информационных технологий обучения математике. дисс. ... канд. пед. наук: - Алматы, 2000.

3. Касымова Г.М. Формирование коммуникативной компетентности будущих переводчиков в условиях многоаспектной деятельности: дисс. ... канд. пед. наук.: 13.00.08. – Алматы, 2005
4. Marzhan, D., Maxat, D., Akbota, A., Moldabek, K., Rabiga, K., Rysbayeva, G. (2022). The development of computational skills of visually impaired children of primary classes. *Cypriot Journal of Educational Science* this link is disabled, 2022, 17(2), стр. 451–463 <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57561433500>
5. Elmira, U., Abay, D., Shaimahanovna, D. A., Erzhenbaikyzy, M. A., Aigul, A., Rabikha, K. (2022). The importance of game technology in primary education. *World Journal on Educational Technology: Current Issues*, 14(4), 996–1004. <https://doi.org/10.18844/wjet.v14i4.7652>
6. Luiza, R., Rabiga, K., Amina, A., Borashkyzy, A. U., Uaidullakyzy, E. Bakhytgul, S. (2022). Formation of research skills of students through solving problems in teaching mathematics in primary classes. *Cypriot Journal of Educational Science*. 17(8), 2567–2579. <https://doi.org/10.18844/cjes.v17i8.7824>
7. Кенжебекова Р. И., Молдабек К., Нишанова К. С. Ақпараттық технологиялар-сөйлеу дағдыларын қалыптастырудың тиімді әдісі // Торайғыров университетінің ғылыми журналының хабаршысы, ISSN 2710-2661 № 1 педагогикалық сериясы (2022) Павлодар 88-101 http://rmebrk.kz/journals/7102/87616.pdf?_=1655400267
8. Ақпараттық технологияларды қалыптастыруда қолдану бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдылары // Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы № 3(140)/2022 243-257 бет.(Молдабек К., Кенжебекова Р., Қазыбаева Қ.)
9. Ақпараттық технологиялар арқылы оқушылардың сөйлеу дағдысын қалыптастыру// Торайғыров университетінің ғылыми журнал Хабаршысы, Педагогикалық сериясы ISSN 2710-2661 № 3 (2021) Павлодар 139-147бб. (Қ.Молдабек, Р.И.Кенжебекова) <https://vestnik-pedagogic.tou.edu.kz/storage/journals/>
10. Moldabek K., Kuralbayeva A., Abdullina G. Quantitative morphology model of children's literature and textbooks of primary school // Hoca Ahmet Yesevi uluslararası Turk-kazak universitesi Yesevi Universiitesi Habarsisi Bilimsel Dergisi №4 (126) 2022 <https://doi.org/10.47526/2022-4/2664-0686.12> <https://www.google.com/search>

References

1. Qazaqstan Respýblikasynyń Prezidenti Qasym-Jomart Toqaevtyń Qazaqstan halqyna Joldaýy https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy
2. Barsa B.T. Bolashaq bastaýysh synyp muǵalimderiniń matematikany oqytýdyń zamanaýı aqqarattyq tehnologialaryn qoldanýǵa daryndyǵyn qalyptastyrý. diss. ... kand. ped. ǵylymdar: - Almaty, 2000.
3. G. M. Qasymova kóp qyrly qyzmet jaǵdaynda bolashaq aýdarmashylardyń kommýnikativtik quzyrettiligin qalyptastyrý: diss. ... kand. ped. ǵylymdar.: 13.00.08. - Almaty, 2005
4. Marzhan, D., Maxat, D., Akbota, A., Moldabek, K., Rabiga, K., Rysbayeva, G. (2022). The development of computational skills of visually impaired children of primary classes. *Cypriot Journal of Educational Science* this link is disabled, 2022, 17(2), стр. 451–463

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57561433500>

5. Elmira, U., Abay, D., Shaimahanovna, D. A., Erzhenbaikyzy, M. A., Aigul, A., Rabikha, K. (2022). The importance of game technology in primary education. World Journal on Educational Technology: Current Issues, 14(4), 996–1004. <https://doi.org/10.18844/wjet.v14i4.7652>
6. Luiza, R., Rabiga, K., Amina, A., Borashkyzy, A. U., Uaidullakyzy, E. Bakhytgul, S. (2022). Formation of research skills of students through solving problems in teaching mathematics in primary classes. Cypriot Journal of Educational Science. 17(8), 2567–2579. <https://doi.org/10.18844/cjes.v17i8.7824>
7. Kenjebekova R. I., Moldabek K., Nishanova K. S. Aqparattyq tehnologialar-sóleý daǵdylaryn qalyptastyrdyń tiimdi ádisi // Toraiǵyrov ýniversitetiniń ǵylymı jýrnalynyń habarshysy, ISSN 2710-2661 № 1 pedagogikalyq seriasy (2022) Pavlodar 88-101 <http://rmebrk.kz/journals/7102/87616.pdf?i=1655400267>
8. Moldabek K., Kenjebekova R., Qazybaeva Q Aqparattyq tehnologialardy qalyptastyrdá qoldany bastayysh synyp oqyshylarynyń sóleý daǵdylary // L.N. Gýmılev atyndaǵy Eýraziya ulttyq ýniversitetiniń Habarshysy № 3(140)/2022 243-257 bet.
9. Moldabek Q., Kenjebekova R.I. Aqparattyq tehnologialar arqyly oqyshylardyń sóleý daǵdysyn qalyptastyrdy// Toraiǵyrov ýniversitetiniń ǵylymı jýrnal Habarshysy, Pedagogikalyq seriasy ISSN 2710-2661 № 3 (2021) Pavlodar 139-147bb. <https://vestnik-pedagogic.tou.edu.kz/storage/journals>
10. Moldabek K., Kuralbayeva A., Abdullina G. Quantitative morphology model of children's literature and textbooks of primary school // Hoca Ahmet Yesevi uluslararası Turk-kazak universitesi Yesevi Universiitesi Habarsisi Bilimsel Dergisi №4 (126) 2022 <https://doi.org/10.47526/2022-4/2664-0686.12> <https://www.google.com/search>

Information technology is one of the methods of mastering the topic

MOLDABEK K.- South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent /Kazakhstan

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3251-8819>, e-mail: kulakhmet.moldabek@mail.ru

KENZHEBEKOVA R.I.- South Kazakhstan State Pedagogical University,

Shymkent /Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5768-0324>,

e-mail: rabiga.0561@mail.ru

Abstract. The article discusses information technology-one of the methods of mastering the topic. The purpose of the introduction of new information technologies of education is to prepare on the basis of one of the full-fledged methods of mastering, the development of creative abilities of students. Their use contributes to changing the technology of providing educational services, makes the lesson visual and interesting, ensures the activity of teachers in the classroom, differentiates and individualizes. Training using information technology forms the tactics of mastering special or general talents. All this allows on the basis of one of the techniques of mastery.

Due to the fact that teaching Kazakh language lessons in primary grades gives students inexhaustible opportunities for learning at a qualitatively new level based on one of the techniques of mastering information technologies. Information technologies provide ample opportunities for the development of students' personality and the realization of their abilities.

Keyword: information, technology, elementary school.

МОЛДАБЕК К. - Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-3251-8819>, e-mail:kulakhmet.moldabek@mail.ru

КЕНЖЕБЕКОВА Р. И. - Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-5768-0324> e-mail:rabiga.0561@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются информационные технологии-один из приемов освоения темы. Целью внедрения новых информационных технологий обучения является подготовка на основе одного из полноценных приемов освоения, развитие творческих способностей учащихся. Их применение способствует изменению технологии предоставления образовательных услуг, делает урок наглядным и интересным, обеспечивает активность педагогов на уроках, осуществляет дифференциацию и индивидуализацию. Обучение с использованием информационных технологий формирует тактику овладения специальными или общими талантами. Все это позволяет на основе одного из приемов овладения.

В связи с тем, что обучение на уроках казахского языка в начальных классах дает учащимся неисчерпаемые возможности для обучения на качественно новом уровне на основе одного из приемов овладения информационными технологиями. Информационные технологии предоставляют широкие возможности для развития личности учащихся и реализации их способностей.

Ключевое слово: информация, технологии, начальная школа

ӨОЖ: 351.51
МҒТАР: 14.35.07

<https://vestnik.oqmpu.kz/kk>

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС АРҚЫЛЫ ЖАҢАРТЫЛҒАН БАҒДАРЛАМАМЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

КЕНЖЕБЕКОВА Р.И. - Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/ Қазақстан ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5768-0324>, e-mail:rabiga.0561@mail.ru

МОЛДАБЕК Қ - Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-3251-8819>, e-mail: kulakhmet.moldabek@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада бастауыш мектепте пәнаралық байланыс арқылы жаңартылған бағдарламамен оқушылардың танымдық қабілеттерін қалыптастыру мәселелері қарастырылған. Бастауыш мектепте пәнаралық байланыс арқылы жаңартылған бағдарламамен оқушылардың танымдық қабілеттерін қалыптастырудың маңызды педагогикалық шарттарын қамтамасыз ететін пәнаралық байланысты жүзеге асыру оқушылардың тұлға ретінде қалыптасуына, қызығушылығына, танымдық қабілеттерінің дамуын қамтамасыз етеді.

Пәнаралық байланыс арқылы оқушылардың танымдық қабілеттерін жаңартылған бағдарламамен қалыптастыруда дайындық деңгейін анықтау мақсатында бастауыш сынып оқушыларының оқу іс-әрекеті, психологиялық, тұлғалық, әлеуметтік және физиологиялық даму ерекшеліктері, математика және еңбек сабақтарындағы балалардың жұмысы, әңгімелесу өткізу, ағымдағы үлгерімді талдау, сабақтан тыс уақытта бақылау жүргізіледі.

Бастауыш мектепте математика және еңбек пәндері негізінде пәнаралық байланыс арқылы жаңартылған бағдарламамен оқушылардың танымдық қабілеттерін қалыптастырудың құрылымдық моделі мыналарды қамтиды және нақтыланады: оқыту мақсаты; танымдық қабілеттерді қалыптастырудың дидактикалық принциптері; оқыту мазмұны; пәнаралық байланыстар контексіндегі оқытудың өнімді әдістері мен құралдары стандартты емес ұйымдастырушылық формалар; бақылау әдістері және пәнаралық байланыстар контексіндегі танымдық қабілеттердің қалыптасу нәтижелері; оқушылар, сондай-ақ олардың қалыптасу критерийлері мен деңгейлері.

Тірек сөздер: *бастауыш мектеп, пәнаралық байланыс, жаңартылған бағдарлама, оқушылар, танымдық қабілеттер, қалыптастыру.*

Кіріспе. Ғылым мен техниканың ұдайы өсуі қоғам өміріне мәнді өзгерістер әкеліп жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеуге жоғары талаптар қояды. Мұндай талаптар Қазақстан Республикасы жоғары білімінің мемлекеттік стандартында бекітіліп, міндеттер түрінде нақтыланды. Атап айтқанда, жеке адамның шығармашылық, рухани және күш-қуат мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, даралықты дамыту үшін жағдай жасау арқылы ой-өрісін байыту қажет.

Бұған қоса Қазақстан Республикасының Жоғары білім берудің мемлекеттік стандарттарына жауап беретін, нарықтық экономиканың және қоғамның өзгермелі талаптарын қанағаттандыру бастауыш мектепте математика және еңбек пәндерін байланыстыра оқыту арқылы жаңартылған бағдарламамен оқушылардың танымдық қабілеттерін қалыптастыру, бағалау тиімділігін анықтау нәтижелерін негіздеу және тиімділігін анықтау да маңызды.

Әр пәнді басқа пәнмен байланыстыра отырып өткізу. Олар ғылымның логикасына сүйенетіндіктен, бір-бірінен оқшауланбайды. Ғылымның міндеті - байланысты білу. Міндет бір пән аясында шешілмейді. Мұғалім жеке мәліметтерді нақтылап қана қоймай, оқиғаларды түсіндіріп, сонымен қатар пәнаралық байланыс негізінде білімдерін нақтылауы. Жаңа талаптарға сәйкес оқу пәндерінің мазмұнын, оқу - танымдық қабілеттерінің мүмкіндіктерін пайдалану – математика және еңбек пәндерін бір-біріне біріктіре отырып, білім сапасын арттыру процесін ізгілендіру.

Бастауыш мектепте математика және еңбек пәндерін оқыту процесінде пәнаралық байланыс негізінде жаңартылған бағдарламамен бастауыш сынып оқушыларының танымдық қабілеттерін қалыптастыру, бағалау тиімділігін анықтау нәтижелерін негіздеу және тиімділігін анықтау.

Пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру негізінде педагогикалық және психологиялық әдебиеттердегі "танымдық белсенділік" ұғымын салыстырмалы талдау танымдық белсенділікті студенттің жеке басының қасиеті ретінде анықтауға мүмкіндік мол, оқу пәндері бойынша білім мен дағдыларды сапалы игеру, қосымша ақпарат алуға ұмтылу, білім мен дағдыларды бір пәннен екінші пәнге ауыстыру кезінде қолданбалы сипаттағы тапсырмалар орындалады. Пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру негізінде

мектеп оқушыларының оқу процесінде оқушылардың танымдық белсенділігін дамытудың тиімді құралы. Олар әртүрлі пәндер бойынша оқу материалының мазмұнының себеп-салдарлық негізінде тұтас дүниетанымды қалыптастыруға оның әртүрлі аспектілерінің өзара байланысында саналы түрде практикалық белсенділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушыларының "математика" және "еңбек" сабақтарында оқушылардың танымдық белсенділігі екі пәннің мазмұнын сапалы игеру қажеттілігінде, оқу процесінде білім мен дағдыларды пәнаралық білім беру қабілетінде, шығармашылық қолданбалы есептерді шешу үшін әртүрлі пәндерде алған білімдерін қолдану.

"Математика" және "еңбек" пәнаралық байланыстар оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуға ықпал етеді: мазмұн семантикасы және курстардағы материалды уақытша бөлу бойынша "математиканы" мен "еңбекпен" үйлестіру; екі пән бойынша оқушылардың білім мен білікке прагматикалық қажеттілігін ынталандыру

Материалдар мен әдістер. Зерттеу нәтижелерінің практикалық маңыздылығының мақсатына сәйкес, педагогикалық модельді жүзеге асыру үшін біз эксперименттің үш түрін қамтитын тәжірибелік-эксперименттік жұмысты жүргіземіз: анықтау, қалыптастыру және бақылау.

Анықтау экспериментінің нәтижелері бойынша бастауыш сынып мұғалімдері өз жұмысында интеграцияланған тапсырмаларды жиі қолданады деген қорытынды жасалды.

Біздің зерттеуіміздің маңызды міндеттерінің бірі-пәнаралық байланыстардың бастауыш сынып оқушыларының танымдық қабілеттерін жаңартылған бағдарламамен дамытуға қалай әсер ететінін анықтау. Осы мақсатта бастауыш сыныптардағы математика және еңбек пәндерінің бағдарламаларына талдау жүргіземіз.

Математиканы оқыту процесінде келесі пәндермен пәнаралық байланыс орнатылады:

- қазақ тіліндегі сөйлемдерді, тұжырымдарды, математика сабақтарында қолдану, оқулықпен, дидактикалық материалмен және т. б. жұмыс істеу кезінде дағдылардың қалыптасу деңгейін, оқу сапасын арттыру.

еңбек пәнінің мақсаты бастауыш мектеп оқушыларының білім, білік, дағдыларын, танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен қалыптастыру.

-ақпаратты іздеу, жаңғырту, сақтау, қолдану күнделікті өмірде практикада алған білім мен іскерлікті пайдалану;

-жеке гигиена қағидаларын, еңбек қауіпсіздігі қағидаларын сақтау;

-әртүрлі бұйымдарды өз бетінше құрастыру;

-танымдық қабілеттерін, дік талғамын, шығармашылық қиялын, ойлауын, эстетикалық талғамын, қабілеттерін дамыту.

Танымдық қабілеттерді жаңартылған оқу бағдарламасымен қалыптастыру нәтижесі төмендегідей бағаланады:

- оқушылардың танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен арттыру мақсатында бастауыш мектеп мұғалімдерінің пәнаралық байланыстарды жүзеге асыруға дайындық деңгейінің өзгеруінің оң динамикасы;

- оқушылардың танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен қалыптастыру мақсатында пәнаралық байланысты пайдалануға мұғалімдердің ынтасын арттыру;

- оқушылардың сабақта танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен жүзеге асыру, эксперименттік топ оқушыларының білім сапасын едәуір арттыру

Мотивациялық компоненттің қалыптасу деңгейін анықтауда.

-тұлғаның кәсіби бағыттылығы нақтылана түседі;

-пәнаралық байланыстарды іске асыруға құндылық қатынасы артады;

-оқу процесін жетілдіруге ұмтылдырады.

Эксперименттің нәтижелеріне сүйену мен бастауыш сынып мұғалімдерінің эксперименттік топтағы дайындығын жақсарту тенденцияларын талдау бастауыш сынып мұғалімдерінің эксперименттік және бақылау топтарында осы кезеңде пәнаралық байланыстарды жүзеге асыруға дайындық деңгейін анықтауға мүмкіндік беретін бақылау эксперименті жүргізуге мүмкіндік береді.

Негізгі бөлім. Білім берудегі пәнаралық байланыс мәселесі қазіргі уақытта ғалымдар мен практик мұғалімдердің назарын аударуда, өйткені оны оқу процесінде жүзеге асыру объективті қажеттілік болып табылады. Бұл білімнің ғылыми жүйесін құруда, оқушылардың танымдық қызығушылықтарын, зияткерлік және шығармашылық дамуын күшейту.

Қолданыстағы пәндік оқыту жүйесі, оның ішінде бастауыш сыныптарда, шындықтың жекелеген аспектілерін дербес қарастыруды қамтиды, оқушыларды бір-бірімен нашар байланысты белгілі бір салада білімді жеке игеруге бағыттайды. Бүгінгі білім берудің шындығы бастауыш сыныптардан кіріктірілген пәндерді енгізу қажеттілігін растайды. "Пәнаралық байланыс"-үш элементтен тұратын құрылым:

- бірінші пәннің білімі мен тәсілдері-екінші пәннің білімі мен тәсілдері

- оқу процесінде екі пән бойынша алынған білім мен әдістерді біріктіру.

Оқыту процесінің практикалық зерттеулері көрсеткендей, қазіргі ғылым мен қоғамда болып жатқан өзгерістер пәнаралық интеграцияланған процестердің өзара байланысына бағытталған. Бастауыш сынып оқушылары бастапқы кезеңде базалық біліммен қаруландыру. Оқытудың келесі кезеңдерінде мазмұнды игерумен қатар оқу іс-әрекетінің операциялық жағы да жүзеге асырылады. Оқушылар әртүрлі пәндерден білімді жалпылауға ықпал ететін көрнекі оқу құралдарына сүйене отырып, өзектендіру, синтездеу, бағалау әрекеттерін орындайды. Бұл процесте бұрын игерілген білім мен дағдыларды қолдану және жаңа жалпыланған дағдыларды дамыту.

Осылайша, танымдық қабілеттер бағалау, коммуникативті, ұйымдастырушылық, сөйлеу, шығармашылық, практикалық дағдылармен, оқушылардың оқу және еңбек іс-әрекетін ынталандыру байланысты жетілдіріледі. Осы мақсаттарға қол жеткізу үшін бастауыш сынып мұғалімі пәнаралық байланыстарды интеграциялау принципін қолдана отырып, жоғары сыныптарда оқытылатын және оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыратын химия, биология, физика сияқты пәндердің ғылыми негіздерімен таныстырады.

Жоба мақсатына жету үшін келесі міндеттерді кезең-кезеңмен орындау қажет:

- бастауыш мектепте пәнаралық байланыс арқылы жаңартылған бағдарламамен оқушылардың танымдық қабілеттерін қалыптастырудың тиімділігінің мәні мен мазмұнын, оқыту нәтижелерін сипаттау;

- бастауыш сыныптарды оқыту барысында пәнаралық байланыс арқылы танымдық қабілеттерін жаңартылған бағдарламамен оқытудың ғылыми-әдістемелік, педагогикалық, психологиялық әдебиеттерді талдау, мазмұнын, мәнін ашу.

- математика сабақтарында оқушылардың танымдық қабілеттерін жаңартылған бағдарламамен пәнаралық байланыс арқылы бағыттарын көрсету

- "Математика" және " еңбек " пәндерінің пәнаралық байланысын іске асыру кезінде бастауыш мектеп оқушыларының танымдық қабілеттерін жаңартылған бағдарламамен қалыптастыруға ықпал ететін педагогикалық модельді әзірлеу және негіздеу.

- оқушылардың танымдық қабілеттерін жаңартылған бағдарламамен қалыптастырудың тиімділігін тәжірибелік түрде дәлелдеу.

- "Математика" және " еңбек " пәндерінің пәнаралық байланысын іске асыру кезінде бастауыш мектеп оқушыларының танымдық қабілеттерін жаңартылған бағдарламамен қалыптастыруға, ынталандыруға, талдау мүмкіндіктерін кеңейтуге, оқудың сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып пәндерінің пәнаралық байланысын іске асыру кезінде бастауыш мектеп оқушыларының танымдық қабілеттерін жаңартылған бағдарламамен қалыптастыру өзекті болып табылады. Аталған күрделі мәселенің көкейкестілігі - ғылыми жоба жұмыстарын бастауыш мектепте математика және еңбек пәндері негізінде пәнаралық байланыс арқылы жаңартылған бағдарламамен оқушылардың танымдық қабілеттерін, әдіс- тәсілдерін шешумен байланыстылығы арта түседі.

Қазіргі психологиялық-педагогикалық ғылымдарда пәнаралық байланыстар негізінде оқушылардың танымдық қабілеттерін арттыру мәселесі бойынша зерттеу жұмыстары жүргізілуде. Таным процесін тиімді ұйымдастыру арқылы оқушылардың оқу танымдық қабілеттерін арттыру бойынша көптеген зерттеулер жүргізілуде. Осы маңызды мәселенің негізін Долгополова Л.М. [1], Егорова Е.М. [2], Блинова Т.Л., Кирилова А.С. [3], Герасимова А.Н. [4], Marzhan, D., Maxat , D. , Akbota, A., Moldabek , K., Rabiga, K., Rysbayeva, G. [5], Elmira, U., Abay, D., Shaimahanovna, D. A., Erzhenbaikyzy, M. A., Aigul, A., Rabikha, K. [6], Luiza, R., Rabiga, K., Amina, A., Vorashkyzy, A. U., Uaidullakyzy, E. Bakhytgul, S. [7], Кенжебекова Р. И., Молдабек К., Нишанова К. С. [8], Молдабек К., Кенжебекова Р., Қазыбаева Қ. [9], Қ.Молдабек, Р.И.Кенжебекова [10].

Білім беру қазіргі заманғы ғылымның, мәдениеттің, ғылыми-техникалық прогрестің даму деңгейіне сәйкес келуі тиіс. Жалпы білім беру мазмұны ғылымдардың өзара байланысы, өндірісті жаңғырту және әлеуметтік даму процесіне тікелей ықпал етеді. Сондықтан қазіргі уақытта мектепте оқыту процесінде пәнаралық байланыстар ерекше өзектілікке және жалпы педагогикалық мәнге ие болады.

Қазіргі қоғамда болып жатқан әлеуметтік-экономикалық өзгерістер деректерді қарапайым беруге негізделген білім берудің нақты қалыптасқан моделінің тоқырауын айқын көрсетеді. Жеке тұлғаға қойылатын талаптардың қатаюы қазір бүкіл әлемдегі білім беру саласындағы жобалық өзгерістерге беталыстың артуын туындатып отыр:

- білім берудің статистикалық моделінен оқушылардың ақыл-ой әрекетінің көп аспектілі құрылымын қалыптастыруға көшу;

- оқушыларды оқытудағы танымдық іс-әрекет құралдарын танымдық қабілеттерін меңгеруге бағыттау;

- болашақта өзгертін қазіргі қоғамдағы оқу процесін тұлғаның мүдделері мен қажеттіліктеріне бейімдей отырып, өзін-өзі толыққанды жүзеге асыру.

"Танымдық қабілет" пәнаралық байланысы негізінде оқушыларды белсендірудің теориялық негіздерін анықтау "танымдық қабілеттілік" ұғымдарын нақтылаумен тікелей байланысты. Бұл ұғымдардың мәні мен сипатын логикалық талдау кезінде ғылыми әдебиеттерде, сөздіктерде келтірілген анықтамаларға назар аударылды.

Оқу процесін практикалық зерттеу қазіргі ғылым мен қоғамда болып жатқан өзгерістер пәнаралық интеграцияланған процестердің өзара байланысына бағытталғанын көрсетті. Пәнаралық байланыстарды пайдалана отырып, оқытудың әртүрлі модельдерін қолдануды, оның ішінде оқыту моделін енгізу. Ғылымның, мәдениеттің, ғылыми-техникалық прогрестің даму деңгейіне сәйкес келуі. Білім беру мазмұны ғылымдардың өзара байланысы, өндірісті жаңғырту және әлеуметтік даму процесіне тікелей ықпал етуі. Қазіргі уақытта мектепте оқыту процесінде пәнаралық байланыстар ерекше өзектілікке және жалпы педагогикалық мәнге ие болады.

Қоғамда болып жатқан әлеуметтік-экономикалық өзгерістер деректерді қарапайым беруге негізделген білім берудің нақты қалыптасқан моделінің тоқырауын айқын көрсетеді. Жеке тұлғаға қойылатын талаптардың қатаюы қазір бүкіл әлемдегі білім беру саласындағы жобалық өзгерістерге беталыстың артуын туындатып отыр: Математика мен еңбек пәні оқу процесінде бастауыш мектеп оқушыларының танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен қалыптастыру жолдары мен құралдары курс материалының мазмұнына, екі пәнге, яғни пәнаралық байланысқа байланысты болуы. Оқу материалының мазмұны оның дамуына жеткілікті әсер етуі үшін оны белсенді түрде игеру. Оқу пәндерімен қатар математика мен еңбекті оқытудағы пәнаралық байланыстар, бастауыш сынып оқушыларының танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен дамыту деңгейін арттыруға негіз бола алады.

Біз әзірлеген әдістеме бойынша эксперименттік сыныптарда оқытудың нәтижесінде эксперименттік сынып оқушыларының бақылау дағдыларымен салыстырғанда таңдаған дағдылардың әрқайсысының қалыптасу нәтижелері айтарлықтай жақсарады. Мұның бәрі пәнаралық байланыстардың математикалық және еңбек білімді игеру деңгейін арттыруға, оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытуға, алған білімдерін қолданудың практикалық дағдыларын қалыптастыруға оң әсерін көрсетеді және оқушылардың танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен арттыруды сипаттайтын сандық және сапалық көрсеткіштерде көрсетіледі.

Зерттеу әдістері. Бастауыш мектепте математика және еңбек пәндері негізінде пәнаралық байланыс арқылы жаңартылған бағдарламамен оқушылардың танымдық қабілетінің, әдістемесін негіздеп, тиімділігін, бағыттарын, мәнін, моделін әдістемелік жиынтығы топтастырылады.

- Математика және еңбек пәндерінің пәнаралық байланысын жүзеге асыру кезінде бастауыш мектеп оқушыларының танымдық қабілеттерін жаңартылған

бағдарламамен қалыптастыруға ықпал ететін педагогикалық модель әзірленеді және негізделеді;

– эксперименттік жолмен бастауыш мектеп оқушыларының танымдық қабілеттерін жаңартылған бағдарламамен қалыптастырудың тиімділігі анықталады.

– Математика және еңбек пәндерінің пәнаралық байланысын жүзеге асыру кезінде бастауыш мектеп оқушыларының танымдық қабілеттерін жаңартылған бағдарламамен қалыптастыру негізінде ғылыми тұрғыдан дәлелденеді. «Пәнаралық байланыс» ұғымына анықтама беріліп, «Педагогикалық құбылыс» атаулық тіркесіне сипаттама беріледі;

– жаңартылған оқу бағдарламасы жүйесі негізінде бастауыш сыныптың педагогикалық үдерісін ұйымдастыруда пәнаралық байланысты жүзеге асыру арқылы оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық нобайы жасалып, өлшемдері, көрсеткіштері, деңгейлері және мазмұндық, ұйымдастырушылық, педагогикалық шарттары анықталады;

Зерттеудің практикалық маңыздылығы төмендегідей болжамдалады:

– бастауыш мектеп оқушыларының танымдық қабілеттерін жаңартылған бағдарламамен қалыптастырудың ғылыми-теориялық негіздері мен педагогикалық жағдайлары талданды;

– бастауыш сынып оқушыларының танымдық қабілеттерін жаңартылған бағдарламамен қалыптастырудағы пәнаралық байланыстың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері мен әдіснамалық маңызы сипатталған;

– эксперименттік жолмен әзірленген модель мен педагогикалық жағдайлардың тиімділігі тексерілді.

– Математика және еңбек бойынша сабақтарда пәнаралық байланысын жүзеге асыру бойынша дидактикалық материалдар әзірленді, олар ЖОО-да көрсетілген пәндерді оқыту бойынша ОӘК мазмұнын байытуға бағытталған;

– жоба жоғары және орта арнаулы педагогикалық оқу орындарында, педагог кадрларды қайта даярлау және біліктілігін арттыру институттарында практикалық сабақтарда пайдаланылуы мүмкін.

Осылайша, танымдық қабілеттер бағалау, коммуникативті, ұйымдастырушылық, сөйлеу, шығармашылық, практикалық дағдылар, оқушылардың оқу және еңбек іс-әрекетін ынталандыру арқылы жетілдіріледі. Осы мақсаттарға жету үшін бастауыш сынып мұғалімі пәнаралық байланыстарды интеграциялау принципін қолдана отырып, жоғары сыныптарда оқытылатын және оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыратын химия, биология, физика сияқты пәндердің ғылыми негіздерімен таныстырады.

Бастауыш мектеп оқушыларының танымдық қабілеттерді жаңартылған оқу бағдарламасымен қалыптастырудың маңызды педагогикалық шарттарының бірі-қоршаған әлем туралы интеграцияланған идеяны қамтамасыз ететін пәнаралық байланысқа қолдау көрсету. Пәнаралық байланысты жүзеге асыру қоршаған шындықтың объектілері мен құбылыстарын және оқытылатын пәндерді тұтас қабылдауды қалыптастырады, осылайша тұтас тұлғаның қалыптасуына, қызығушылық және жалпы білімге оң мотивация ретінде көрінетін оқушылардың танымдық қабілеттерін жаңартылған бағдарламамен дамытуға ықпал етеді.

Дидактикалық интеграция принциптері, пәнаралық интеграция принциптері арқылы жеке тұлғаны қалыптастыру оқу процесінде әр пәннің мазмұнын талдай отырып, жеке даму критерийлерінің сипаттамаларын ескере отырып жүзеге асырылуы мүмкін. Бастауыш сыныптарда математика мен жұмыста қолданылатын дидактикалық интеграция принципін ерекше қарастыру қажет деп санаймыз. Бастауыш мектепте математика оқушының ақыл-ой қабілеттеріне, оның сана деңгейіне, алынған ақпаратты логикалық және жылдам өңдеу қабілетіне әсер ететін пән болып табылады.

Талқылау. Бастауыш сынып оқушылары бастапқы кезеңде базалық біліммен қаруланады. Оқытудың келесі кезеңдерінде мазмұнды меңгерумен қатар оқу қызметінің операциялық жағы да іске асырылады. Оқушылар әртүрлі пәндер бойынша білімді жалпылауға ықпал ететін көрнекі құралдарға сүйене отырып, өзектендіру, беру, синтездеу, бағалау бойынша әрекеттерді орындайды. Бұл процесте бұрын үйренген білім мен дағдыларды қолдану және жаңа жалпыланған дағдыларды дамыту жүреді.

Бастауыш мектепте математиканы оқыту күнделікті өмірде, күнделікті өмірде, сонымен қатар одан әрі сәтті игеру үшін қажет математикалық білімнің, дағдылардың, дағдылардың практикалық негізін қалайды ғылымның басқа салаларындағы білім және бұл процесс оқушылардың тәрбиесі мен дамуымен тығыз байланысты, бір-бірімен тығыз байланыста жүзеге асырылады. Сондықтан математикадан сабақтар ғылыми дүниетаным негіздерін қалыптастыруға, ақыл-ойды, есте сақтауды, зейінді дамыту, басқа да жеке қасиеттерді қалыптастыру, оқу, әлеуметтік пайдалы еңбек қызметімен танысу, жоғары әлеуметтік нормаларды меңгеру және қажетті қасиеттерді тәрбиелеу сияқты танымдық қабілеттерді дамытуға ықпал етеді .

Математиканы оқыту барысында белгілі бір қиындықтарды жеңуге тура келеді, байқау, ойлау, талдау, қорытынды жасау, салыстыру, математиканы басқа біліммен байланыстыру қабілеті дамиды, бұл ақыл-ой дамуына ықпал етеді және сайып келгенде танымдық қабілеттердің қалыптасуына әкеледі.

Нәтиже. Қойылған міндеттерді шешу және жұмыс гипотезасын тексеру үшін мынадай зерттеу әдістері пайдаланылды: ғылыми, ғылыми-әдістемелік және психологиялық-педагогикалық әдебиетті талдау; теориялық модельдеу, ғылыми деректерді қорыту және жүйелеу; мұғалімдер мен бастауыш сынып оқушыларының жұмысын бақылау; педагогикалық эксперимент; интервью беру, сауалнама жүргізу, әңгімелесу және басқалар.

Бастауыш мектеп оқушыларының танымдық қабілеттерді жаңартылған оқу бағдарламасымен қалыптастырудың маңызды педагогикалық шарттарының бірі-қоршаған әлем туралы интеграцияланған идеяны қамтамасыз ететін пәнаралық байланысқа қолдау көрсету.

Пәнаралық байланысты жүзеге асыру қоршаған шындықтың объектілері мен құбылыстарын және оқытылатын пәндерді тұтас қабылдауды қалыптастырады, осылайша тұтас тұлғаның қалыптасуына, қызығушылық, және жалпы білімге оң мотивация ретінде көрінетін оқушылардың танымдық қабілеттерін жаңартылған бағдарламамен дамытуға ықпал етеді.

Оқыту нәтижелері төмендегіше анықталады:

Пәнаралық байланыстар негізінде бастауыш сынып оқушыларының танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен қалыптастырудың тиімділігін бағалау критерийіне сүйенеміз. Танымдық қабілеттерді жаңартылған оқу бағдарламасымен қалыптастыру нәтижесін төмендегідей үш тұрғыдан бағаладық:

- оқушылардың танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен арттыру мақсатында бастауыш мектеп мұғалімдерінің пәнаралық байланыстарды жүзеге асыруға дайындық деңгейінің өзгеруінің оң динамикасы;

- оқушылардың танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен қалыптастыру мақсатында пәнаралық байланысты пайдалануға мұғалімдердің ынтасын арттыру;

- оқушылардың сабақта танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен жүзеге асыру және эксперименттік топ оқушыларының білім сапасын едәуір арттыру;

Танымдық қабілеттерді жаңартылған оқу бағдарламасымен қалыптастыру міндеттері барған сайын өзекті бола бастайды, сондықтан зерттелетін материалдың көлемі мен мазмұны артады, мотивациялық сала мен танымдық қызығушылықтар ұлғая түседі. Бастауыш сынып оқушылары танымдық мәселелерді шешудегі дамып келе жатқан қажеттіліктерін қанағаттандырады мұғалімдер үнемі кәсіби деңгейлерін көтеруі барысында оқушыларға жаңа әдіс-тәсілдерді молайта түседі.

Мотивациялық компоненттің қалыптасу деңгейін анықтау үшін келесі көрсеткіштер зерттеледі:

1. Тұлғаның кәсіби бағыттылығы.
2. Пәнаралық байланыстарды іске асыруға құндылық қатынасы.
3. Пәнаралық байланыстарды оқу процесін жетілдіруге ұмтылу.

Қалыптастырушы эксперименттің нәтижелеріне сүйене отырып және бастауыш сынып мұғалімдерінің эксперименттік топтағы дайындығын жақсарту тенденцияларын талдай отырып, біз бастауыш сынып мұғалімдерінің эксперименттік және бақылау топтарында осы кезеңде пәнаралық байланыстарды жүзеге асыруға дайындық деңгейін анықтауға мүмкіндік беретін бақылау эксперименті жүргізіледі.

Екі топта да – эксперименттік және бақылау бөлімі ретінде мұғалімдерге арналған сауалнама ұсынылды, бұл бастауыш сынып мұғалімдерінің пәнаралық байланыстарды жүзеге асыруға дайындық динамикасын бақылауға мүмкіндік береді.

Эксперименттік және бақылау тобының нәтижелерін талдау негізінде біз эксперименттік топ мұғалімдерінің пәнаралық байланыстарды жүзеге асыруға қатынасын жақсарту тенденциясын тек оқу тиімділігін арттыру құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар эксперименттік жұмыс жүргізілмеген бақылау тобының мұғалімдерінен айырмашылығы, бастауыш сынып оқушыларының танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен қалыптастыру факторларының бірі ретінде анықталады.

Эксперимент соңында мұғалімдердің өз қызметінде пәнаралық байланыстарды пайдалану динамикасын анықтау үшін сұрақ қойылды: "Сіз өзіңіздің кәсіби қызметіңізде пәнаралық байланыстарды сақтауға назар аударасыз ба?". Сұраққа жауаптар алынды:

Қазіргі заманғы білім беруді дамыту процесі пәнаралық байланыстарды пайдалана отырып, оқытудың әртүрлі модельдерін қолдануды, оның ішінде оқыту моделін енгізуді

талап етеді. Сонымен бірге, математика мен еңбек пәні оқу процесінде бастауыш мектеп оқушыларының танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен қалыптастыру жолдары мен құралдары курс материалының мазмұнына, екі пәнге, яғни пәнаралық байланысқа байланысты. Оқу материалының мазмұны оның дамуына жеткілікті әсер етуі үшін оны белсенді түрде игеру керек. Басқа оқу пәндерімен қатар математика мен еңбекті оқытудағы пәнаралық байланыстар, әрине, бастауыш сынып оқушыларының танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен дамыту деңгейін арттыруға негіз жасайды.

Біз әзірлеген әдістеме бойынша эксперименттік сыныптарда оқытудың нәтижесінде эксперименттік сынып оқушыларының бақылау дағдыларымен салыстырғанда таңдаған дағдылардың әрқайсысының қалыптасу нәтижелері айтарлықтай жақсарады. Мұның бәрі пәнаралық байланыстардың математикалық және еңбек білімді игеру деңгейін арттыруға, оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытуға, алған білімдерін қолданудың практикалық дағдыларын қалыптастыруға оң әсерін көрсетеді және оқушылардың танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен арттыруды сипаттайтын сандық және сапалық көрсеткіштерде көрсетіледі.

Жүргізілген зерттеу нәтижесі ретінде қалыптастырушы экспериментті талдау негізінде біз кешенді тәсіл негізінде математика мен еңбекті оқыту процесінде оқушылардың танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен арттыру мақсатында пәнаралық байланыстарды іске асырудың негізгі педагогикалық шарттарын айқындаймыз:

- * осы пәндерге ортақ білім мен дағдыларға қойылатын талаптардың біртұтастығы;
- * математика сабақтарына да, еңбекке арналған жалпы қызмет түрін сипаттайды;
- * еңбек және дизайн дағдыларын жетілдіру мақсатында осы пәндерді оқу кезінде әрдайым жаңа жағдайда болатын бірнеше қайталау;
- * математика мен еңбекке ортақ ұғымдарды түсіндірудегі бірлік еңбек, оларды қалыптастыру кезінде сабақтастық пен сабақтастықты қамтамасыз ету;
- * басқаларды оқыту процесінде оқу пәнінен қолда бар білім мен дағдыларды беру қабілетін дамыту;
- * сабақтарда оқушылардың іс-әрекетін ұйымдастырудың әдістерін, құралдары мен формаларын қолданудағы бірлік.

Зерттеу көрсеткендей, жасына қарай танымдық қабілеттерді жаңартылған оқу бағдарламасымен қалыптастыру міндеттері барған сайын өзекті бола бастайды, сондықтан зерттелетін материалдың көлемі мен мазмұны артады, пәндер саны артады, мотивациялық сала мен танымдық қызығушылықтар өзгереді. Оқушылардың танымдық мәселелерді шешудегі дамып келе жатқан қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін мұғалімдер үнемі кәсіби деңгейлерін көтеруі керек.

Эксперименттік сынып мұғалімдерінің біліктілігін арттыру "Бастауыш мектептегі сабақтардағы пәнаралық байланыстар" оқу бағдарламасының және пәнаралық байланыстар арқылы бастауыш сынып оқушыларының танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен қалыптастырудың әдістемелік тиімділігін көрсетеді. Бұған мұғалімдердің пікірлері, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру, оқушылардың білім сапасын арттыру, мұғалімдер мен оқушылардың пәнаралық

байланыстарды анықтауға және пайдалануға деген қызығушылығын арттыру сияқты көрсеткіштер дәлел бола алады.

Қорытынды. Бастауыш мектеп оқушылардың танымдық қабілеттерін жаңартылған оқу бағдарламасымен қалыптастыру бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижелері біз әзірлеген оқытудың құрылымдық моделі мен әдістемесін іске асырудың тиімділігін көрсетеді, оның негізгі дидактикалық шарты бастауыш мектепте Математика және еңбек бойынша білімді қолдану интеграцияланған құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталған пәнаралық байланысты іске асыру болып табылады.

Бастауыш мектепте математика және еңбек пәндері негізінде пәнаралық байланыс арқылы жаңартылған бағдарламамен оқушылардың танымдық қабілеттерін қалыптастырудың маңызды педагогикалық шарттарын қамтамасыз ететін пәнаралық байланысты жүзеге асыру оқушылардың тұлға ретінде қалыптасуына, қызығушылығына, танымдық қабілеттерінің дамыуын қамтамасыз етеді.

Пәнаралық байланыс арқылы оқушылардың танымдық қабілеттерін жаңартылған бағдарламамен қалыптастыруда дайындық деңгейін анықтау мақсатында бастауыш сынып оқушыларының оқу іс-әрекеті, психологиялық, тұлғалық, әлеуметтік және физиологиялық даму ерекшеліктері, математика және еңбек сабақтарындағы балалардың жұмысы, әңгімелесу өткізу, ағымдағы үлгерімді талдау, сабақтан тыс уақытта бақылау жүргізілді.

Бастауыш мектепте математика және еңбек пәндері негізінде пәнаралық байланыс арқылы жаңартылған бағдарламамен оқушылардың танымдық қабілеттерін қалыптастырудың құрылымдық моделі мыналарды қамтиды: оқыту мақсаты; танымдық қабілеттерді қалыптастырудың дидактикалық принциптері; оқыту мазмұны; пәнаралық байланыстар контексіндегі оқытудың өнімді әдістері мен құралдары стандартты емес ұйымдастырушылық формалар; бақылау әдістері және пәнаралық байланыстар контексіндегі танымдық қабілеттердің қалыптасу нәтижелері; оқушылар, сондай-ақ олардың қалыптасу критерийлері мен деңгейлері.

Пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру негізінде мектеп оқушыларының танымдық белсенділігін дамыту мәселесі бойынша жүргізілген тұжырымдар жасауға мүмкіндігі мол.

Пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру негізінде мектеп оқушыларының танымдық белсенділігі қазіргі жағдайда әлеуметтік және кәсіби бейімделу үшін қажетті, олар инновациялық процестерден және қазіргі заманғы технологияның қарқынды дамуының үнемі өзгеруімен сипатталады.

Пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру негізінде мектеп оқушыларының танымдық белсенділігі әдістері мен дидактикалық құралдары негізінде оқушылардың танымдық белсенділігін дамытудың теориялық негізделген әдістемесі өзінің тиімділігін дәлелдеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Долгополова Л.М. Формирование и развитие творческих способностей младших школьников на основе межпредметной интеграции. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. М., 2001. - 21 с.

<https://www.dissercat.com/content/formirovanie-i-razvitie-tvorcheskikh-sposobnostei-mladshikh-shkolnikov-na-osnove-mezhpredmet>

2. Егорова Е.М. Межпредметные связи математики и технологии для учащихся 5-8 классов.-М.: «Эгвес», 2003. - 56 с. <https://www.dissercat.com/content/mezhpredmetnye-svyazi-tehnologii-i-matematiki-kak-sredstvo-razvitiya-poznavatelnoi-aktivnos>
3. Блинова Т.Л., Кирилова А.С. Подход к определению понятия "Межпредметные связи в процессе обучения" с позиции ФГОС СОО III международная научная конференция «Педагогическое мастерство» (Москва, июнь 2013) <https://infourok.ru/metodicheskaya-tema-mezhpredmetnie-svyazi-pri-obuchenii-matematike-v-klassah-2464408.html>
4. Герасимова А.Н. Реализация межпредметных связей физики, биологии и трудового обучения в сельской общеобразовательной школе. - М., 1999.- 170 с. <https://znanio.ru/media/realizatsiya-mezhpredmetnyh-svyazej-pri-obuchenii-biologii-2713421>
5. Marzhan, D., Maxat , D. ., Akbota, A., Moldabek , K., Rabiga, K., & Rysbayeva, G. . (2022). The development of computational skills of visually impaired children of primary classes. *Cypriot Journal of Educational Sciences* this link is disabled, 2022, 17(2), стр. 451–463 <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55865876400>
6. Elmira, U., Abay, D., Shaimahanovna, D. A., Erzhenbaikyzy, M. A., Aigul, A., Rabikha, K. (2022). The importance of game technology in primary education. *World Journal on Educational Technology: Current Issues*, 14(4), 996–1004. <https://doi.org/10.18844/wjet.v14i4.7652>
7. Luiza, R., Rabiga, K., Amina, A., Borashkyzy, A. U., Uaidullakyzy, E. Bakhytgul, S. (2022). Formation of research skills of students through solving problems in teaching mathematics in primary classes. *Cypriot Journal of Educational Science*. 17(8), 2567–2579. <https://doi.org/10.18844/cjes.v17i8.7824>
8. Кенжебекова Р. И., Молдабек К., Нишанова К. С. Ақпараттық технологиялар-сөйлеу дағдыларын қалыптастырудың тиімді әдісі // Торайғыров университетінің ғылыми журналының хабаршысы, ISSN 2710-2661 № 1 педагогикалық сериясы (2022) Павлодар 88-101 <http://rmebrk.kz/journals/7102/87616.pdf?i=1655400267>
9. Молдабек К., Кенжебекова Р., Қазыбаева Қ. Ақпараттық технологияларды қалыптастыруда қолдану бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдылары // Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы № 3(140)/2022 243-257 бет.
10. Қ.Молдабек, Р.И.Кенжебекова Ақпараттық технологиялар арқылы оқушылардың сөйлеу дағдысын қалыптастыру// Торайғыров университетінің ғылыми журнал Хабаршысы, Педагогикалық сериясы ISSN 2710-2661 № 3 (2021) Павлодар 139-147бб. <https://vestnik-pedagogic.tou.edu.kz/storage/journals>

Referenses

1. Dolgoplova J.M. Formation and development of creative abilities of younger schoolchildren on the basis of interdisciplinary integration. Abstract of the dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences. М., 2001. - 21 p. <https://www.dissercat.com/content/formirovanie-i-razvitie-tvorcheskikh-sposobnostei-mladshikh-shkolnikov-na-osnove-mezhpredmet>

«ОҚМПУ ХАБАРШЫСЫ - ВЕСТНИК ЮКГПУ», № 4 (34), 2022 ж.

- Egorova E.M. Interdisciplinary connections of mathematics and technology for students of grades 5-8.-M.: "Egves", 2003. - 56 p.<https://www.dissercat.com/content/mezhpredmetnye-svyazi-tehnologii-i-matematiki-kak-sredstvo-razvitiya-poznavatelnoi-aktivnos>
- Blinova T.L., Kirilova A.S. Approach to the definition of the concept of "Interdisciplinary connections in the learning process" from the perspective of the FGOS SOO III International Scientific Conference "Pedagogical Mastery" (Moscow, June 2013) <https://moluch.ru/conf/ped/archive71/4042/> <https://infourok.ru/metodicheskaya-tema-mezhpredmetnie-svyazi-pri-obuchenii-matematike-v-klassah-2464408.html>
- Gerasimova A.N. Realization of interdisciplinary connections of physics, biology and labor training in a rural comprehensive school. - M., 1999.- 170 p. <https://znanio.ru/media/realizatsiya-mezhpredmetnyh-svyazey-pri-obuchenii-biologii-2713421>
- Marzhan, D., Maxat, D., Akbota, A., Moldabek, K., Rabiga, K., & Rysbayeva, G. (2022). The development of computational skills of visually impaired children of primary classes. *Cypriot Journal of Educational Science* this link is disabled, 2022, 17(2), стр. 451–463 <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55865876400>
- Elmira, U., Abay, D., Shaimahanovna, D. A., Erzhenbaikyzy, M. A., Aigul, A., Rabikha, K. (2022). The importance of game technology in primary education. *World Journal on Educational Technology: Current Issues*, 14(4), 996–1004. <https://doi.org/10.18844/wjet.v14i4.7652>
- Luiza, R., Rabiga, K., Amina, A., Borashkyzy, A. U., Uaidullakzyzy, E. Bakhytgul, S. (2022). Formation of research skills of students through solving problems in teaching mathematics in primary classes. *Cypriot Journal of Educational Science*. 17(8), 2567–2579. <https://doi.org/10.18844/cjes.v17i8.7824>
- Kenzhebekova R. I., Moldabek K., Nishanova K. S. Information Technologies-an effective method of forming speech skills // Bulletin of the scientific journal of Toraigrov University, ISSN 2710-2661 № 1 pedagogical series (2022)Pavlodar 88-101 <http://rmebrk.kz/journals/7102/87616.pdf?i=1655400267>
- Moldabek K., Kenjebekova R., Qazybaeva Q Aqparattyq tehnologialardy qalyptastyryda qoldany bastayysh synyp oqyshylarynyń soiley daǵdylary // L.N. Gýmılev atyndaǵy Eýrazia ulttyq ıversitetiniń Habarshysy № 3(140)/2022 243-257 bet.
- K. Moldabek, R. I. Kenzhebekova formation of speech skills of students through information technologies// scientific journal Bulletin of Toraigrov University, pedagogical series ISSN 2710-2661 No. 3 (2021) Pavlodar 139-147bp.<https://vestnik-pedagogic.tou.edu.kz/storage/journals>

Formation of cognitive abilities of students with an updated program through interdisciplinary connections in primary school

KENZHEBEKOVA R.I.- South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent /Kazakhstan, ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-5768-0324>, e-mail:rabiga.0561@mail.ru

MOLDABEK K.- South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent /Kazakhstan, ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-3251-8819>, e-mail:kulakhmet.moldabek@mail.ru

Abstract. *The article deals with the formation of cognitive abilities of students with an updated program through interdisciplinary connections in elementary school. The implementation of interdisciplinary communication with the updated program through interdisciplinary communication in primary school, which provides the most important pedagogical conditions for the formation of students' cognitive abilities, ensures the formation of students' personality, interest, and the development of cognitive abilities.*

In order to determine the level of readiness of students for the formation of cognitive abilities with the updated program, through interdisciplinary connections, educational activities of younger schoolchildren, features of psychological, personal, social and physiological development, children's work in math and labor lessons, conducting conversations, analyzing current academic performance, monitoring after school hours are carried out.

The structural model of the formation of cognitive abilities of students with an updated program through interdisciplinary connections based on mathematics and labor disciplines in primary school includes and clarifies: the purpose of teaching; didactic principles of the formation of cognitive abilities; the content of teaching; productive methods and means of teaching in the context of interdisciplinary connections non-standard organizational forms; methods of control and results of the formation of cognitive abilities in the context of interdisciplinary connections; students, as well as criteria and levels of their formation.

Keyword: *primary school, interdisciplinary connections, updated program, students, cognitive abilities, formation.*

Формирование познавательных способностей учащихся с обновленной программой через межпредметные связи в начальной школе

КЕНЖЕБЕКОВА Р. И. - Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент / Казахстан ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5768-0324>, e-mail: rabiga.0561@mail.ru

МОЛДАБЕК К. - Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент / Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3251-8819>, e-mail: kulakhmet.moldabek@mail.ru

Аннотация. *В статье рассматриваются вопросы формирования познавательных способностей учащихся с обновленной программой через межпредметные связи в начальной школе. Реализация межпредметной связи с обновленной программой через межпредметные связи в начальной школе, обеспечивающей важнейшие педагогические условия формирования познавательных способностей учащихся, обеспечивает формирование у учащихся личности, интереса, развитие познавательных способностей.*

С целью определения уровня подготовленности учащихся к формированию познавательных способностей с обновленной программой через межпредметные связи проводятся учебная деятельность младших школьников, особенности психологического, личностного, социального и физиологического развития, работа детей на уроках математики и труда, проведение бесед, анализ текущей успеваемости, контроль во внеурочное время.

Структурная модель формирования познавательных способностей учащихся с обновленной программой через межпредметные связи на основе математики и трудовых дисциплин в начальной школе включает и уточняется: цель обучения; дидактические принципы

формирования познавательных способностей; содержание обучения; продуктивные методы и средства обучения в контексте межпредметных связей нестандартные организационные формы; методы контроля и результаты формирования познавательных способностей в контексте междисциплинарных связей; учащихся, а также критерии и уровни их формирования.

Ключевые слова: начальная школа, межпредметные связи, обновленная программа, учащиеся, познавательные способности, формирование.

UDC 37.013
CSCSTI 14.15.15

<https://vestnik.oqmpu.kz/kk>

NEW APPROACHES TO LEARNING USING PBL AND CLIL TECHNOLOGIES AS WAYS TO INCREASE THE PRODUCTIVITY OF BILINGUAL TEACHING OF BIOLOGY

ZHAPPARBERGENOVA E.B. - candidate of biological science, associate professor, South Kazakhstan state pedagogical university, Shymkent, /Kazakhstan,

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-0252-3767>, e-mail: elmirazhaffar@mail.ru

UALIKHAN N.O. – student, South Kazakhstan state pedagogical university,

Shymkent/Kazakhstan, ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-1240-7057>,

e-mail: ualikhannazym@gmail.com

MAMYKOVA R.U. - candidate of biological science, associate professor. South Kazakhstan state pedagogical university, Shymkent/Kazakhstan, ORCID:<https://orcid.org/0000-000200856>,

e-mail: roza.mamykova@mail.ru

MUSSABEKOV A.T. - PhD, South Kazakhstan state pedagogical university,

Shymkent, /Kazakhstan, ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-8597-6499>,

e-mail: mussabekov.aidos@okmpu.kz

Abstract. In this article shown the effectiveness of introducing PBL and CLIL learning technologies into the educational process in accordance with modern learning conditions and the possibility of increasing productivity, as well as interest among students. In the course of the research, special attention was paid to the application of innovative methods in groups with bilingual education, which requires new approaches both in teaching and in the criteria for assessing achievements.

The new technologies obtained in the course of practical application in the framework of teaching topical issues in the field of biology and ecology have led to opportunities both to expand the abilities of students in narrow areas of science and to allow directing education in an independent direction.

In addition, the article developed new criteria for assessing learning outcomes in PBL on given topics, which made it possible to assess the achievements of students in the framework of a non-traditional innovative method and which are advisory in nature for bilingual education in the field of biology, biotechnology and ecology. As a PBL product in the experimental groups, the search topic "Drinking water resources in the southern region of Kazakhstan" was proposed, which is of current practical importance.

In addition, CLIL technology teaching methods were proposed to determine the level of independent learning: gesture animation, the use of visual aids and props, introductory scaffolding: research and animation.

Keywords: project-based learning, research-based implementation, content and language integrated learning, Vygotsky's productivity formula, CLIL-Workout, practical guidelines of teacher, bilingual teaching.

Introduction. In the 21st century, the educational system faces the urgent problem of using new approaches in teaching. The reason for this is the decline in interest in school among children of today's school age. Firstly, the widely used social networks overwhelm the brain with information overload. However, there are questions about the quality and accuracy of this information flow. In addition, requirements for the level of education of modern students are increasing, which can be evidenced by the complexity of Olympiad tasks and tests. In order for the education of teenagers to meet the above-mentioned requirements, the education sector should also become competitive. For this reason, introducing new learning methods and modern evaluation methods is an high-priority issue.

The third reason: foreign experiences and mastering them in that language and using them in the process of learning a foreign language is one of the most important requirements for the modern education of the Republic of Kazakhstan. To these reasons the prevalence of this issue has increased significantly, contributing to serious discussions about its advent.

Taking into account the relevance of the mentioned CLIL technology and PBL method, we intended to use these methods in the educational process in the field of natural science as the main goal.

Based on this goal, we have taken the following **tasks** as a basis:

1. selective analysis of current topics for the purpose of in-depth teaching of modern scientific achievements in the educational process
2. Compilation of the implementation plan among learners during training based on CLIL technology; monitoring and supervision of the educational process; evaluation of educational results, design of a descriptor
3. Organize and plan the work of groups among educators on the basis of PBL teaching technology; monitoring the course of practice; evaluation of the educational process, design of a descriptor
4. analysis of the results of the introduction of educational technologies into the educational process, formulation, recommendations.

Scientific news

For the first time, two different teaching technologies (PBL, CLIL) were used for the same topic in the educational process, and the results were formulated.

Practical value. Today, the requirements for teachers are very high, a teacher should not only know his subject well, but should be versatile, up-to-date and creative. For this, the teacher should master the new technologies of teaching, be able to arouse the desire of the students for the lesson, and the students should be not only listeners, but also seekers during the lesson.

To open students' desire for knowledge:

- It is necessary to use different methods in the process of checking students' knowledge and assigning tasks;
- The teacher must be able to connect the previous lesson material with the new one;
- It is necessary to be able to reveal students' interest in research;

- New methods should be used in each new lesson.

Currently, emphasis is being placed on education in three languages. In fulfillment of this requirement, CLIL technology is a fundamental teaching method for subjects taught in English, for example, in biology, chemistry, and physics. CLIL или Content and Language Integrated Learning, was firstly introduced into educational process in 90s of XX century, by D. Marsh. According to D. Marsh, CLIL is a method of teaching of a certain discipline, the study of which is carried out in a foreign language. The main goal of this educational technology is teaching the discipline while learning in a foreign language [1].

Therefore, language learning can be done through any subject. For example, the use of CLIL technology saves the time of using a foreign language and ensures that the teacher conducts lectures in two languages at the same time. Learners constantly repeat a foreign language in a practical context. CLIL technology can be applied to all subjects except the mother tongue, which means that the language does not become an object of learning, but can be a tool for it.

In learning the methods used in the new educational process in scientific work, a number of foreign colleagues compared the traditional training in the multidisciplinary direction and the laboratory-experimental training process. For example, Michael Hernandez and his colleagues in his published work about the PBL technology achieved the following achievements [2]:

- Setting students up for success from the beginning: establish target goals
- Keeping students on track: feedback and corrections should happen frequently
- Evaluation must be “two way street”: feedback from peers, teachers and audience
- New ways of constructive criticism: Critique sandwich, Rose/Thorn/Bud methods

In our studies we also implemented the assessment approaches from this research works.

According to the results achieved by Key Bentley in the book "The TKT course CLIL module", the CLIL technology has the following advantages: 1) introduce learners to new concepts through studying the curriculum in a non- native language 2) improve learners' production of the language of curricular subjects 3) improve learners' performance in both curricular subjects and the target language 4) increase learners' confidence in the target language and the L1 5) provide materials which develop thinking skills from the start 6) encourage stronger links with values of community and citizenship 7) make the curricular subject the main focus of classroom materials [3].

In accordance with the results of Kazakhstan authors' researches, who used CLIL training, it is stated that CLIL training can be used as a tool for the formation of functional literacy of high school students as part of the general educational programs [4].

Educational system of Singapore is the example of positive integration of English language into educational process. For instance, when comparing analysis of native teachers of bilingual education, we have noticed that learning in English and native language showed positive results, and nowadays in Singapore there is active program of bilingual education. Schools try to choose suitable method of learning, in order to learn knowledge for learners, also government of country supports the mentioned educational approaches.

Singapore's educational system is an example of the positive integration of the English language into the learning process. For instance, in a comparative analysis of domestic teachers of bilingual education, it was found that teaching in English and in the native language showed positive results, and a bilingual program is currently being actively

implemented in Singapore. Schools are trying to choose the appropriate method of teaching languages in order to master the knowledge of students and the government of the country supports appropriate education. [5].

A number of authors in a field of natural sciences paid special attention to the problem of activeness of individuals as a relevant issue in educational practice.

A number of authors in the field of natural sciences paid special attention to the problem of personality activity in learning as one of the topical issues in educational practice. The authors singled out the issues of personality activity in learning as a leading factor in achieving learning goals and overall personality development. In addition, the authors indicate ways to organize lessons based on modern active learning methods [6].

A new benchmark study funded by Lucas Education Research conducted by researchers from the University of Southern California and Michigan State University proves that project-based learning is effective. The strategy transcends traditional curricula for all students, not just high-achieving students, but across grade levels and racial and socioeconomic groups.

Leal's, who is a first-generation college student, is part of a new generation of classes that transform traditional teacher-led instruction into a more student-centered, project-based approach. Students learn to work together as they tackle complex, real-world problems that emphasize uncertainty, iterative thinking, and innovation. Proponents of project-based learning (PBL) argue that it fosters a sense of purpose in young learners, pushes them to think critically, and prepares them for modern careers that prize skills like collaboration, problem-solving, and creativity [7].

According to the results achieved by B. F. Klimova, in the book "CLIL and the teaching of foreign languages", she mentioned the following advantages of using CLIL technology in teaching:

- It develops plurilingual interests and attitudes, communication skills
- It accesses subject-specific target terminology [8].

Other authentic teacher who used student-driven approaches to project-based learning believes that this can improve student outcomes. D. Peek-Brown has always believed in weaving project-based learning into her instruction. Today, Peek-Brown helps support other teachers in moving to a project-based approach in which projects drive the lesson, as opposed to being tacked on at the end. Students learn through asking authentic questions about real problems and creating projects that tackle those problems. "That power of 'I can figure things out for myself,' is such an important skill for kids to develop and one that they will use for the rest of their lives," Peek-Brown says.

Specifically, the findings, released in 2021, show that:

- Middle school students in California who learned science with a project-based curriculum outperformed their peers by 11 percentage points on a science assessment and also did better on the state's end-of-year math and English language arts assessments.

Taken together, these studies provide clear evidence that rigorous project-based learning has a strong effect on student achievement. The research also found that these PBL programs improved certain aspects of social and emotional learning, and these effects were consistent across racial and socio-economic groups [9].

In other article claim that when teaching methods such as PBL are used, in which the teacher poses a question or a challenge connected with the reality, the degree of involvement of students seems to increase. In this sense, the students participate collaboratively in all the

proposed assignments: understanding and interpretation of data, collection of information, preparation of partial deliveries, writing of the final report, and oral presentation before others, assessing the problem or challenge proposed with the intention of being able to draw their own conclusions [10].

Methods and objectives of research. To achieve the research purpose, 9th grade students of the secondary school were selected as the research object. In addition, CLIL and PBL teaching technology main approaches were used as the main research methods. For instance, in the course of using PBL training, we used possible technologies in the lessons: teamwork, collecting data, defense of portfolio.

For evaluation of learners' academic performance during implementation of CLIL technologies into educational process, we used next assessment methods. In particular, PBL works were estimated by public evaluation, that includes various elements, such as constructive criticism, Rose/Thorn/Bud method. Teacher assessment and monitoring of research work diary were held as well.

Evaluation of CLIL work results were according to the principles of Bloom taxonomy.

Research results and their analysis. In the course of experimental works next topics of current interest that can have non-trivial solutions in the field of natural sciences were offered. Particularly, «Drinking water resources in the southern region of Kazakhstan», «Cultivation of microalgae», «Natural sources of medicinal herbs».

The following stages were planned in the introduction of PBL teaching technology into the educational process:

1. Stage of organization: defining the performing team, assigning tasks to be performed within the team
2. To present to the teams a list of relevant topics to be covered in the field of natural science and choose one clearly (teamwork)
3. Provide plans for laboratory practical training and theoretical training (collecting data,).
4. Monitoring the learning process (regular filling of work diary, collection of research results in a portfolio, defense of portfolio)
5. Introducing a descriptor into the teaching technology and offering an evaluation method.

In the process of searching for the solutions on the topics above offered to teams, were carried out weekly monitoring and corrections of work errors, their dynamics were fixed by teacher in a work diary. Moreover, public evaluation method, with the elements of constructive criticism and Rose/Thorn/Bud, was helpful among students. Obtained results of public rating and teacher's own assessment were summarized together and presented below in the descriptor (Table 1.)

Table 1. Teacher assessment of the results of PBL technology

	Assessment elements	Point (percentage in %)	Rating of groups					
			points of each member	I	points of each member	II	points of each member	III
1	Activeness during search of literature review	10	8	8	8	7	9	8
2	Level of conducting experiment	10	9	10	6	8	7	9
3	Analysis and processing of received results	10	6	7	5	6	5	8
4	Interaction between groupmates (verbal communication)	10	9	9	8	10	9	8
5	Interconnection of scientific work with other sciences	10	5	7	7	8	4	6
6	Practical recommendations on obtained results	10	10	8	10	8	7	7
7	Defence of portfolio	40	35	38	32	36	34	32
8	Total	100	82	87	76	83	75	78

According to the plan of our research work, next stage of experiment was research of topics on the above, namely, «Drinking water resources in the southern region of Kazakhstan», «Cultivation of microalgae», «Natural sources of medicinal herbs», using CLIL technology.

In particular, we used following components of the teaching: pre-teaching vocabulary, animated gesturing, use of visual aids and props.

According to the method of comparative assessment based on Meyer's CLIL-pyramid, we have analyzed the results in accordance with the descriptor below.

During the first stage of assessment of CLIL process, we will offer pre-teaching vocabulary, use of visual aids and props, animated gesturing.

As a second stage were chosen activities such as choosing a multimodal format by choosing a learning material. During this process, Meyer recommends taking into account different learning models and different educational levels of learners. For example, it can be implemented through pre-teaching vocabulary.

In planning of next stage, particular attention was paid to language capabilities of students as well as their basic knowledge level in a field of biology. Herewith, special clause during studies were fluent communication in English within one topic, using methods such as Speed dating.

This method provides dialogue between learners on given topic with the set of certain terms. Furthermore, dialogue is maintained only on given topic, so it allows learners to feel comfortable to communicate. Also, while discussing various scaffolding materials were implemented, for example: animated gesturing, use of visual aids and props.

At the final stage of our studies, based on the pyramid of Meyer [12], we conducted CLIL-Workout, placed at the top of the pyramid (Figure 1).

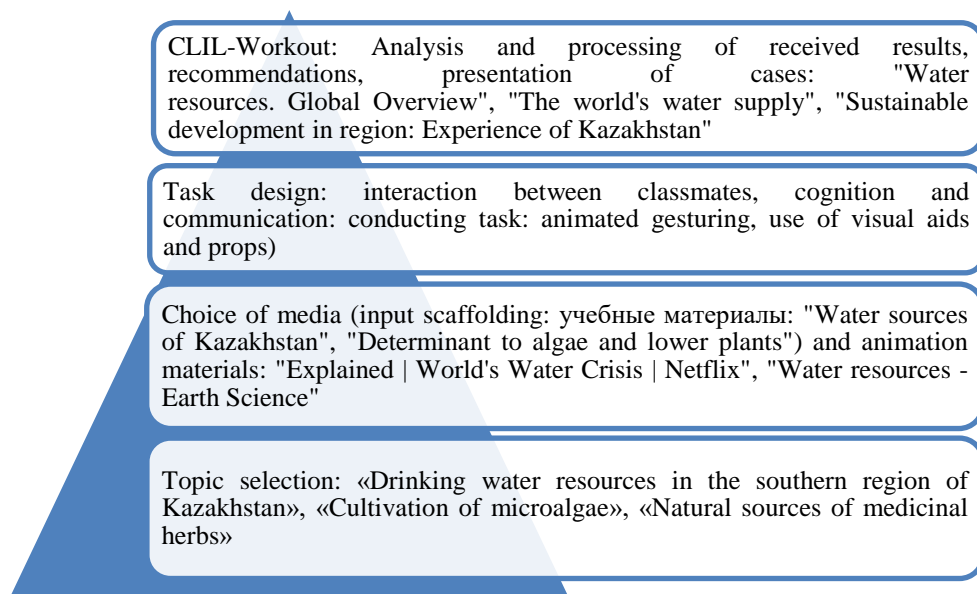

Figure-1. Plan of education to the topic «Drinking water resources in the southern region of Kazakhstan» based on CLIL technology

As a finished product on a given topic, we chose a Case, the quality of which, as well as the execution process itself, helped to track progress among the trained audience.

At the end of the presenting finished work descriptive analysis was made by the table shown below (Table 2).

Table 2. Teacher assessment of the results of CLIL technology

	Assessment elements	Point (percentage in %)	Rating of learners					
			points of each member	I group	points of each member	II group	points of each member	III group
1	Topic selection: (pre-teaching vocabulary)	1 5	11	13	15	13	12	11
2	Choice of media (input scaffolding: study and animation materials)	1 5	8	10	9	9	14	13

3	Task design: interaction between classmates, cognition and communication: conducting task: animated gesturing, use of visual aids and props)	15	12	15	15	14	15	13
4	CLIL-Workout: Analysis and processing of received results, recommendations, presentation of cases	40	28	30	32	30	31	28
5	Evaluate: constructive criticism among the teams, also practical guidelines of teacher on obtained results	15	10	11	12	10	14	11
Total		100	69	79	83	90	86	85

According to the conception of O. Meyer, successful teaching based on CLIL technologies is connected with understanding the content, as well as communication in a foreign language, cognition, comprehension of studying object itself. In our case, content represented the subject content, consistent with the calendar plan.

The element of communication in foreign, and in our case in English, was based on pre-production (Pre-teaching vocabulary), and on using of special methods of conversational speech in a dialogue during the lesson (Speed dating). Learners involved active speaking skills with the use of basic knowledge of foreign language through dialogue method. To add to it, integration of English language came along with the development of skills in a field of natural sciences.

Moreover, in the teaching of natural sciences, namely of biology in integration with CLIL technologies, special attention was paid to multimodal input into educational process.

Among others, using of Scaffolding (scientific video, schemes, animated props and aids), facilitated the development language skills of students, also out-of-the-box thinking under offered for work topics. Besides it, they started intensively applying ready-made speaking markers both in communication and writing various essays and reports, which facilitated the development of fluent english speaking on narrow themes in the field of biology. Thus, in the experimental audience, due to the intensive use of elements of CLIL technology, not only the level of knowledge in a certain direction increased, but also contributed to an improvement of language capabilities among students.

According to the results obtained, announced in the above tables, we carried out, according to the Vygotsky formula, an analysis of productivity:

$$Mse=K_o/K_n*100\%$$

There are:

Mse- productivity of each student in one group (%)

Ko-criteria of every student

Kn- counts of criteria all the students in the group

Experiments with the use of PBL technology were analyzed in certain teams and made it possible to compare the level of productivity among them.

1-group's member $82/87*100\%=94.2\%$;

2-group's member $76/83*100\%=91.5\%$;

3-group's member $75/78*100\%=96.1\%$

Also we can evaluate the productivity rate change of each student on different activities. For example, student from second group during giving practical recommendations on obtained results, showed 125% productivity.

The next stage of our analysis was to study the results of team productivity in the process of applying CLIL technology.

1-group's member $69/79*100\%=87.3\%$;

2-group's member $79/83*100\%=95.1\%$;

3-group's member $90/86*100\%=104\%$

As a result of the productivity analysis of one student, taken as an example from the third team, showed that during CLIL-Workout: Analysis and processing of received results, recommendations, presentation of cases, student showed 110.7% productivity.

According to the results obtained, we carried out a comparative analysis of the level of productivity of the results of using two different technologies.

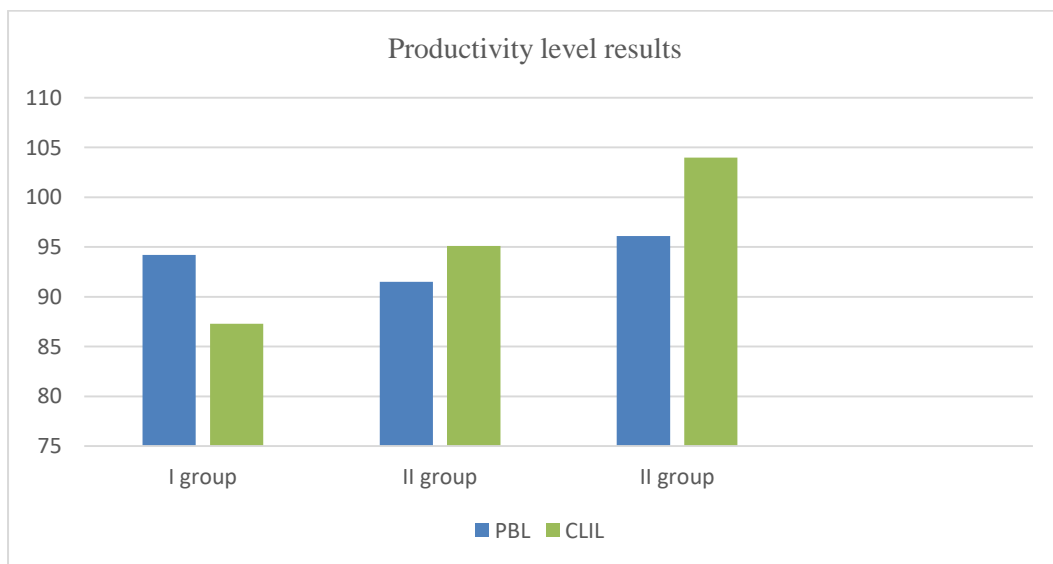

Figure-2. Productivity level results

Conclusion. From the study findings we can make the following conclusions:

a) These findings provide evidence for concluding that the use of project based learning facilitates higher level of learning and understanding of the lesson that leads to improved academic performance. For instance, applying modern educational technologies allows to enhance learning consolidate the learned material, overall as a result of using CLIL technology efficiency showed in average 95,4 %, whereas assessment of PBL technology identified a 93,9% improvement in comparison with initial level. The percentage distribution of productivity of three groups were derived from calculations according to “Vygotsky’s production formula”.

b) Project based learning technique being student centered approach, change students’ attitudes towards education positively that contribute towards self-study of educational materials. In addition, working as a team involves the development of communicative skills. As a practical recommendation, we can offer the use of the latest teaching methods, along with traditional methods, especially in the English gradient classes. Because, even learners claim that they acquired absolutely another point on studying process, namely that it can be fun.

References

- 1 Coyle D, Hood Ph., Marsh D / CLIL Content and Language Integrated Learning. CUP. – 2010.
- 2 Hernandez M. Evaluation within Project-based learning (n.d.) / Retrieved from <https://www.edutopia.org>
- 3 Bentley K. The TKT Course CLIL Module // Cambridge: Cambridge University Press, 6 – 2010.
- 4 Жетписбаева Б.А., Чижевская Ю.Т., Акыбаева Г.С. Формирование функциональной грамотности учащихся старших классов на базе CLIL-обучения // Bulletin of the Karaganda university Pedagogy series, № 2(106)/2022, 55-62 – 2022.
- 5 Syrymbetova L.S., Akbayeva G.N., Zhuman A.K. The realization of bilingual education in Singapore overview // Вестник Карагандинского университета. Серия Педагогика, № 1(105)/2022, 147-152 – 2022.
- 6 Шегирова Д.К., Жұмағұл Д.Ә., Михайлова Н.Б. (2018) Математика сабағында белсенді оқыту әдістерін жүзеге асыру // Торайғыров университетінің хабаршысы. Педагогикалық серия, № 3(91)/2018, 23-28 – 2018.
- 7 M. A. Almulla. The Effectiveness of the Project-Based Learning (PBL) Approach as a Way to Engage Students in Learning
- 8 B. F. Klimova. CLIL and the teaching of foreign languages. Procedia - Social and Behavioral Sciences Published by Elsevier Ltd., 47, 572 – 576 – 2012.
- 9 K. De Vivo. A new research base for rigorous project-based learning //Kappan, Vol. 103, 5, 36-41 – 2022.
- 10 B. Torre-Neches, M. Rubia-Avi, J. L. Aparicio-Herguedas., & J. Rodríguez-Medina. Project-based learning: an analysis of cooperation and evaluation as the axes of its dynamic // Humanities and Social Sciences Communication, 7(1), 167 – 2020.
- 11 J. S. Mcdougald. CLIL approaches in education: Opportunities, challenges, or threats? // Latin American Journal of Content and Language Integrated Learning, 9(2), 253-266 – 2020.

PBL және CLIL технологияларын қолдана отырып биологияны қостілді оқытудың тиімділігін арттырудағы жаңа тәсілдер

ЖАППАРБЕРГЕНОВА Э.Б.-б.э.к., доцент, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-0252-3767>, e-mail: elmirazhaffar@mail.ru

УАЛИХАН Н.О.,-студент, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-1240-7057>, e-mail: ualikhannazym@gmail.com

МАМЫКОВА Р.У.- б.э.к., доцент, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-000200856>, e-mail: roza.mamykova@mail.ru

МУСАБЕКОВ А. Т.-PhD., Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-8597-6499>, e-mail: mussabekov.aidos@okmpu.kz

Аңдатпа. Мақалада PBL және CLIL сияқты жаңаша дәстүрлі емес оқыту технологияларын қазіргі білім беру шарттары, өнімділікті арттыру мүмкіндіктері және оқушылардың қызығушылықтарына орай оқу процесіне енгізудің тиімділігі көрсетілген. Зерттеу барысында инновациялық әдістерді оқыту мен жетістіктерді бағалауда жаңашылдықты қажет ететін билингвалды оқытылатын сыныптарға енгізуге басты назар аударылды.

Биология мен экология бағыттарының өзекті мәселелерін қарастыру мен практикалық қолданудағы жаңа технологиялар білім алушылардың нақты ғылым бағыттарындағы мүмкіндіктерін ұлғайта отырып, оқыту процесін өз бетінше жүргізуге ынталандырады.

Сонымен бірге, мақалада PBL бойынша белгілі тақырыпқа арналған нәтижелерді бағалаудың жаңа критерийлары құрастырылып, олар дәстүрлі емес инновациялық тәсілдерді қолдану барысында білім алушылардың жетістіктерін бағалауға мүмкіндік берген. Аталған мүмкіндіктер биология, биотехнология және экология бағыттарында билингвалды оқытуға арналуда ұсыныстық мазмұн тасымалдайтын құрал болып келеді. Тәжірибелік топтарда PBL өнімі ретінде «Drinking water resources in the southern region of Kazakhstan» атты өзекті практикалық маңызы бар тақырып ұсынылған.

Сонымен бірге, тәжірибелер барысында CLIL технологиясын қолдануда өз бетінше оқу деңгейін анықтайтын әдістер ұсынылды: ым-ишара анимациясы, көрнекі құралдар мен реквизиттерді пайдалану, сүйемелдеу құралдарын енгізу, зерттеу және анимация.

Тірек сөздер: жобалық оқыту, зерттеу негізінде жүзеге асыру, пәндік-тілдік интеграцияланған оқыту, Выгоцкийдің өнімділік формуласы, CLIL-Воркаут, мұғалімнің практикалық нұсқаулары, билингвалды оқыту.

Новые подходы в обучении с применением PBL и CLIL технологии как способы повышения продуктивности билингвального обучения биологии

ЖАППАРБЕРГЕНОВА Э. Б. - к. б.н., доцент, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-0252-3767>, e-mail: elmirazhaffar@mail.ru

УАЛИХАН Н. О. – студент, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-1240-7057>, e-mail:ualikhannazym@gmail.com

МАМЫКОВА Р.У. - к. б.н., доцент, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-000200856>, e-mail:roza.mamykova@mail.ru

МУСАБЕКОВ А. Т.-PhD., Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент, Казахстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-8597-6499>, e-mail:mussabekov.aidos@okmpu.kz

Аннотация. В данной статье показана эффективность внедрения технологий обучения PBL и CLIL в учебный процесс в соответствии с современными условиями обучения и возможности повышения продуктивности, а также заинтересованности среди обучающихся. В ходе исследований особое внимание было уделено на применении инновационных методов в группах с билингвальным обучением, требующим новых подходов как в обучении, так и в критериях оценивания достижений.

Полученные в ходе практического применения новые технологии в рамках обучения актуальным вопросам в области биологии и экологии, привели к возможностям как расширить способности учащихся в узких направлениях науки, так и позволить направить обучение в самостоятельное русло.

Кроме того, в статье разработаны новые критерии оценивания результатов обучения по PBL на заданные темы, которые позволили оценить достижения учащихся в рамках нетрадиционного инновационного метода и несущие рекомендательный характер для билингвального обучения в области биологии, биотехнологии и экологии. В качестве PBL продукта в экспериментальных группах была предложена тема поиска «Drinking water resources in the southern region of Kazakhstan», имеющее актуальное практическое значение.

Кроме того, были предложены методы обучения по CLIL технологии, позволяющие определить уровень самостоятельного обучения: анимация жестов, использование визуальных средств и реквизитов, вводный скаффолдинг: исследование и анимация.

Ключевые слова: обучение на основе проектов, научно-исследовательская реализация, содержательно-языковое интегрированное обучение, формула продуктивности Выгоцкого, CLIL-Воркаут, практические рекомендации преподавателя, билингвальное обучение

УДК 001.891.5
ГРНТИ 14.15.07

<https://vestnik.oqmpu.kz/kk>

ОРГАНИЗАЦИЯ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОЙ РАБОТЫ НА БАЗЕ УЧЕБНО-ПРОИЗВОДСТВЕННОГО НАУЧНОГО КОМПЛЕКСА «БОТАНИЧЕСКИЙ САД» г. ТУРКЕСТАН

РАХМАНОВА Н. М. – магистрант, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-9923-7889>, e-mail:navruza.rakhmanova@bk.ru

МАМЫКОВА Р.У. - научный руководитель, к.б.н. доцент, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0085-6744>, e-mail: roza.mamykova@mail.ru,

УТЕГЕНОВА Г.А. - PhD, ст.преподаватель. Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-5088-5554>, e-mail: gulzhakhan.utegen@mail.ru,

МУСАБЕКОВ А.Т.-PhD., Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент, Казахстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-8597-6499>, e-mail: mussabekov.aidos@okmpu.kz

Аннотация. В статье рассмотрены особенности и методы работы на базе учебно-производственного научного комплекса "Ботанический сад" города Туркестан.

Успешное обучение зависит от правильной организации всей умственной деятельности учащегося. Визуальное обучение становится одним из лучших и наиболее эффективных методов, влияющих на характер обучения. Наглядность или наглядность подразумевает абсолютное формирование любого образа, понятия и, таким образом, способствует более глубокому пониманию взаимосвязи между познанием и научными познаниями и жизнью. Проводя собственные эксперименты и видя все воочию в реальной жизни, студенты могут рассчитывать на подлинность того, что они изучают, и на подлинность явлений и процессов, которым учат их преподаватели. Наглядные пособия повышают интерес к знаниям, облегчают процесс обучения, привлекают внимание детей и способствуют развитию эмоционально-оценочного отношения учащихся к сообщаемому содержанию. Применение активных методов обучения способствует улучшению результатов полученных знаний и умению правильно применять полученные знания. Согласно полученным данным, знания, полученные с уверенностью, обеспечивают устойчивость памяти, так как деятельность имеет возможность повышения показателей, реализуемых не только в зрительном контакте, но и на психологическом и эмоциональном фоне учащихся.

Ключевые слова: методика, нетрадиционная форма обучения, ботанический сад, внеклассные занятия, учебно-методический комплекс, урок, научный комплекс

Введение. Для подготовки студентов, в настоящее время необходима востребованность в таком преподавателе, который будет создавать лучшие условия для легкого усвоения материала и умением использовать полученные навыки как в повседневной так и в профессиональной сферах жизни. Преподаватели должны иметь необходимую подготовку в области научных исследований и научно-методической работы для обеспечения научно-познавательной деятельности студентов и создания качественного педагогического и методического обеспечения.

В связи с этим актуален вопрос разработки различных методик и средств обучения, которые в будущем способствуют формированию педагогических и исследовательских умений у обучающихся и помогут им лучше разобраться в вопросах, с изучением и охраной региональной флоры. В проекте для разработки новой методики обучения нами была выбрана платформа «Ботанический сад» города Туркестан, организованный при Университете им. Ахмеда Ясави. Основопологающими целями постройки Ботанического сада в городе Туркестан послужили: во-первых, создание в Южно-Казахстанской области научно-исследовательский центр по изучению многообразия плодовых и культурно-декоративных растений. Во-вторых, создание базы подготовки специалистов в области естествознания, охрана природы, фитогеографических исследований и землеведение. Исходя из вышеперечисленного целесообразно открытие

нового Ботанического сада на базе Международного казахско-турецкого университета, площадь которого составляет 88 га, постройка состоялась в городе являющимся самым древним в Казахстане который послужил не только местом отдыха и культивирования растений но и базой для обучения.

Размещение и обустройство ботанического сада началось в 1994 году. В коллекции сада имеется около 150 сортов декоративных и плодовых растений, помимо этого одним из заслуженных восхвалений этого сада является культивирование интродуцированных растений они составляют 59 сородичей и 28 родов и создание необходимых условий для каждого вида растений.

В коллекционных питомниках представлено 17 сортов хвойных растений, в экспозиции 47 сортов кустарника привезенных из других регионов и стран. В настоящее время Ботанический сад разделен на земельные участки и питомники (табл 1).

Таблица 1- Площадь участков в Ботаническом саду

Наименование участка	Площадь, га
Деревья	11,2
Экспозиция хвойных	2,7
Розы	0,3
Декоративные растения	0,2
Березы	1,3
Сиреневый сад	2,5
Флора Казахстана	10,3
Административная площадь	1,25
Основной этаж	0,6
Малый этаж	0,48
Дороги, аллеи	5,0
Хозяйственная зона	2,8
Всего:	88,0 га

Основная часть. Основной фактор, который влияет на характер работы учащихся и усвоение ими учебного материала, является визуальное или наглядное обучение. Осознание и способность понимать, что более прочное поглощение знаний, придание обличия какому-либо образу, прочувствовать нить связи научных знаний с жизнью, вот какие навыки на самом деле получают методом наглядности и выбор таких методов в процессе обучения часто ведет связь с учителем.

После проведенных самостоятельных опытов, с визуализацией воспринимающей информации, видя все своими глазами, в реальных условиях учащие убеждаются в весомости полученных знаний, достоверности явления, о которых рассказывает преподаватель. Знания, полученные с уверенностью, в соответствии полученных данных, дают стабильность в плотном запечатлении в памяти так как, действия выполняются не только на визуальном контакте, но и на психологическом и эмоциональном фоне учащихся. Визуальный или также органолептический метод повышают интерес к знаниям, облегчают процесс их усвоения, внимание ребенка

сосредотачивается на процессе, дает учащим возможность на качественную работу эмоционально-оценочного отношения к полученным знаниям [1].

Объекты исследования. Методическая работа на базе учебно-производственного научного комплекса «Ботанический сад»

Цель исследования. Организация научно-методической работы на базе учебно-производственного научного комплекса «Ботанический сад» города Туркестан «БОТАНИЧЕСКИЙ САД» г. Туркестан

Методы исследования. В современных уроках биологии (и не только) можно применять различные, новые наглядные и активные методы которые помогут не только разнообразить скучное занятие, но и помогут сократить время для объяснения нового материала, для опроса учащихся для корректировки их знания, помочь им усвоить новую тему. В эксперименте использовались такие методы исследования как: наблюдение, сравнение, фенология, биометрические методы, «метод инцидента».

Наблюдение - это целенаправленное и запланированное восприятие явления, объекта или процесса, полученные результаты записываются исследователем. Наблюдением в повседневной жизни пользуется каждый из нас, независимо от возраста, пола или профессии. Но есть отличия между научным наблюдением и наблюдением в ходе жизни. Визуальность определяется последовательностью и проводят его в соответствии с планом и можно достичь такой цели как, получение полной нарисованной картины. Наблюдение с научной точки зрения отличается заметной организованностью, также оно предполагает алгоритм действий с получением результата. Психологическое наблюдение насыщено полной характеристикой и точностью описания явлений, которые были получены путем наблюдения. Главная цель психологического наблюдения заключается в обязанности отталкиваться от фактов, раскрыть их содержание. Отсюда и следует, что научное наблюдение – это действие, требующее специальной подготовки, в итоге учащие обретают специальные знания [2].

Экскурсионный метод учит учащихся ориентироваться на местности, наблюдать, сравнивать и соотносить явления, находить нужные объекты и приобретать навыки самостоятельной работы с природой - первичное изучение природы.

Фенология - это изучение циклических событий в жизненном цикле развития растений и того, как на них влияют сезонные и межгодовые колебания климата и факторов среды обитания.

Метод «Инцидент» - столкновения ситуаций и мнений, обучающимся дается ситуативная проблема, которую они должны решить в группе и индивидуально.

Метод сравнения - сопоставление двух или нескольких процессов, предметов или величин. В нашей практике метод сравнения будет играть роль сравнения условий и образа жизни, а также других жизненно важных показателей растений.

Биометрический метод - это метод, используемый в биологических исследованиях с использованием математических расчетов.

Результаты исследования их обсуждение. Для исследования эффективности внеурочных занятий в Ботаническом саду были вовлечены учащиеся 5-ого класса школы №15 имени Мағжана Жумабаева. В классе 15 учеников. Для исследования они были разделены на 2 группы. Экспериментальная группа состояла из 8 учеников, а

контрольная из 7 учеников. Экскурсии по ботаническому саду были использованы в разделе «Растения». Экспериментальная группа первый раз посетила сад по теме «Разнообразие мира растений» в самом начале урока обсудили правила поведения. На этом уроке они увидели огромное разнообразие сортов растений, преподаватель рассказывал и одновременно показывал какие бывают жизненные формы растений. А ученики говорили, чем они отличаются и приводили примеры. В это время контрольная группа проходила урок в школьном кабинете и смотрели рисунки, приложенные к данной теме в книге [3].

Следующее занятие экспериментальная группа посетила Ботанический сад по теме «Светолюбивые и теневыносливые растения», для начала учитель показал 2 растения в Ботаническом саду: 1-тюльпаны, 2 вида эхинацеи (пурпурная и узколистная). Ученики описывали и сравнивали цвет, толщину листьев и тем самым сделали выводы, что светолюбивые растения имеют тонкие и более ярко-насыщенные зеленые цвета, а теневыносливые более плотные темно-зеленые листья. Ученики ходили по саду и рассказывали про растения. Таким образом, у учеников развивалась тактильная и зрительная память. Тем временем контрольная группа изучала растения лишь по картинкам и устным описаниям.

Далее тема «Вегетативное размножение растений». Обучающиеся учились на практике прививке хвоинок и черенкованию.

После окончания обучения раздела «Разнообразие мира растений» учащиеся сдали суммативное оценивание за раздел и показатели успеваемости оказались выше у экспериментальной группы (рис.1).

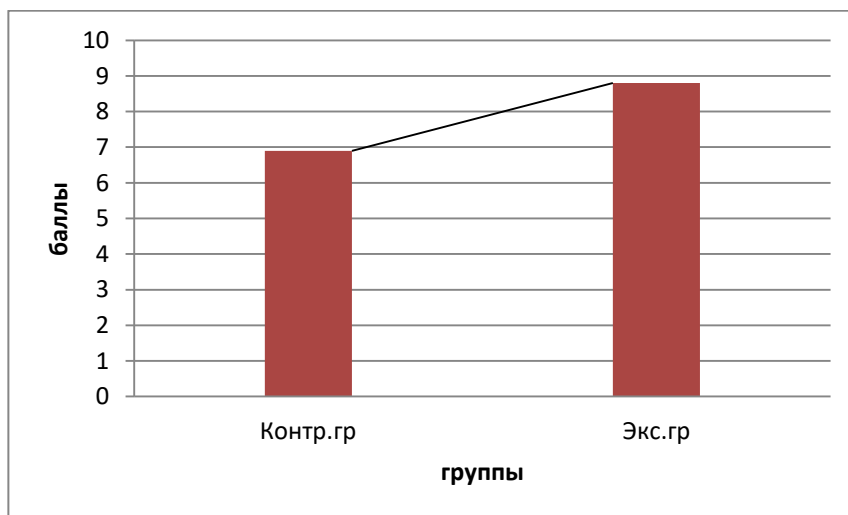

Рисунок-1. Диаграмма успеваемости

В диаграмме показан средний балл контрольной группы- 6,9 и экспериментальной группы - 8,8. Результатом эксперимента является, то что уровень знаний учащихся экспериментальной группы на 12% улучшил свои показатели в связи с внесением новых методов обучения на базе Ботанического сада. Обучающиеся лучше и быстрее усваивают новый материал при активном обучении, имея наглядные

материалы. В данном случае это доказывает то насколько эффективно применять научно-методической работы на базе учебно-производственного научного комплекса «Ботанический сад».

Поиск путей повышения эффективности обучения посредством различных форм и методов работы является одной из основных задач, которую педагоги ставят перед собой при реализации образовательной программы. К сфере дополнительного образования относится деятельность, направленная на передачу знаний и опыта в Ботаническом саду. За год может быть получен определенно заметный рост заинтересованности к предмету биологии, исследовательской деятельности, открытия новых ботанических кружков за счет внедрения инновационных методик, о которых пойдет речь в данной статье [4].

Методики применяемые на базе ботанического сада относятся к нетрадиционным формам обучения.

Безграничность возможностей в нетрадиционной форме обучения дает как правило, хорошие результаты. На таких уроках лучше усваивается новый материал, что снижает уровень перегруженности учащихся домашними заданиями. Какие на сегодняшний день известны нетрадиционные методы обучения? Это семинары, экскурсии в парках или ботанических садах, конкурсы, интегрированные занятия, конференции, дискуссии, тематические игровые занятия, которые позволяют студентам лучше усвоить программный материал. Это позволяет учиться быстрее и лучше.

Толчком повышения интереса учащихся к изучаемой дисциплине, развитию творческой самостоятельности, умению работать и анализировать различные источники и базы данных послужили нетрадиционные методы обучения. Группы, в обучение которых были использованы нетрадиционные методы будут более активные и с высоким уровнем критического мышления. Особенности нестандартных занятий – желание учителя разнообразить процесс обучения: вызвать интерес к когнитивному общению, на занятиях, в школе или университете; удовлетворить потребность обучающегося в развитии интеллектуальных, мотивационных, эмоциональных сфер. Использование таких уроков в практике преподавателя говорит о том, что учитель пытается выйти за рамки модели, выстроив методологическую структуру. И в этом их положительная сторона.

Цель нетрадиционного занятия - развитие личности учащихся.

Диагностика учебного процесса - Учитель – координатор, приоритет стимулирующий деятельности учителя.

Рекомендация нетрадиционного метода:

Игра-соревнование, здесь ученики соревнуются на скорость мышления и внимательность (кто быстрее назовет, определит, сравнит).

Урок-путешествие

Что? Где? Когда?- игра викторина. Гуляя по саду преподаватель спрашивает об этом из растений, а ученик быстро и верно должен ответить на вопросы: Что? Ученик отвечает как называется растение. Где? Где находится родина растения. Когда? Когда растение цветет, размножается.

Методы и формы учебной деятельности обучающихся - формы урока: урок – учебная игра, учебная дискуссия, исследование, экскурсия.

Урок - это основная форма обучения. Главной проблемой методики обучения биологии является - построение урока, выбор методики преподавания. Именно от того как был проведен урок будет зависеть качество обучения и воспитание обучающихся [5]. Внеклассные занятия по биологии развивают интерес к изучению секретов природы, расширяют кругозор обучающихся, воспитывает трудолюбие и приобщают к творческой деятельности, позволяют овладеть новыми приемами мышления, а также приобрести исследовательский и практический опыт, ориентируют в выборе профессии. Особо интересующиеся биологией объединяются в научное сообщество, они могут состоять из нескольких кружков. Различные кружки и секции способствуют углублению экспериментального изучения проблем науки. Например, кружок «Ботаники» в их тематику также входит озеленение города, выращивание и наблюдение за интродуцированными растениями в ботаническом саду. Для этого им выделяется 0,5 га однородного участка в ботаническом саду, далее делят на квадраты по 25м². И с конца весны по начала осени один раз в неделю производят расчет количества подраста и всходов трех основных сортов растения. Затем сравнивается количество всходов на каждом из квадратов и рассчитывается в зависимости от степени освещения. Результаты наблюдений записываются в таблицу 2.

Таблица 2- Сравнение и характеристика всходов

Время наблюдения	№ квадратов	Число		Освещенность	Число других растений
		Всходов	Подраста		

Эти знания используются при научных работах. Самый лучший способ исследования биологии в учебных учреждениях - это наблюдение.

Экскурсии непосредственно связаны с материалом, изученным на предыдущих уроках, а полученные знания, наблюдения и собранная информация о природе используются на многих последующих уроках.

Одним из примеров является проектная работа. Была выбрана группа в рамках проектно-ориентированного обучения, где разработана опытно-исследовательская программа по выращиванию растений в Ботаническом саду в определенных условиях.

Теоретическая часть занятий. Как правило, занятия начинаются с того, что учитель ознакамливают с теоретической частью, в которой рассказываются общие задачи биологии и экологии, о правилах культивации растений; учитель дает характеристику обеспечивающую контрольную работу различных условий среды, повествует об особенностях и направлениях использования. Также обсуждаются технологические и методологические задачи для реализации данного проекта. Принятые формы заносятся в полевые журналы.

Практическая часть. В определенное время обучающие сажают семена бобовых(фасоль и сою) в теплице; в открытом грунте. Дата посева записывается в журнале для

наблюдений. Учаские записывают изменения в росте, размножении, фазы цветения. После наблюдений за изменениями растений, заполняется таблица. И в предпоследних занятиях идет процесс сравнения. Далее анализ изменений и условий среды в которой выращивались растения.

Также есть программный кружок «Қызғалдақ» для школьников младших классов, который проходит на базе Ботанического сада города Туркестан. Они приходят в ботанический сад и при знакомстве с размножением растений нужно узнать роль опыления, способы распространения плодов и семян, этапы развития растений из семян (рис. 2). Уникальность Ботанического сада позволяет ярко и наглядно рассказать, изучить флору и происходящие в ней изменения [6].

Рисунок-2. Ростки хвойных деревьев

Еще был создан проект по сохранению ценных запасов и переработке плодов деревьев в Ботаническом саду. Данный проект вошел в число 72 лучших проектов, которые получают государственную поддержку. Благодаря руководителям и активным студентам в течение следующих 3 лет государством будет выделено 239 млн. долларов. Кроме этого, благодаря сбору, длительному хранению, сушке и использованию инновационных технологий в Ботаническом саду начинается реновация и устойчивое развитие [7].

Также активизирована работа университета в сфере сельского хозяйства. 21 октября 2022 года представители турецкой компании Doğuş Grubu Holding и группа экспертов в области сельскохозяйственных наук и технологий из Университета Ниде Омер Халисдемир посетили Международный казахско-турецкий университет имени Ходжа Ахмеда Ясави, чтобы встретиться с руководством и обсудить планы на будущее (рис. 3). Основная цель визита - внести свой вклад в развитие Туркестана, инвестировать, обмениваться опытом и сотрудничать. В связи с этим гости выразили

желание стать потенциальным академическим партнером университета в области сельского хозяйства. Они отметили важность университета для города и рассмотрели возможность реализации совместных проектов. Эксперты выразили свою поддержку предстоящему открытию сельскохозяйственного факультета в университете и поделились своим опытом.

Гости также посетили Ботанический сад университета и ознакомились с его работами. Стороны обсудили использование сада на благо города и договорились обменяться опытом.

После активации работы в сфере сельского хозяйства был создан кружок сельскохозяйственной биологии.

Кружок сельскохозяйственной биологии сочетает в себе экспериментальное и теоретическое исследование основ сельскохозяйственного производства в зимнее время с практической деятельностью в теплицах ботанического сада. Члены кружка сельскохозяйственной биологии, обычно ставят опыты, имеющие практическое значение: определяют влияние экологических факторов на рост и развитие культурных растений, эффективность удобрений различных видов на определенные сорта растений, проводят изучение сортов [8].

В кружках, где участвуют студенты, их исследовательские работы перерастают в производственные бригады. Это воссоединяет обучение с производительным трудом, дает возможность на практике познакомиться с многоотраслевым сельскохозяйственным производством: технологией выращивания, путями использования достижений биологической науки, проводить опыты производственного значения по сортоизучению, эффективному использованию минеральных, азотных, органических удобрений, стимуляторов роста растений и т.д.

Студенческие бригады построены по производственно-звеньевому принципу, согласно которому учащиеся собираются в специализированные и комплексные группы по 4-6 человек. За ними закрепляется земельный участок, студенты под руководством своих руководителей вполне самостоятельно выращивают и исследуют сельскохозяйственные культуры. Проведение опытов способствует внедрению в сельскохозяйственное производство достижений науки. Очень часто опытническую работу в группе возглавляют научно-исследовательские институты. Опытничество служит стимулом для получения необходимого запаса научных знаний, без которых невозможно вести исследование, вырабатывает умения привлекать знания для решения поставленных задач, пробуждает у студентов интерес к сельскому хозяйству, развивает инициативу, творческое отношение к труду, аккуратность, точность, настойчивость [9].

Биология как наука о законах жизни и методах управления этими законами имеет большое образовательное и воспитательное значение. Первая часть курса системной биологии, которую изучают учащиеся средней общеобразовательной школы, - это раздел "растения". Его учебно-воспитательная особенность заключается в объединении важнейших элементов ботанической науки: морфологии, физиологии, экологии, фитоценологии, географии растений. В настоящее время все больше внимания уделяется проектной и исследовательской работе учащихся на уроках биологии и во внеурочной деятельности. В ходе изучения растений на школьном курсе биологии учащиеся получают незаменимые знания. В связи с этим определение путей расширения

знаний при изучении биологии в школе становится актуальной проблемой в настоящее время

Можно дать такие задания школьникам и студентам: сделать приблизительные расчеты количества веществ, полученного урожая с участков.

Внеурочные занятия организуют во внеурочное время, оно не входит в стандартное расписание уроков. Количество учащихся варьируется от одного до нескольких групп. Внеурочные занятия добавляются преподавателем биологии в его годовой учебный план.

Для повышенной эффективности педагогической деятельности необходимо гармонично сочетать многообразие методов преподавания.

На сегодняшний день большую популярность набирает активное обучение.

Одним из таких методов работы на базе Ботанического сада является квест. Квест-это интеллектуальное состязание, маленький проект, деловая или ролевая игра. Основная цель квеста – в активной форме, при передвижении от одного объекта к другому выполнять задания связанные как со школьной программой, так и с дополнительным материалом. Задания, на которые обучающиеся не в состоянии ответить имеют большое количество подсказок, добыть которые можно при смекалке, активном выполнении той или иной работы. То есть квест, если речь идет как об активном методе обучения, это научная игра со своими правилами. Например, квест для 9 класса «Ботанический детектив или как определить какие условия необходимы для содержания растений по внешним признакам».

Важность Ботанического сада состоит не только в том, что он является базой научно-исследовательской сферы, но и культурно-просветительской. Жители города с детьми приходят для того чтобы отдохнуть от городской суеты и стресса. Увидеть всю красоту ботанического сада можно в любое время, в частности этот период приходится на конец весны, момент, когда цветы раскрывают после холодов свои лепестки. В Ботаническом саду города Туркестан можно насладиться богатой палитрой цветов тюльпана особенно сортом «Президент Назарбаев» выведенным в Голландии, также подышать напитанным ароматом хвойных деревьев. Хочется отметить, что в связи с недавними тяжелыми событиями сложившиеся в мире на 2020 год 11-марта Всемирная организация здравоохранения объявила о пандемии коронавируса – COVID-19, в этот период резко упали показатели по посещаемости, запреты были введены на посещение социально скопленных мест, в том числе и на ботанический сад. Со временем количество запретов стало уменьшаться, и посещения постепенно увеличивались. Это были сложные времена, но благодаря этому человечество начало по-настоящему ценить природу и здоровье. Люди приходят в Ботанический сад для того чтобы вдохнуть чистого воздуха и насладиться красотой. И с этих пор «дыхательным центром» города Туркестан является Ботанический сад [10].

Ботанический сад работает круглогодично. Большое количество посещаемости приходится на теплые периоды во время цветения и плодоношения растительности. Рядом с садом имеется общежитие Международного казахско-турецкого университета им. Х.А.Ясави, который служит дополнительным статистическим подъемом посещаемости молодежи ботанических садов, для мирных времяпровождений и отдыха (рис.3).

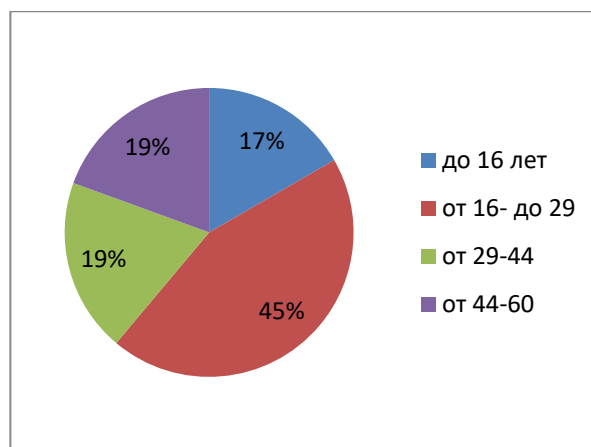
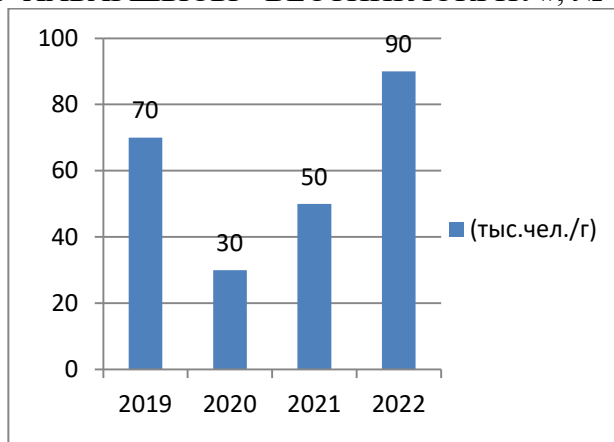

Рисунок- 3. Среднестатистический показатель посещения Ботанического сада и зависимость возрастных показателей

Заключение. Таким образом, внедрение учебно-производственного научного комплекса в программу обучения по биологии, дает наглядный пример понять важность использования практических навыков в учебном процессе, так как они способствуют развитию у обучающихся творческих, познавательных способностей, а также навыков самостоятельной деятельности. Это позволит сформировать у обучающихся навыки анализа.

В своей работе педагог должен в первую очередь руководствоваться принципами теории обучения. В основе составления методических программ на базе ботанического сада лежит принцип научности. В свою очередь научность подразумевает подбор проверенного фактического материала и его обработку.

Учитывая, что для повышения качества образования учитель биологии должен уметь организовывать деятельность учащихся не только при помощи учебника биологии, но

также прибегать к использованию различных источников для повышения эффективности усвоения нового материала.

Биология как наука - предмет большого педагогического и воспитательного значения, изучаемый во всех общеобразовательных учреждениях. Для активизации познавательной активности учащихся педагогу необходимо, чтобы современные школы были новыми и более эффективными, предусмотреть пути реализации высоких требований нового поколения. Большое современное разнообразие учебно-методического комплекса позволяет выбрать наиболее оптимальный и продуктивный. Анализ вариативных авторских методик по биологии необходимы исследования растений в курсе современной биологии. Большинство современных школьных учителей считают, что изучение растений приносят наибольшие результаты если использовать внеклассные мероприятия или эксперименты и наблюдения на учебно-практическом участке, путем создания исследовательских проектов, а не просто изучения их в классе.

Каждый преподаватель должен понимать, что самая важная цель образования - научить обучающихся самостоятельно учиться и развить способность использовать их в изменяющихся условиях действительности и методов, которые помогают выполнить дидактические задачи перед уроком.

Список использованной литература

- 1 Современное состояние природных (Теншан) и таксономических структур дендрофлоры регионов: Международный журнал биологии и химии, том 12, выпуск 1. Стр. 68-77 Алматы-2019.: Сихымбаев А.Е., Сихымбаева С., Мамыкова Р.У., Жигитеков Т.А., Нарбота Б.Е., Байтулин И.О., Проскураков М.А., Чекалин С.В. Системно-экологический подход к интродукции растений в Казахстане. – Алма-Ата: Наука. 1992. – Ч. I. – 100 р
- 2 Быков Б.А. Вводный очерк флоры и растительности Казахстана // Растительный покров Казахстана. Алматы: Наука. 1966. – Т. 1. С. 3–36.
- 3 Методика фенологический наблюдений в Ботанических садах СССР // Бюл.ГБС. 1979. – Вып. 113 – С. 3–8
- 4 Результаты исследования психологического влияния на развитие мотивации студентов.-Международный журнал экологического образования science education.2016.11(8). 1711-1720: Лекерова Г., Карбозоба А., Исабаева Б. Дилимбетова., Мамыкова Р.У., Омарова А., Айменов А.
- 5 И.О. Пономорева., О.Г.Роговая., В.П. Соломин. Методика обучения биологии, 2017. С. 269
- 6 Положение о содержании и организации методической работы в ГОУ «СПбГПУ» / сост. : Д.Г. Арсеньев, В.В. Глухов, В.Н. Козлов, К.К. Гомоюнов, В.И. Никифоров, Ш.М. Рафиков, В.В. Румянцев, А.И. Сурыгин, Л.В. Фетисова, Л.В. Черненкокая, М.А. Шакиров. – СПб. : Изд-во Политехн. ун-та, 2007. – 45 с
- 7 Международная программа ботанических садов по охране растений. М., 2000. - 57 с.
- 8 О характеристиках ведущих семейств дендрофлоры Западного Тениртау (Тянь-Шань):, Том. Выпуск 1, 2021, стр. 6803-6811. Сихымбаев А.Е., Сихымбаева С.М., Мамыкова Р.У., Сулейменова М.Т. Лия Коэн Маркс, Алисия М. Хунд, Понимание академической готовности к детскому саду: интерактивная роль эмоционального

знания и близости между учителем и ребенком. Журнал экспериментальной детской психологии, том 227, март 2022 г.

- 9 Уайдуллакызы Е., Рысбаева Г., Байтурсынова А., Жетписбаева Г., Алимбаев М. и Тилеуова С., (2022). Развитие воображения учащихся начальной школы с помощью медиатехнологий. Кипрский журнал образовательных наук, 17 (2), 479-490. <https://doi.org/10.18844/cjes.v17i2.6849>.
- 10 Лия Коэн Маркс, Алисия М. Ханд, Понимание академической готовности к детскому саду: интерактивная роль эмоционального знания и близости между учителем и ребенком. Журнал экспериментальной детской психологии, том 227, март 2022 года.

References

- 1 The current state of natural (Tenshan) and taxonomic structures of the dendroflora of regions: International Journal of Biology and Chemistry, Volume 12 Issue 1. Pp. 68-77 Almaty-2019.: Sikhymbayev A.E.Sikhymbayeva S. Mamykova R.U.,Zhigitekov T.A.Narbota B.E. Baitulin I.O., Proskuryakov M.A., Chekalin S.V. System-ecological approach to plant introduction in Kazakhstan. – Alma-Ata: Science. 1992. – Ch. I. – 100 p
- 2 Bykov B.A. Introductory essay of flora and vegetation of Kazakhstan // Vegetation cover of Kazakhstan. Almaty: Science. 1966. – Vol. 1. pp. 3-36.
- 3 Methodology of phenological observations in the Botanical gardens of the USSR // Byul.GBS. 1979. – Issue 113 – pp. 3-8
- 4 Results of the study of psychological influence on the development of motivation of students.-International Journal of Environmental Education science education.2016.11(8). 1711-1720: Lekerova G., Karbozoba A., Isabaeba B. Dilimbetova., Mamykova R.U.,Omarova A. Aimenov A.
- 5 I.O. Ponomoreva., O.G.Rogovaya., V.P. Solomin. Methods of teaching biology, 2017. p. 269
- 6 Regulations on the content and organization of methodological work in the State Educational Institution "SPbGPU" / comp.: D.G. Arsenyev, V.V. Glukhov, V.N. Kozlov, K.K. Gomoyunov, V.I. Nikiforov, Sh.M. Rafikov, V.V. Rummyantsev, A.I. Surygin, L.V. Fetisova, L.V. Chernenkaya, M.A. Shakirov. – St. Petersburg : Publishing House of the Polytechnic University. un-ta, 2007. – 45 s
- 7 International program of botanical gardens for plant protection. Moscow, 2000. - 57 p.
- 8 On the characteristics of the leading dendroflora families of Western Tenirtau (Tien Shan);, Vol. Issue 1, 2021, pp. 6803-6811. Sikhymbayev A.E., Sikhymbayeva S.M.,Mamykova R.U., Suleimenova M.T.
- 9 Uaidullaqyzy E., Rysbayeva G., Baitursynova A., Zhetpisbayeva G., Alimbayev M., & Tileuova S., (2022). Developing the imagination of primary school students through media technologies. Cypriot Journal of Educational Sciences, 17(2), 479–490. <https://doi.org/10.18844/cjes.v17i2.6849>.
- 10 Lia Cohen Marks, Alicia M. Hund, Understanding academic readiness for kindergarten: the interactive role of emotional knowledge and closeness between teacher and child. Journal of Experimental Child Psychology, Volume 227, March 2022

Organization of scientific and methodological work on the basis of educational and production scientific complex "Botanical garden" Turkestan

RAKHMANOVA N.M. – master's student of the South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent/Kazakhstan ORCID- <https://orcid.org/0000-0002-9923-7889>, e-mail: navruza.rakhmanova@bk.ru

МАМЫКОВА Р. У. - scientific supervisor, Candidate of Biological Sciences, associate Professor. South Kazakhstan State Pedagogical University. Shymkent/Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0085-6744>, e-mail: roza.mamykova@mail.ru

UTEGENOVA G. A. - PhD, Senior lecturer, South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent/Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5088-5554> e-mail: gulzhakhan_utegen@mail.ru

ZHAPPARBERGENOVA E.B. - candidate of biological science, associate professor, South Kazakhstan state pedagogical university, Shymkent, /Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0252-3767>, e-mail: elmirazhaffar@mail.ru

Abstract. The article discusses the features and methods of work on the basis of the educational and industrial scientific complex "Botanical Garden" of Turkestan.

Successful learning depends on the correct organization of all mental activity of the student. Visual learning is becoming one of the best and most effective methods influencing the nature of learning. Visibility or visibility implies the absolute formation of any image, concept and, thus, contributes to a deeper understanding of the relationship between knowledge and scientific knowledge and life. By conducting their own experiments and seeing everything with their own eyes in real life, students can count on the authenticity of what they are studying and on the authenticity of the phenomena and processes taught by their teachers. Visual aids increase interest in knowledge, facilitate the learning process, attract the attention of children and contribute to the development of students' emotional and evaluative attitude to the reported content. The use of active teaching methods contributes to the improvement of the results of the acquired knowledge and the ability to correctly apply the acquired knowledge. According to the data obtained, the knowledge gained with confidence ensures the stability of memory, since the activity has the opportunity to increase the indicators realized not only in eye contact, but also on the psychological and emotional background of students.

Keywords: methodology, non-traditional form of education, botanical garden, extracurricular activities, educational and methodical complex, lesson, scientific complex

Түркістан қ. "Ботаникалық бақ" ғылыми кешенінің оқу-өндірістік базасында ғылыми-әдістемелік жұмысты ұйымдастыру

РАХМАНОВА Н.М.- магистрант, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9923-7889>, e-mail: navruza.rakhmanova@bk.ru

МАМЫКОВА Р.У.- ғылыми жетекші, б.ғ.к., доцент, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-000200856>, e-mail: roza.mamykova@mail.ru.

УТЕГЕНОВА Г. А. - PhD, аға оқытушы, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5088-5554>, e-mail: gulzhakhan_utegen@mail.ru,

ЖАППАРБЕРГЕНОВА Э.Б. - б.э.к., доцент, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0252-3767>, e-mail: elmirazhaffar@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада Түркістан қаласының "Ботаникалық бақ" оқу-өндірістік ғылыми кешені базасында жұмыс істеу ерекшеліктері мен әдістері қарастырылған. Табысты оқыту оқушының барлық ақыл-ой әрекетін дұрыс ұйымдастыруға байланысты. Көрнекі оқыту оқу сипатына әсер ететін ең жақсы және тиімді әдістердің біріне айналуға мүмкіндік береді. Көрнекілік немесе көрнекілік кез-келген бейненің, Тұжырымдаманың абсолютті қалыптасуын білдіреді және осылайша білім мен ғылыми білім мен өмір арасындағы байланысты тереңірек түсінуге ықпал етеді. Өз эксперименттерін жүргізу және шынайы өмірде бәрін өз көздерімен көру арқылы студенттер оқығандарының шынайылығына және олардың оқытушылары үйрететін құбылыстар мен процестердің шынайылығына сенеді. Көрнекі құралдар білімге деген қызығушылықты арттырады, оқу процесін жеңілдетеді, балалардың назарын аударады және оқушылардың хабарланған мазмұнға эмоционалды-бағалау қатынасын дамытуға ықпал етеді. Оқытудың белсенді әдістерін қолдану алынған білімнің нәтижелерін жақсартуға және алған білімдерін дұрыс қолдана білуге ықпал етеді. Алынған мәліметтерге сәйкес сенімділікпен алынған білім есте сақтауда тұрақтылықты қамтамасыз етеді, өйткені іс-шаралар тек визуалды байланыста ғана емес, сонымен қатар оқушылардың психологиялық және эмоционалды фонында да жүзеге асырылатын көрсеткіштерді арттыру мүмкіндігі бар.

Тірек сөздер: әдістеме, оқытудың дәстүрлі емес түрі, ботаникалық бақ, сыныптан тыс жұмыстар, оқу-әдістемелік кешен, сабақ, ғылыми кешен

ӨОЖ 372.8

MFTAP: 14.25.09

<https://vestnik.oqmpu.kz/kk>

САРАЛАП БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БИОЛОГИЯ ПӘНІНЕ КӨРНЕКІЛІК ПРИНЦИПІН ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП, ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУ

МУТАЛХАН У.Б. – магистрант, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID-0000-0002-3627-7883, e-mail: musalxan.ukilim@bk.ru,

РЫСБАЕВА Г. А. - ғылыми жетекші, б.э.к., доцент м.а. Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан ORCID- 0000-0002-8889-3696, e-mail: Galiya732014@mail.ru

МАМЫКОВА Р.У. - б.э.к., доцент, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-0085-6744> e-mail: roza.mamykova@mail.ru

МУСАБЕКОВ А.Т. - PhD, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-8597-6499>, e-mail: mussabekov.aidos@okmpu.kz

Аңдатпа. Мақала биология сабақтарында сараланған оқытуды қолдануға арналған, барлық оқушылардың танымдық мүдделерін ескеруге, әр оқушыны оқытудың әдістерін, құралдары мен формаларын таңдауда шектемей, оның күші мен қабілетіне қарай дамытуға мүмкіндік беретін деңгейлік саралау технологиясы қарастырылған.

Сонымен қатар, орта білім беру жүйесінде жүргізіліп жатқан қайта құрылымдау олардың қызығушылықтары мен қабілеттерін ескере отырып, оқушыларды табысты оқыту, тәрбиелеу және дамыту үшін барынша қолайлы жағдайлар жасауға бағытталғаны көрсетілген. Осыған байланысты бұқаралық мектеп жағдайында оқушылардың жеке ерекшеліктері, олардың қызығушылықтары мен бейімділігі қарастырылды.

Зерттеу мақсаты-биология сабағында оқушылардың оқу-танымдық қызығушылықтарын бақылау барысында олардың қалыптасу деңгейлерін анықтау. **Зерттеуге** Шымкент қаласы, №6 мектебінің 8 сыныбының 2 тобы қатысты. Таңдалған сыныптар осы зерттеудің дұрыстығын қамтамасыз ету үшін кездейсоқ түрде эксперименттік және бақылау топтарға бөлінді. Биология сабақтарында оқушылардың оқу-танымдық қызығушылықтарының қалыптасу деңгейлері бойынша зерттеулер жүргізілді. **Зерттеу** нәтижелері тест және сауалнама көмегімен талданады.

Осы зерттеуге сүйене отырып, саралап оқыту технологиясын сыныпта қолдану оқушылардың оқу үлгеріміне оң нәтиже бері деп айтуға болады

Тірек сөздер: дифференциалды әдіс, тәсіл, танымдық, оқушы, оқытушы, саралау, оқыту технологиясы.

Кіріспе. Қазіргі білім беру тұжырымдамалары оқу іс-әрекетін қалыптастыру негізінде оқушы тұлғасын тәрбиелеу мен дамыту мақсатының басымдылығынан шығады. Әрбір оқушының өзін толық жүзеге асыруына, оқудың шынайы субъектісіне айналуына, оқуға ынталы және қабілетті болуына жағдай жасау маңызды. Білім беру «оқушылардың жеке ерекшеліктеріне қарай өзгермелі» болуы керек. Сол себептен балаларға жеке көзқарасты жүзеге асыру құралдарының бірі білім беруді саралау болып табылады.

Білім алушылардың типтік индивидуалды ерекшеліктерін есепке алумен сипатталатын осындай оқу-тәрбие үрдісі сараланған процесс деп саналады. Сараланған оқыту - бұл оқу процесін ұйымдастырудың педагогикалық технологиясы. Оның шеңберінде оқу материалын игерудің әр түрлі деңгейі қабылданады, яғни бір оқу материалының тереңдігі мен күрделілігі топтарда әр түрлі болады. Ол дегеніміз, тұлғаның қабілеттері мен жеке ерекшеліктеріне байланысты. Әр оқушыға білім беру бағдарламасының жекелеген пәндері бойынша оқу материалын әр түрлі деңгейде, бірақ базалық деңгейден төмен емес игеруге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, оқуға қызығушылық мәселесі педагогикалық ой мен мектеп дамуының бүкіл тарихи процесінде жүреді. Е.В.Бондаревскаяның пікірінше, білім берудегі сараланған тәсіл – бұл өсіп келе жатқан тұлғаның танымдық қажеттіліктерін барынша қанағаттандыруға, баланы дамыту мен қолдау мәселелерін шешуге мүмкіндік беретін балаға бағытталған білім беру үрдісі [1].

И.Д.Бутузов дифференциалды тәсілдің негізгі мағынасы оқушылардың

оқуындағы жеке ерекшеліктерді біліп, ескеру, олардың әрқайсысы үшін сабақтағы жұмыстың ең ұтымды сипатын анықтау деп атап көрсетеді [2].

Ю.К.Бабанскийдің пікірінше, оқытудың жалпы сыныптық, топтық және жеке формаларын оңтайлы үйлестіруді көздейтін оңтайландыру әдісі [3].

Е.С.Рабунский дифференциалды тәсілді оқушылардың жеке ерекшеліктеріне жұмыс формалары мен әдістерін бейімдеу деп қарастырады [4].

Мәселен, мектеп оқушыларының танымдық қызығушылықтарын педагогикалық зерттеулердің кең ауқымы, мектеп жылдарындағы бұл ең маңызды тұлғалық тәрбие оқушылардың жалпы дамуының көрсеткіші бола алады деген қорытындыға әкелді. Бірақ, тәжірибе көрсеткендей, психологтар, мұғалімдер, әдіскерлер жүргізген зерттеулер, мектеп оқушыларының танымдық қызығушылықтарының деңгейі, олардың жалпы дамуы айтарлықтай төмендегенін айтады. Сонымен бірге нақты білім, еңбек дағдыларын меңгеру, шығармашылықпен өзін-өзі көрсету сияқты қажеттіліктердің маңыздылығының жоғалуына алып келді. Алдыңғы ұрпақ білімді өмірлік жоспарлар мен ұмтылыстарға жетудің, олардың өмірдегі орнын анықтаудың нақты құралы деп санаса, бүгінгі мектеп оқушыларының көпшілігі берік білім алмай-ақ әл-ауқатқа, қоғамдағы орынға жетуге болады деп есептейді [5,6].

Жұмыстың мақсаты: Биология сабағында оқушылардың оқу-танымдық қызығушылықтарын бақылау барысында олардың қалыптасу деңгейлерін анықтау.

Бағалау жағдайы. Әдістеме – оқушының оқу тапсырмаларына қатынасын және танымдық қызығушылықтарын, мінез-құлық белгілерін сипаттайтын шкала. Шкала - мұғалімге әрбір оқушыға есептер шығару кезінде мінез-құлықтың белгілерін анықтау бойынша нұсқаулармен бірге ұсынылады.

Қалыптастырушы эксперименттің міндеті - биология сабағында саралап оқыту әдісін қолдану арқылы мектеп оқушыларының танымдық іс-әрекетін жандандыру.

Эксперимент барысында саралап оқыту бойынша, биология сабағы өткізілді.

Біз бұл сабақтарда, олардың құрылымына (оқушылардың психологиялық ерекшеліктері, педагогикалық мақсаты) сәйкес қолданылғандығына сүйендік; олардың табыстылық талаптарына сүйене отырып (мақсаттың анықтығы, дидактикалық материалдың болуы, нақтылығы); осы сабақтарды үш негізгі бағыт бойынша ұйымдастырған кезде: биология сабағына дайындық, оны өткізу және талдау жүргізілді.

Жүргізілген жұмыстардың тиімділігін анықтау эксперименттік сынып (ЭС) пен бақылау сыныбының (БС) қатысушыларымен тәжірибелерді анықтау және бақылау барысында алынған әдістер бойынша диагностика нәтижелерін салыстыруға негізделінген.

Жұмыстың міндеттері:

- әдістемелік ғылымдағы проблеманы шешудегі қажеттілік;
- оқушылардың сараланған оқыту мүмкіндігіне байланысты танымдық қызығушылықты дамытудың бұрын жасалған әдістемелеріне толықтырулар енгізу қажеттілігі;
- білім алушылардың танымдық қызығушылығын биология пәні бойынша дамытудың тиімді жолдарын іздеу.

Зерттеу әдістері: Мақсатқа жету және міндеттерді шешу үшін зерттеудің келесі әдістері қолданылды: әдістемелік құралдарды талдау, теориялық материалды синтездеу, тестілеу, сауалнама жүргізу, жалпылау және алынған нәтижелерді талдау, мәліметтерді салыстыру, қорытынды жасау.

Талдау мен нәтижелер. Жоғарыда айтылғандарға байланысты Шымкент қаласы, №6 мектебінің 8 «а» және 8 «ә» сынып оқушыларының биология сабағындағы оқу-тәрбие үрдісі зерттеу жұмысымыздың нысаны болды.

Эксперимент 2022 жылдың 10 қараша мен 26 желтоқсан аралығында жүргізілді.

Зерттеу барысында 8 «а» сынып оқушылары ($n = 22$) дәстүрлі әдістерді қолдана отырып, басқару сыныбы ретінде алынды, ал 8 «ә» сынып оқушыларына ($n = 24$) жалпы биология сабақтарын дифференциалды әдісі бойынша өткізілетін эксперименталды сынып ретінде алынды.

Біз зерттеудің келесі жұмыс гипотезасын ұсындық:

- оқушылардың танымдық қабілеттері мен қызығушылықтарын ескере отырып, оларға жеке көзқарас қалыптастыру;

- мектеп оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, ойын және проблемалық оқыту әдістерін кешенді қолдану, танымдық саласын қарқынды қалыптастыру;

- жеке қабілеттерін ескере отырып, білім беру міндеттерін саралау; білім беру мазмұнына проблемалық жағдайды енгізу кезінде білімді жандандыру;

- оқушылардың танымдық қабілеттері мен қызығушылықтарын ескере отырып, оларға жеке көзқарас қалыптастыру.

Ұсынылған гипотезаның тиімділігінің критерийі оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру және олардың оқу деңгейін арттыру болып табылады. Жалпы зерттеу мақсатына және оның практикалық бөлігінің мақсаттарына жету үшін келесі қадамдар қажет:

Көрсеткіш эксперимент жүргізу үшін: экспериментке дейінгі уақытта оқушылардың танымдық қызығушылық деңгейін анықтау.

Оқушылардың жас ерекшеліктеріне және пән бойынша бағдарламалық талаптарға, оқушылардың дұрыс бағытта даму перспективаларына сәйкес биология сабағында танымдық қызығушылықты дамыту жүйесін жасау.

1. Экспоненциалды эксперимент жүргізу: экспериментке дейінгі кезеңде оқушылардың танымдық қызығушылық деңгейін анықтау.

2. Білім алушылардың жасына және пән бойынша бағдарламалық талаптарға, білім алушылардың дұрыс бағыттағы даму перспективаларына сәйкес келетін биология сабағында саралап оқыту жүйесін әзірлеу.

3. Формативті эксперимент жүргізу-эксперименттік топтың контингентімен әзірленген жүйені жүзеге асыру.

4. Бастапқы және қайта диагностикалық деректерді салыстырмалы талдау негізінде орындалған жұмыстың тиімділігін бағалау, яғни бақылау экспериментін жүргізу.

Формативті эксперимент «бұрын және кейін» түрі бойынша жүргізілді, яғни эксперименттік және бақылау сыныптарында қалыптастырушы экспериментке дейін

және одан кейін оқушылардың танымдық қызығушылығы бағаланады.

Бұл сабақтарда саралап оқыту арқылы жалпы биология сабақтары 68 сағат өтті.

Биология сабағында білім алушылардың танымдық қызығушылықты қалыптастыру деңгейлерін анықтау О.В. Булатованың әдістемесін қолдандық [7].

Бағаланатын әмбебап оқу әрекеті: мағынаны қалыптастыру әрекеті, «биология» пәнінің мазмұны мен оқушылардың танымдық қызығушылықтары арасындағы байланысты орнату.

Зерттеу нәтижелері және оларды талдау. Бақылау эксперименті кезінде эксперименттік сынып оқушылары аптасына орта есеппен 4,6 биология сабағы өткізілді, яғни пайызбен салыстырғанда 15%-ға, бақылау сыныбының оқушыларына 2,4 сабаққа немесе пайызбен алғанда 5%-ға жоғары.

Қалыптастырушы эксперименттен кейін биология кестелері бойынша деректерді салыстыру:

- эксперименттік сыныпта, кесте бойынша биология сабақтарын таңдау 14%, ал бақылау сыныбында – 3%-ға жоғарылады.

- Кесте құру кезінде эксперименттік сынып пен бақылау сыныбы арасында пәнді таңдаудағы айырмашылық 10% құрады, яғни эксперименттік сыныптың пайыздық мөлшері жоғары.

Сонымен, бақылау экспериментінің кезеңінде биологияға оқу пәні ретінде қызығушылық және оны эксперименттік сыныптағы оқушыларда жасауға деген ұмтылыс айтарлықтай өсті, ал бақылау сыныбында аз ғана өсу байқалды.

Саралап оқытуды қолдану мектеп оқушыларының биология пәніне деген қызығушылығын арттырып, соған деген құштарлығын жоғарылатады деген қорытынды жасауға болады. Сараланған тәсіл білім алушыларға олардың жеке тұлғасын жетілдіруде тиімді педагогикалық көмек көрсету мәселелерін шешеді. Сараланған әдіс барысында, осы топтағы оқушыларға тән типтік белгілерді бөліп көрсете отырып, тұлғаның әртүрлі қасиеттерін және олардың балалардағы көріністерін зерттейді, талдайды және жіктейді [8]. Осының негізінде ол өзінің топпен өзара әрекеттесу стратегиясын, оқушыларды жалпы іс-әрекет пен қарым-қатынасқа қосу формаларын анықтайды. Ал танымдық қызығушылығын дамыту барысында оқушылардың қызығушылығына да мән беріледі.

Экспериментке дейін "танымдық қызығушылықтың қалыптасу деңгейлері" әдістемесі бойынша тестілеу нәтижелері бойынша жалпы оқытуға қатысты жеке әмбебап оқу іс-әрекеттерін қалыптастыру ерекшеліктері туралы келесі қорытындылар жасауға болады:

- «Оқушының ішкі ұстанымы» белсенді түрде қалыптасуы байқалады:
- Мектепке деген оң көзқарас;
- Оқу қажеттілігін сезіну;
- Сыныптағы іс-әрекеттерге артықшылық беру.
- Саналы өзіндік ой қалыптасуы байқалады:

- Танымдық мотивтерді қалыптастыру, жаңаға қызығушылықтың болуы,
- Тәрбиелік мотивтерді қалыптастыру,
- Жаңа білім мен дағдыларды алуға ұмтылу [9].

Эксперименттік сынып оқушыларының басым бөлігі биология пәніне қызығушылық танытады, оқу-танымдық мотивтері қалыптасады.

Биология сабағында оқушыларды бақылау кезінде мектеп оқушыларының танымдық қызығушылығын қалыптастырудың келесі жеке типтік ерекшеліктері 1 кестеде көрсетілген.

Кесте 1. Биология сабағында оқушыларының танымдық қызығушылығының қалыптасуы

Деңгей	Эксперименттік сынып				Бақылау сыныбы			
	эксперимент алдында		эксперименттен кейін		эксперимент алдында		эксперименттен кейін	
	білім алушылар	%	білім алушылар	%	білім алушылар	%	білім алушылар	%
I деңгей Тақырып- іздеу	4	16,0	9	37,5	6	27,2	6	27,2
II деңгей Өнімді іздеу	8	33,0	13	54,1	10	45,4	11	50,0
III деңгей Белсенді емес, репродуктивті және қызығушылық	12	50,0	2	8,3	6	27,2	5	23,0

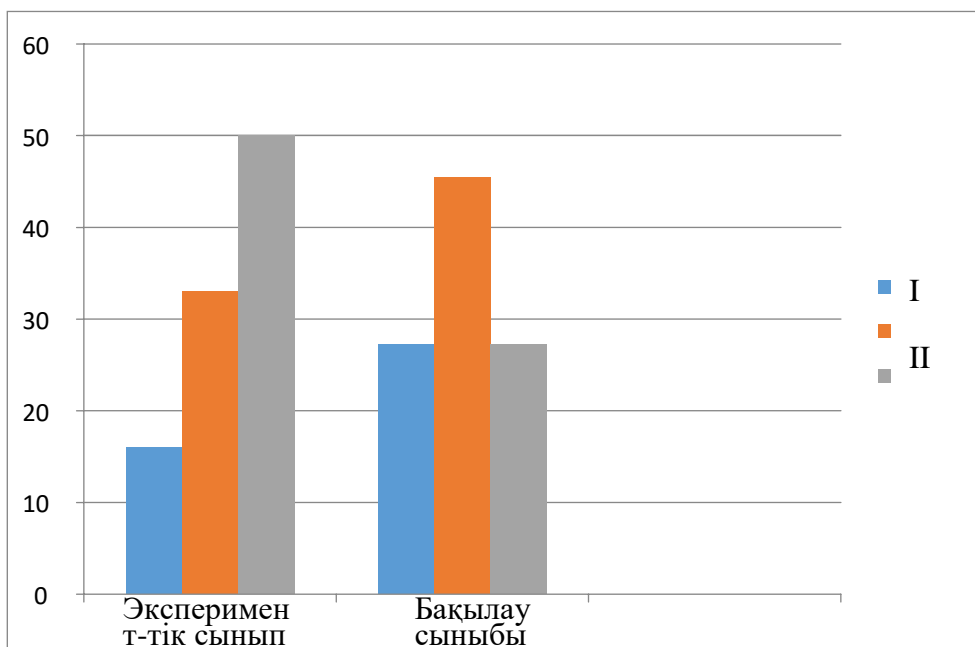
Сонымен, эксперименттік және бақылау сыныптарында экспериментті жүргізгенге дейін оқушылардың биология сабағына деген танымдық қызығушылығын қалыптастырудың бастапқы деңгейлері анықталды.

IV және V деңгейлері (өте төмен) оқушылардың танымдық қызығушылығының қалыптасуы эксперименттік немесе бақылау сыныптарында анықталмаған, яғни биология сабақтарында танымдық қызығушылықтың "рудиментарлы" деңгейі бар оқушылар кездеспеді.

Биология сабақтарына танымдық қызығушылықтың қалыптасуының III (төмен) деңгейіне (белсенді емес, репродуктивті қызығушылық) эксперименттік сыныптағы оқушылардың 50% (12 адам) және бақылау сыныбындағы оқушылардың 27,2% (6 адам) кірді.

Биология сабағына (өнімді ізденіс) танымдық қызығушылықты қалыптастырудың II (орташа) деңгейіне эксперименттік сынып оқушыларының 33,0%-ы (8 адам) және бақылау сыныбының оқушыларының 45,4%-ы (10 адам) белгіленді.

Биология сабағына (субъективті-ізденіс) танымдық қызығушылықты қалыптастырудың I (жоғары) деңгейіне эксперименттік сыныптан 16% (4 адам) және бақылау сыныбынан 27,2% оқушы 6 адам 1 суретте көрсетілген.

Сурет-1. Оқушылардың танымдық қызығушылығының қалыптасу деңгейлері

Эксперименттік сыныпта саралап оқыту қолданатын эксперимент кезінде биология сабағында оқушыларды бақылау кезінде танымдық қызығушылықты қалыптастырудың келесі жеке типтік ерекшеліктері анықталды:

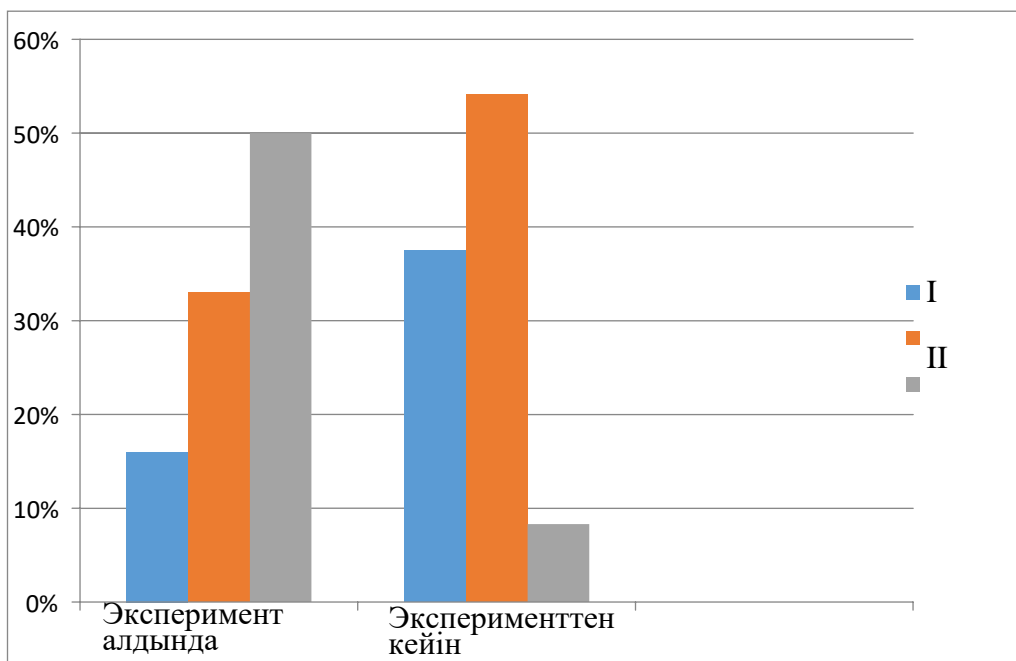
Биология сабағында эксперименттік сыныптағы оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастырудың III (төмен) деңгейіне (белсенді емес, репродуктивті қызығушылық) экспериментке дейін оқушылардың 8,3% (2 адам) және сабақтан кейінгі оқушылардың 50% (12 адам) қатысты.

Биология сабағында эксперименталды сыныптағы оқушылардың танымдық қызығушылығын (өнімді ізденістерін) қалыптастырудың екінші (орташа) деңгейіне экспериментке дейін 33,0% (8 адам) және эксперименттен кейінгі 54,1% оқушылар (13 адам) қатысты.

Яғни, біздің жағдайда бұл білім алушыларға тән деңгей. Өнімді ізденіс пен танымдық қызығушылықтың ерекшеліктері көрсетілген. Оның көріністері когнитивтік қызығушылықтың тұрақсыздығы, ауытқуларға бейімділік, интеллектуалдық шиеленіске ұмтылу болып табылады. Сонымен қатар, қызығушылықты актуализациялаудың ынталандырушы әсерге тәуелділігі, сондай-ақ оқушылардың алдында тұрған танымдық тапсырманың түрі мен күрделілік дәрежесі және іс-әрекет процесінде кездесетін қиындықтардың сипаты бойынша қадағаланады.

Эксперимент сыныбында оқушылардың 16,0%-ы (4 адам) экспериментке дейін

«ОҚМПУ ХАБАРШЫСЫ - ВЕСТНИК ЮКГПУ», № 4 (34), 2022 ж.
және 37,5%-ы (9 адам) эксперименттен кейін оқушылардың танымдық қызығушылығын (пәндік ізденімпаздық) қалыптастырудың I (жоғары) 2 суретте көрсеткендей деңгейіне өтті.

Сурет-2. Білім алушылардың қызығушылығының қалыптасқан деңгейлері.

Бұл топ оқушыларының когнитивтік қызығушылықты дамыту үшін оңтайлы іс – әрекет жасалынды. Оқушылардың қызығушылықтары тұрақты, қарқынды, ынта-жігермен, дербес әрекет процесімен, тапсырмаларды орындау процесіне белсенді қатысуымен, өз бетінше тапсырманы шешу және орындау жолын табуға тырысуымен, қиын мәселелерді түсінуге ұмтылуымен байқалды.

Эксперимент барысында эксперименттік сынып оқушыларының көпшілігі танымдық қызығушылықты қалыптастырудың жоғары деңгейіне көшті. Бақылау сыныбында айтарлықтай өзгерістер анықталмады: когнитивтік қызығушылықтың III деңгейінен II деңгейіне ауысу байқалды. Демек, зерттеудің болжамы, атап айтқанда, биологияны оқыту үдерісінде саралап оқытуды қолдану мектеп оқушыларының танымдық белсенділігін арттырады. Эксперименттік сынып оқушыларының танымдық қызығушылық деңгейі айтарлықтай өсуімен дәлелденді.

Сонымен, эксперименттік сыныпта бұрын танымдық қызығушылық дамуының төмен және орташа деңгейінде болған мектеп оқушыларының танымдық белсенділігін қалыптастыруда оң өзгерістер байқалды, көп жағдайда олардың үлгерімі жақсарды. Көптеген оқушылар оқу әрекетінің жетекші мотиві ретінде танымдық қызығушылықты дамытудың жас әлеуетін түсінеді. Ал ол оқушының оқу-танымдық іс-әрекетіндегі бастамашылдықтың, дербестік пен шығармашылықтың оңтайлы деңгейін

Қорытынды. Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, біз келесі қорытындыларды жасай аламыз:

1. Бұл жұмыстан кейін мектеп оқушыларының эксперименттік сыныптан биологияға оқу пәні ретінде қызығушылығы мен онымен айналысуға деген құлшынысы айтарлықтай өсті, ал бақылау сыныбынан аздаған өзгерістерге ұшырады.

2. Эксперименттік сыныпта бұрын танымдық қызығушылықты қалыптастырудың төмен және орташа деңгейінде жүрген мектеп оқушыларының танымдық белсенділігін қалыптастыруда оң өзгерістер байқалды, көп жағдайда үлгерімі жақсарды.

3. Эксперименттік сынып оқушыларында оқу үлгерімі, яғни саралап оқыту арқылы оқыту өткен бөлімдегі материалды меңгеру деңгейі айтарлықтай өсті.

4. Зерттеудің болжамы, атап айтқанда: биологияны оқыту үдерісінде саралап оқытуды қолдану мектеп оқушыларының танымдық белсенділігінің деңгейін арттырады.

Зерттеу нәтижелерін талдай отырып, саралап оқыту биология сабағында оқушылардың оқу іс-әрекетіне белсене қатыстырып қана қоймай, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік беретінін анықтадық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Бондаревская, Е.В. Смыслы и стратегии личностно – ориентированного воспитания / Е.В.Бондаревская // Педагогика. – 2011. - №1. - С. 17-24.
2. Бутузов,И.Т. Дифференцированное обучение – важное дидактическое средство эффективного обучения школьников / И.Т.Бутузов. – М., 2008. – С. 65.
3. Бабанский,Ю.К. Избранные педагогические труды/ [сост.М.Ю.Бабанский ;авт.вступ.ст. Г.Н.Филонов, Г.А.Победоносцев, А.М.Моисеев;авт.коммент.А.М.Моисеев]. – М.:Педагогика, 2009. – С.558.
4. Рабунский,Е.С.Индивидуальный подход в процессе обучения школьников /Е.С.Рабунский. – М.: Педагогика, 2005. – С.140
5. Gorev P. M. et al. Puzzles as a didactic tool for development of mathematical abilities of junior schoolchildren in basic and additional mathematical education //EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education. – 2018. – Т. 14. – №. 10. – С. em1602.
6. Waters L. et al. Contemplative education: A systematic, evidence-based review of the effect of meditation interventions in schools //Educational Psychology Review. – 2015. – Т. 27. – №. 1. – С. 103-134.
7. Bulatova O.V. Conditions for the formation of the cognitive interest of youngerstudents.- 2012.[Electronicresource].URL.http://www.eduneeed.ru/ededs-441-1.htmlCLIL: contentandlanguage
8. Berikkhanova G. et al. The Effectiveness of the Training Model of the Future Teacher in Conditions of Inclusive Education //International Journal of Education and Practice. – 2021. – Т. 9. – №. 4. – С. 670-686.
9. Jimoyiannis A. et al. Preparing teachers to integrate Web 2.0 in school practice: Toward a framework for Pedagogy 2.0 //Australasian Journal of Educational Technology. – 2013. –

References

1. Bondarevskaya, E. V. Meanings and strategies of personal - oriented education / E.V.Bondarevskaya // Pedagogy. - 2011. - 1. - P. 17-24.
2. Butuzov, I.T. Differentiated education - an important didactic means of effective teaching of schoolchildren / I.T.Butuzov. - M., 2008. - P. 65.
3. Babanskiy, Yu.K. Selected pedagogical works/ [by.M.Babanskiy;Avt.Stust.G.N.Filonov,G.A.Pobedonostsev,A.M.Moseyev;Av.Comment. M.Moiseev] M.:Pedagogy, 2009. - p.558.
4. Rabunsky, E.S. Individual approach in the process of teaching schoolchildren / E.S.Rabunsky. - M.:Pedagogics, 2005. - P.140
5. Gorev P. M. et al. Puzzles as a didactic tool for development of mathematical abilities of junior schoolchildren in basic and additional mathematical education //EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education. – 2018. – Т. 14. – №. 10. – С. em1602.
6. Waters L. et al. Contemplative education: A systematic, evidence-based review of the effect of meditation interventions in schools //Educational Psychology Review. – 2015. – Т. 27. – №. 1. – С. 103-134.
7. Bulatova O.V. Conditions for the formation of the cognitive interest of youngerstudents.- 2012.[Electronicresource].URL.http://www.eduneeed.ru/ededs-441-1.htmlCLIL: contentandlanguage
8. Berikkhanova G. et al. The Effectiveness of the Training Model of the Future Teacher in Conditions of Inclusive Education //International Journal of Education and Practice. – 2021. – Т. 9. – №. 4. – С. 670-686.
9. Jimoyiannis A. et al. Preparing teachers to integrate Web 2.0 in school practice: Toward a framework for Pedagogy 2.0 //Australasian Journal of Educational Technology. – 2013. – Т. 29. – №. 2.

Development of cognitive interest in the biology subject under the conditions of differentiated education using the visibility principle

MUTALKHAN U.B.- master's student, South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent/Kazakhstan, ORCID:0000-0002-3627-7883, e-mail: mutalxan.ukilim@bk.ru

RYSBAYEVA G. A.- scientific supervisor, candidate of Biological Sciences, associate Professor.South Kazakhstan State Pedagogical University,

Shymkent/Kazakhstan ORCID:0000-0002-8889-3696, e-mail:Galiya732014@mail.ru

MAMYKOVA R. U. - candidate of Biological Sciences, associate Professor.South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent/Kazakhstan, ORCID-:<https://orcid.org/0000-0002-0085-6744>, e-mail:roza.mamykova@mail.ru

MUSSABEKOV A T, Ph.D. South Kazakhstan state pedagogical university,

Shymkent/Kazakhstan, ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-8597-6499>

e-mail:mussabekov.aidos@okmpu.kz

TOYLYBAY G. A. - master's student, South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent/Kazakhstan ORCID:0000-0002-9766-279, e-mail:gulnaz.azimbai@mail.ru

Abstract. *The article is devoted to the use of differentiated teaching in biology lessons, the technology of level differentiation is considered, which allows taking into account the cognitive interests of all students, developing each student in accordance with his strength and abilities, without limiting him in the choice of methods, means and forms of learning.*

It is also shown that the restructuring carried out in the secondary education system is aimed at creating the most favorable conditions for successful education, upbringing and development of students, taking into account their interests and abilities. In this regard, the individual characteristics of students in the conditions of mass school, their interests and inclinations were considered.

The purpose of the study is to identify the levels of formation of students in the process of controlling their educational and cognitive interests in biology lessons. The study involved 2 groups of the 8th grade of school No. 6 in Shymkent. The selected classes were randomly divided into experimental and control groups to ensure the validity of this study. In biology lessons, studies were conducted on the levels of formation of educational and cognitive interests of students. The results of the study are analyzed using tests and questionnaires.

Based on this research, we can say that the use of differentiated learning technology in the classroom is a positive result for student academic performance

Keywords: *differential method, approach, cognitive, student, teacher, differentiation, learning technology.*

Развитие познавательного интереса к предмету биологии в условиях дифференцированного образования с использованием принципа наглядности

МУТАЛХАН У.Б. – магистрант, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID:0000-0002-3627-7883
e-mail: mutalxan.ukilim@bk.ru,

РЫСБАЕВА ГА. - Научный руководитель, к.б.н.доцент, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID:0000-0002-8889-3696, e-mail: Galiva732014@mail.ru

МАМЫКОВА Р. У. - к.б.н.доцент, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-0085-6744>, e-mail: roza.mamykova@mail.ru

МУСАБЕКОВ А.Т.-- PhD, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент, Казахстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-8597-6499>, e-mail: mussabekov.aidos@okmpu.kz

ТОЙЛЫБАЙ Г.А.- магистрант, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID:0000-0002-9766-2793, e-mail: gulnaz.azimbai@mail.ru,

Аннотация. *Статья посвящена использованию дифференцированного обучения на уроках биологии, рассматривается технология уровневой дифференциации, позволяющая учитывать познавательные интересы всех учащихся, развивать каждого ученика в соответствии с его силой и способностями, не ограничивая его в выборе методов, средств и форм обучения.*

«ОҚМПУ ХАБАРШЫСЫ - ВЕСТНИК ЮКГПУ», № 4 (34), 2022 ж.

Также показано, что проводимая в системе среднего образования реструктуризация направлена на создание максимально благоприятных условий для успешного обучения, воспитания и развития учащихся с учетом их интересов и способностей. В связи с этим были рассмотрены индивидуальные особенности учащихся в условиях массовой школы, их интересы и склонности.

Цель исследования-выявить уровни сформированности учащихся в процессе контроля их учебно-познавательных интересов на уроках биологии. В исследовании приняли участие 2 группы 8 класса школы №6 г. Шымкент. Выбранные классы были случайным образом разделены на экспериментальные и контрольные группы, чтобы гарантировать достоверность этого исследования. На уроках биологии проводились исследования по уровням сформированности учебно-познавательных интересов учащихся. Результаты исследования анализируются с помощью тестов и анкетирования.

Основываясь на этом исследовании, можно сказать, что использование технологии дифференцированного обучения в классе является положительным результатом для успеваемости учащихся

Ключевые слова: дифференциальный метод, подход, познавательный, ученик, преподаватель, дифференциация, технология обучения.

ӨОЖ 37.013
МҒТАР 14.85

<https://vestnik.oqmpu.kz/kk>

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ СЕМИНАР САБАҚТАРЫНДА ПАЙДАЛАНУДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ

ПОШАЕВА Г.С., б.э.к., аға оқытушы, ¹²Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-4314-4149>, e-mail:g_2076@mail.ru

НАЗАРБАЕВА Ұ.Ш. магистрант, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-7193-8237>
e-mail:nazarbaeva.u@bk.ru

ЖАППАРБЕРГЕНОВА Э.Б. - б.э.к., доцент, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-0252-3767>, e-mail:elmirazhaffar@mail.ru

МУСАБЕКОВ А.Т. - PhD, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-8597-6499>,
e-mail:mussabekov.aidos@okmpu.kz

Аңдатпа. Бұл мақалада оқыту процесінде заманауи инновациялық технологияларды қолдану нәтижесінде педагогикалық бағыттағы жоғарғы оқу орнының студенттеріне зерттеулер жүргізілді. Зерттеу барысында екі топ бөлініп алынды және бір топ бақылау топ ретінде екінші топ зерттеу тобы ретінде алынды. Инновациялық технологиялардың ішінде проблемалық оқыту мен STEM технологияларына көбірек көңіл бөлінді және зерттеу

барысында осы технологиялар бойынша нәтижелер алынды. Сонымен қатар мақалада шетелдік ғалымдардың еңбектері мен заманауи технологияларға қосқан үлестері жайлы баяндалады. мақалада дәстүрлі семинар сабақтары мен инновациялық технологияларды қолдана отырып жүргізілген сабақтардың айырмашылығы ажыратылған. Мақалада қазіргі таңда дәріс пен семинар сабақтарын жобалауға және өткізуге арналған инновациялық технологиялардың түрлері толық көрсетілген, оларға мысалы ретінде сын тұрғысынан оқыту технологиясы, мультимедиялық, компьютерлік оқыту технологиясы, пікірсайыс, ойын, тренинг технологиясы, проблемалық оқыту технологиясы, т.б. Зерттеу жұмысының мақсатына байланысты, проблемалық оқыту технологиясы мен STEM технологияларын семинартар сабақ барысында қолдана отырып, білім алушылардың әр сабақ сайын жеткен жетістіктері көрсетілді. Бақылау тобына семинар сабақтары дәстүрлі түрде жүзеге асырылды және зерттеу тобына проблемалық оқыту және STEM технологиялары пайдаланылды. Мақалада проблемалық оқыту мен STEM технологияларына берілген тапсырмалар көрсетілген.

Тірек сөздер: инновациялық технологиялар, проблемалық оқыту технологиясы, инновациялық семинар, ғылыми-практикалық конференция, ойын технологиясы, STEM технологиясы.

Кіріспе. Жұмыстың мақсаты. Қазіргі таңдағы жаңа заманауи инновациялық технологияларды жоғарғы оқу орнында пайдалану және оқу процесінде инновациялық технологияларды пайдалану барысында артықшылықтары мен тиімділігін анықтау.

Жұмыстың өзектілігі. Қазіргі уақытта әлемде төртінші технологиялық революция жүріп жатыр: ақпараттың қарқынды ағындары, жоғары технологиялық инновациялар мен әзірлемелер біздің өміріміздің барлық салаларын өзгертеді. Қоғамның сұраныстары, жеке тұлғаның мүдделері де өзгеруде.

Қазақ қоғамы дамуының қазіргі кезеңі жоғары педагогикалық білімнің мазмұны мен сапасына жаңа талаптар қояды, кәсіби-педагогикалық қызметтің кешенді міндеттерін тиімді шешуге қабілетті, бәсекеге қабілетті тұлғалар тәрбиелеу үшін бұл оқытудың жаңа жолдарын іздеуді қажет етеді.

Инновациялық оқыту мен белсенді оқытудың негізін салушы- педагог, психолог және философ ғалым Джон Дьюи болып саналады. Д.Дьюи бойынша оқыту- ол, кез-келген жағдайға бейімделу болып табылады. Д.Дьюи оқытудың эксперименталды не практикалық түрлерініңжақтаушысы болып саналады. Оқытудың «инструменталды технологиясын» жақтады және бұл технология бойынша студенттердің қызығушылығы мен ынтасына байланысты оқытуды жақтайды. Оқытуда инновациялық технологияларды пайдаланудың нәтижесінде студенттер өздігінен оқу дағдысына ие болады. Д.Дьюи бойынша білім алу орны, яғни мектеп, оқу орындары оқушылар мен студенттердің қарым-қатынас дағдылары мен көмек көрсету дағдыларын дамытатын орын. Мектеп білім мен тәрбие беретін орын және ол келесідей қызметтер атқаруы тиіс болып табылады: өмірлік проблемалардың шешімін тез таба алуы, кез-келген жағдайға тез бейімделу, ойлау мен іс әрекеттің біртұтастығын сақтайды. Оқытудың сапасының жоғарылауы қазіргі таңда Қазақстанда ғана емес, бүкіл әлемдік қауымдастықтағы негізгі мәселелердің бірі болып отыр. Қазір тұлғаның стратегиялық дамуы,қоғам мен ұлттың,ұлт пен мемлекеттің даму болашағы білім алу деңгейімен тығыз байланысты. Білім беру аймағында бәсекеге қабілетті студенттерді дайындау және болашақтағы өмір салты барысында үшін жаңа заманауи технологияларды пайдалану қажет[1].

1912 жылы «innovation» деген терминді американдық ғалым Йозефом Шумпетердің «экономикалық теорияның дамуы» атты еңбегінде алғаш рет қаолданған. «Инновация» деген терминнің астарында жаңашылдық яғни технологиялық не өндірістік аймақта қолданылады. Автордың ұсынысы бойынша инновация сөзі пайданың стимулы не ынталандырушысы деп жазған. 1912 жылы «innovation» деген терминді американдық ғалым Йозефом Шумпетердің «экономикалық теорияның дамуы» атты еңбегінде алғаш рет қаолданған. «Инновация» деген терминнің астарында жаңашылдық яғни технологиялық не өндірістік аймақта қолданылады. Автордың ұсынысы бойынша инновация сөзі пайданың стимулы не ынталандырушысы деп жазған[2].

Біздің ойымызша білім беру жүйесінде инновациялық технологияларды қолдануға байланысты біртұтас көзқарас толық қалыптаспаған. Инновациялық технологиялар студенттерді оқытуда оқытушы технологияны қолдану барысында жүйелілік пен бірізділікті және оқыту мен тәрбиелілікті қамтуы қажет. Сонымен қатар инновациялық технологияларды пайдалануда теориялық және практикалық және білім берудегі жүйесінде профессионалдык-педагогикалық бағытта дағдылардан тұруы қажет. Инновациялық технологияларды зерттеумен айналысу шетелдік ғалымдардың есімімен тығыз байланысты. Мысалы: Дж.Мартин, Л.Свенсон, М.Скаткин, В. Беспалько, О. Пехота, О. Сысоева және т.б. басқалары [3].

Сурет 1. Иновациялық технологиялардың түрлері

Инновациялық технологияларды оқыту процесіне ендірудің өнімділігінің бірі және осыған байланысты кәсіби құзыреттілікті арттырудың басты құралы ретінде әртүрлі белсенді формалар мен оқытудың инновациялық формаларын пайдалану болып саналады. Білім беру жүйесінде инновациялық технологиялардың негізіне электронды кітаптар мен аудио мен видеоларды қолдану және тұлғаның дамуы мен өзін-өзі дамыту.

Қазіргі таңдағы ең көп тараған инновациялық технологиялардың бірі: проблемалық және ойын технологиялары, топтық және коллективті технологиялар, интербелсенді оқытулар, интербелсенді оқытудың имитациялық түрлері, жобалық әдістер мен интерактивті оқыту, лекция-пресс-конференция және т.б. (Сурет1).

Ойын имитациялық технологиялар әртүрлі ойындарды пайдаланудың негізінде жасалады. Мысалы: іскерлік, инновациялық кері байланысы бар ойындар, ғылыми-танымдық ойындар және басқалары. Іскерлік ойындарда көбіне өнімділік пен оқытудың маңызына назар аударылады. Ойындар арқылы білім алатын студенттерге тән негізгі қасиеттер: таңдамалылық пен ізденімпаздық, мәселені шешудің жолдарын іздеудегі альтернативті шешімдерді көрсете алуы. Іскерлік ойындар қазіргі таңда жоғарғы оқу орындарында кеңінен пайдаланылады, әсіресе соңғы курс студенттерінің оқу бағдарламаларында кеңінен пайдаланылады және оқу пәндерін менеджмент экономика басқару салаларымен байланыстырады[4].

Инновациялық жобалық жұмыс- оқыту процесін ұйымдастырудың негізгі тиімді формасы және тұлғалық, танымдық, ізденімпаздық, шығармашылық қабілеттерді дамытуға бағытталған. Оқытудың мұндай тәсілі студенттердің өзіндік жұмыстары мен әртүрлі шығармашылық қабілеттердің дамуына бағытталады (баяндама, әртүрлі тақырыптарға жазылған рефераттар). Инновациялық педагогиканың мақсаты мен міндетіне- оқытудың әдіснамалық көзқарасын қалыптастыру, жаңа технологиялар мен әдістерді пайдалануда мультимедиялық құралдарды қолдану арқылы студенттердің шығармашылық қабілеттерін шыңдауға бағытталады[5].

Жобалық жұмыс әдістері негізі ғылыми-танымдылыққа бағытталады. Аталған әдістің мақсаты- студенттердің танымдық, критикалық ойлау мен шығармашылық даңдыларды қалыптастыру болып саналады[6].

Әлімов бойынша проблемалық оқыту инновациялық оқытудың жаңа әдістерінің бірі болып саналады. Проблемалық оқыту- негізі белгілі бір тақырып бойынша проблемалық мәселе беріледі және сол мәселені шешу мақсатында студенттердің жаңа тақырыпты меңгеруі бойынша ғылыми-танымдық, зерттеушілік қабілеттерінің дамуымен ерекшеленеді. Проблемалық оқыту- көбіне топтық жұмыстарда студенттер арасында талқыланады және мәселені шешуге белгілі критерилер беріледі. Сонымен қатар мәселені шешудің бағалануы студенттердің мәселенің шешімін табуы мен қорғау шеберлігіне байланысты болады. Проблемалық оқытуда мәселенің шешімі нақты әрі белгілі бір қағида бойынша шешілмейді[7].

Студенттердің ғылыми-танымдық, шығармашылық қабілеттері және алдыңғы алған білімдері мен басқа пәннен алған білімдерін де пайдалана алады. Проблемалық оқыту бұл проблемалық мысалдар мен сұрақтар негізінде жасалған. Бүкіл әлемде білім алудың реформасының ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады және пайдаланылады. Проблемалық оқытудың маңызы күнделікті өмірдегі жағдайлар мен

мәселелерді негізге ала отырып оқытуда пайдалану. Проблемалық оқытудағы мәселенің қалыптасқан бір үлгідегі шешімі болмайды.

Проблемалық оқытудың мақсаты- білім беру бағдарламасының жүйесі мен оқушылардың критикалық ойлауын, оқушылардың оқуға қызығушылығын арттыру, сонымен қатар сыныпта берілген проблемалық жағдайды шешу арқылы күнделікті өмірмен байланыстыру.

Проблемалық оқыту білім алушылардың берілген проблемалық тапсырмаға сәйкес білім жүйесін құру және практикада қолдана алу. Проблемалық оқытуда алынған тапсырмалардың нақты белгілі бір дұрыс немесе бұрыс жауабы болуы маңызды емес.

Проблемалық оқыту білім алушылардың жағдаятпен берілген проблемалық тапсырманы таныстырудан басталады. Оқытудың бұл түрін концептуалдық жүйені қалыптастыру барысында негізгі мақсатты жүйеге сүйене отырып проблемалық жағдайды шешуге бағытталады.

Проблемалық оқыту негізгі бес когнитивті аймақта жүзеге асырылады:

- 1) білім алушылардың алдыңғы білімдерін жандандыру
- 2) бірлесіп жасалған пікірталас нәтижесінде нақты тұжырым қалыптастыру
- 3) проблемалық сұраққа байланысты алған білімдерін жүйелендіру
- 4) берілген проблеманың нақтылығын анықтау
- 5) мәселенің өзектілігіне байланысты қызығушылықты арттыру [8].

Проблемалық мәселенің нақты орталығында нақты мәселені анализдеу және талдау. Мәселені талдау барысында егжей тегжейлі зерттеу арқылы мәлімет жинақтау қажет.

Проблемалық мәселені шешу барысында оқушылар нақты проблемаға сәйкес өзіндік көзқарастарына сүйене отырып ақпараттың мыңыздылығы мен құндылығын анықтайды.

Бұл жағдайда мұғалімнің (оқытушы, ментор, бақылаушы) рөлі бағыт беру болып табылады. Проблемалық жағдаятты шешудің артықшылығы білім алушыларды белгілі бағыт пен логикалық шешімді қолдау және ол мәселені соңына дейін ұстануды мақсат етпейді. Әрбір оқушы өз пікірін еркін нақты білдіре алады.

Проблемалық мәселені шешудегі негізгі артықшылықтардың бірі- критикалық ойлаудың дамуы, жоғары кәсіби құзыреттіліктің дамуы, проблемалық мәселелерді шешудегі қабілеттілік, қосымша білімнің қайнар көзі, топтық жұмыста жоғарғы өнімділікпен жұмыс жасау қабілетінің артуы, шешім қабылдау, өзгергіштіктерге бейімделу қабілеттерінің дамуы.

Бұл мақсаттар әдетте ұсынылған проблемаларға арналған жағдаяттар болған жағдайда және проблемалық мәселені шешу кезінде жүзеге асады [9].

Проблемалық оқытуды жүзеге асыру кезінде орындалатын шарттар:

- 1) Проблемалық оқыту кезінде оқушылар өзіндік білімдерінің берілген мәселені шешуге жеткіліксіздігіне көз жеткізуі және көбірек ізденісте болуы қажет
- 2) Берілген мәселе түсінікті шындыққа жанасатын болуы қажет
- 3) Жаңа алынған ақпараттардың мәселені шешуге нақты бағытталуы
- 4) Жаңа алынған концепциялар оқушылардың өзіндік білімдерінен қарағанда мәселені шешуде бағыттылығының жоғары болуы.

«ОҚМПУ ХАБАРШЫСЫ - ВЕСТНИК ЮКГПУ», № 4 (34), 2022 ж.

Проблемалық оқытудың артықшылықтарының бірі- мәселені шешу барысында оның шешімдерін іздеудің негізі басқа ғылымдармен дәлірек айтқанда басқа пәндермен байланысты болады.

Проблемалық оқытуды бағыттау бірнеше кезеңдерден тұрады:

1) Проблема қандай да бір зерттеу жұмыстарымен айналыспастан бұрын пайда болады

2) Проблемалық тапсырма білім алушыларға оқушыларға студенттерге күнделікті өмірде кездесетін жағдайлар беріледі

3) Проблемалық тапсырманы шешу барысында, оқушылар пікірталас тудыратындай, білімді күнделікті өмірде қолдана алатындай және бағалауға жағдай жасарлықтай орындайды

4) Оқушылар тапсырманы орындауда белгілі бір салаларды өздігінен анықтайды және жеке оқыту ретінде пайдалана алады

5) Пайда болған білімдер мен дағдыларды бастапқы дағдыларға қайта қолданыла алады

6) Проблемалық тапсырманы орындау үшін оқушылардың негізгі дағдылары мен білімінен бастау алады Проблемалық оқытуда оқытушының рөлі дәстүрлі білім беру жүйесіне қарағанда әлдеқайда ерекшеленеді. Классикалық проблемалық оқытуда мұғалім рөлі оқушылардың зерттеулері мен тапсырманы шешу барысына қатынасы не араласуы өте төмен деңгейде жүзеге асырылады.

Бірақ мұғалім сыныптағы өз қызметін жоғалтпайды. Оның негізгі рөлі оқушыларды бағыттау қосымша материалдар іздеу қорына араласу. Проблемалық оқыту технологиясы мен дәстүрлі оқыту технологиясының ерекшеліктері көрсетілген (Кесте 1).

Кесте 1. Проблемалық оқыту(PBL) мен дәстүрлі білім берудің негізгі айырмашылықтары

Проблемалық оқыту(PBL)	Дәстүрлі білім беру
Оқытушы: көмекші және гид	Оқытушы: ақпараттың негізгі қайнар көзі
Зерттеудің әдісі: мәселені шешу үшін зерттеу жүргізу	Зерттеудің әдісі: білімді оқытушыдан оқушыға беру
Оқытудың мақсаты: оқытушы не оқушы көмегімен жасалады	Оқытудың мақсаты: оқытушымен алдынала жасалған жоспар
Басқару әдісі: оқытушының көмегімен оқушылар бар жауапкершілікті өз мойнына алып, мәселені шешу жолдарын қарастырады. Негізгі белсенділік қызмет оқушының рөлі болып табылады	Басқару әдісі: оқытушы ақпараттарды оқушыға береді, ал оқушының негізгі рөлі пассивті ақпарат қабылдау болып табылады
Әлеуметтену: әрбір оқушы жеке топта негізгі рөлді атқарады, ортақ мәселе болғандықтан бірігіп қарым- қатынас жасау жүзеге асырылады	Әлеуметтену: әрбір оқушы жеке білім алады

Оқытудың нәтижесі: қарым қатынас жасау, еркін тілдесу, проблемалық мәселелердің оңай шешімін табу, пікір алмасу, интеграция, алған білімін күнделікті өмірде пайдалана алу, зерттеушілік, критикалық ойлау қабілеттері дамиды	Оқытудың нәтижесі: Тақырыптың мәтіндік құрылымын түсіну
Бағалау модельдері: өз-өзін бағалау қарсыластарын бағалау	Бағалау модельдері: жазбаша емтихан
Білім алудың деңгейі: Терең білім алу	Білім алудың деңгейі: үстірт білім алу

STEM технологиясы заманауи технологиялардың бірі болып санал Бұл технологияның ерекшелігінің бірі оның гибридті әдістермен оқытылуы болып саналады Гибридті әдістердің негізінде әртүрлі пәндерді бір- бірімен тақырыпқа байланысты үйлесімді оқыту. Мысалы: биология пәнін, химия, физика, география пәндерімен байланыстыра оқыту.

Жоғары мектептегі STEM

Оқыту бағдарламасы алынған дағдыларды іс жүзінде қолдануға, STEM-дің барлық төрт бағыты бойынша білімді тереңдетуге бағытталған. Тәжірибелер күрделене түседі, оларды жүзеге асыру көп уақытты алады, ал жобаның өзі адамзат үшін қазіргі заманның өзекті мәселелерін шешуге арналған: балама энергетиканы дамыту, планетаның ластануын азайту, жаһандық жылыну, ресурстарды ұтымды пайдалану жолдары және т.б. Оқушылар негізінен STEM-дің мектептен тыс білім беру мүмкіндіктеріне назар аударады.

STEM-білім беру саласындағы жетекші зерттеушілердің бірі Энн Джоли осылайша STEM білімінің сипаттамалық белгілерін анықтайды[10]:

- білім алушылар жобаларды әзірлейді және іске асырады
- математика және жаратылыстану-ғылыми білім және ақпараттық технологиялар;
- жобалар нақты практикалық сипатқа ие және іске асырылуда
- толық инженерлік дизайн процесінің кезеңдеріне сәйкес:
- өнімге шұғыл қажеттілікті анықтау;
- жобаны әзірлеу;
- ғылыми-техникалық индустрия өнімін немесе оның прототип;
- өнімді тестілеуді және жетілдіруді жүзеге асыру;
- жобаның тұсаукесерін ұсыну;
- білім алушылар шығармашылық қабілеттерін жүзеге асырады және дамытады;
- ұйымдастырушылық және коммуникативтік дағдылар.

Оқытудың конустық тәжірибесі Эдгар Дейл бойынша оқытудың негізгі сатылары бойынша көрсетіледі. Бұл сатылардың негізгі мағынасы жоғарыдан төменге қарай студенттердің есте сақтауы бойынша жіктеледі.

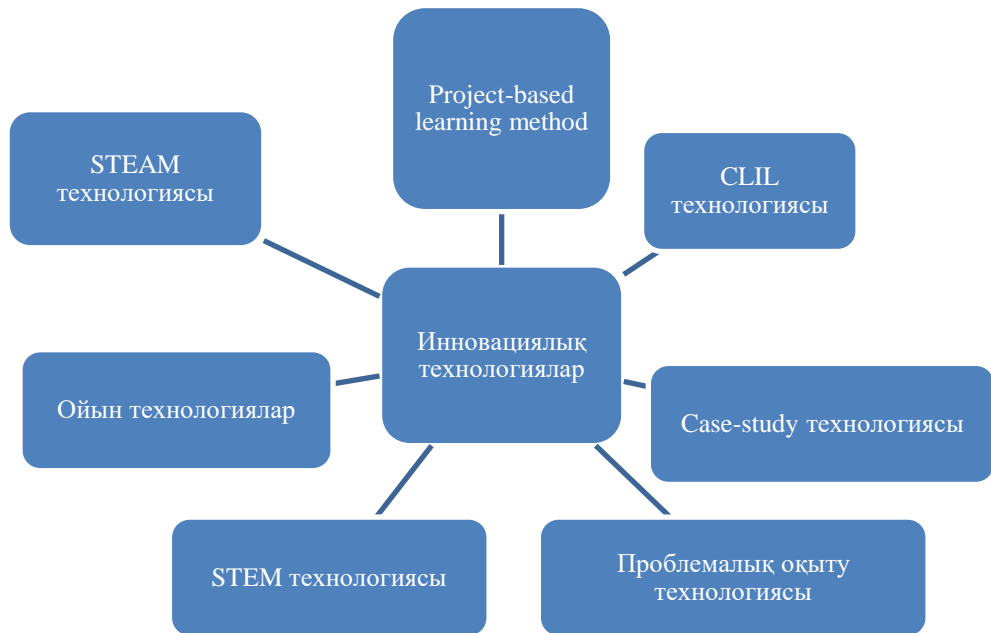
Эдгардтың «конус опыта» атты кестесінде оқытуда әртүрлі құралдарды пайдалану арқылы оқытудың түрлі жетістіктерін бағалау. 70 жылдары толтырылған пирамиданың былайша сипатталады. Бұл кестеде көрсетілгендей оқытудың әдістері мен ақпаратты

қабылдай аймағына байланысты мәселелер қамтамасыз етіледі Бірінші сатыда лекция орын алады Лекция барысында оқытушы тек ақпарат береді Лекция арқылы 5% ғана тиімділік болады.Өздігінен оқу және білім алу арқылы 10%, аудиовизуализация 20%, демонстрация немесе көрсетілім арқылы, 30% топтық жұмыс және пікірталас 50%, белгілі бір практика бойынша жұмыс 75%, басқаларды оқытудағы тиімділік 90%- ды қамтиды [11].

1912 жылы «innovation» деген терминді американдық ғалымЙозефом Шумпетердің «экономикалық теорияның дамуы» атты еңбегінде алғаш рет қаолданған. «Иновация»деген терминнің астарында жаңашылдық яғни технологиялық не өндірістік аймақта қолданылады. Автордың ұсынысы бойынша инновация сөзі пайданың стимулы не ынталандырушысы деп жазған.

Зерттеу нысандары мен әдістері. Зерттеу объектісі ретінде педагогикалық бағыттағы университеттің 1 курс студенттері алынды. 1 курс студенттерінің ішінде екі топ алынды. 1505-12 тобы бақылау тобы, ал 1505-22 тобы эксперименталды топ ретінде алынды. Жалпы студенттердің саны 29-ке тең, 1505-12 тобының студенттерінің саны 15, 1505-22 тобының студенттері 14. Зерттеу 4 апта бойы жүргізілді. Зерттеу барысында 150512 тобына дәстүрлі түрде семинар сабақтары өтілді, ал 150522 тобына жаңа заманауи технологиялар пайдаланылды. Зерттеу тәжірибесінде атап айтқанда Проблемалық оқыту және STEM технологиялары пайдаланылды.

Зерттеу барысында семинар сабақтарда мынадай инновациялық технологиялар қолданылды (Сурет 2).

Сурет 2. Иновациялық заманауи технологиялар

«ОҚМПУ ХАБАРШЫСЫ - ВЕСТНИК ЮКГПУ», № 4 (34), 2022 ж.

Бұл инновациялық семинарлардың барлығына ортақ белгі- мәселені табу және мәселені шешімін іздестіру және мәселенің шешімін қорытындылау болып табылады.

FILA диаграммасы (Facts, Ideas, Learning Issues, Action Plan) проблемалық оқытуда танымдық ойлау процестерін дамытуға бағытталған, проблемалық оқытуда қолданылатын интеллектуалды құрал- жабдықтар.

FILA диаграммасының негізгі артықшылықтарының бірі- мәселені шешуге бағытталған жоспар бойынша ақпараттарды белгілі бір тәртіппен жүйелеуді қамтамасыз етеді, оқушыларға мәселені шешу барысында жеңілдікті қамтамасыз ететін құрал. Оқушылар мәселені шешу барысында кестеге негізгі түйінді ойларды жазу үшін қолданады. Сонымен қатар FILA кестесін көрнекілік ретінде берілген мәселені толық түсіндіруге қолайлы болу үшін пайдаланады (Кесте 2).

Топтарға жұмыс барысында FILA диаграммасы таратылып беріледі және оқушылар мәселені шешу барысында толтырады. Оқытушы диаграммаға қарап мәселенің қай бағытта шешіліп жатқанын бағдарлап, дұрыс бағытта болмаса, дұрыс нұсқада бағыт бағдар береді. Сонымен қатар, мәселенің өрбуінің негізгі бағыттары: ақпараттар, идеялар, қарастырылатын бағыттар мен қадамдық жоспарлар арасындағы байланыстар байқалады [12].

Топтарға жұмыс барысында FILA диаграммасы таратылып беріледі және оқушылар мәселені шешу барысында толтырады. Оқытушы диаграммаға қарап мәселенің қай бағытта шешіліп жатқанын бағдарлап, дұрыс бағытта болмаса, дұрыс нұсқада бағыт бағдар береді. Сонымен қатар, мәселенің өрбуінің негізгі бағыттары: ақпараттар, идеялар, қарастырылатын бағыттар мен қадамдық жоспарлар арасындағы байланыстар байқалады.

FILA диаграммасын оқушылар проблемалық оқытудың негізгі қаңқасы ретінде пайдаланады және қорытындылау барысында диаграммаға сүйене отыра жасалады.

Ақпараттар бағанында мәселелердің берілген шартына байланысты дайын ақпараттарды алып қарастырады. Мәселедегі ақпараттарды пайдалана отырып, негізгі мәтіндегі маңыздылықтарды анықтай алады.

Идеялар бағанында топтағы әрбір оқушы өзіндік ой-пікірін мәселенің шешілу жағдайының болжамдары мен гипотезалары анықталады. Бұл гипотезалар мәселенің шешіміне септігін тигізе алады. Сонымен қатар мәселенің соңында осы бағандағы болжасдарға қайта оралып өзгертулер енгізілуі де мүмкін. Мәселені шешуге бағытталған сұрақтар бағаны. Бұл сұрақтар негізгі ақпараттар мен болжамдар негізінде қалыптасады. Соңында осындай сұрақтарға сүйене отырып, мәселенің көптеген бөлігінің шешімдері табылады.

Кесте 2. Проблемалық мәселені шешуде пайдаланылатын FILA кестесінің үлгісі

FACTS Факт	Ideas Идеялар	Learning Issues сұрақтар	Action Plan әрекет жоспары
-----------------------------	--------------------------------	---	---

Мәселеде берілген нақты ақпараттар жазылады	Студенттер өзіндік жаңа ұсыныстары мен идеяларын ұсынады Гипотезалар мен болжамдар	Мәселенің шешімін табуға бағытталған сұрақтар қойылады	Әрекет жоспарында мәселені шешуге бағытталған нақты әрекеттер берілуі қажет
---	---	--	---

Зерттеу нәтижелері. Проблемалық оқытуда студенттерге мәселе берілместен бұрын, алдымен келесідей қадамдарды ұстану қажет.

Бірінші саты. Топты құрау

Топтағы адамдардың тізімін, топтың негізгі ережелерін және олардың топтағы атқаратын негізгі рөлдерін анықтап алу.

Екінші саты. Негізгі мәселені құрастыру

Оқушылар негізгі мәселемен танысады. Топта біріге отырып, негізгі мәселені шешуге байланысты сұрақтар дайындап, нақты ақпараттарды дайындайды, қарастырады.

Үшінші саты. Мәселемен топта бөлісу

Мәселенің шығу тегін анықтайды. Қатысушылар бір-бірімен ой бөлісе отырып мәселенің шешу жолдарын қарастырады.

Төртінші саты. Мәселені зерттеу

Мәселені зерттеу барысында топтағы әрбір білім алушының рөліне байланысты мәселенің табиғаты жағынан қай ғылыммен байланыстылығы анықталады. Осыған байланысты сұрақтар анықталып, әрбір сұрақтың төңірегінде білетін сұрақтар мен білмейтін сұрақтардың жауабы зерттеледі.

Бесінші саты. Мәселені өзінше шешу жолдарын қарастыру

Әрбір білім алушы жоспарланған сұрақтарға байланысты мәселеге өзінше ақпараттар қарастырып, зерттеп, іздене бастайды. Соңында барлық ақпараттар жинақталып, қорытындыланады.

Алтыншы саты. Синтез және қолдану

Жеке алынған ақпараттардың жинақталуы нәтижесінде, олардың алдыңғы біліммен байланыстылығы зерттеліп, қорытындыланады. Сонымен қатар алынған нәтижелердің күнделікті өмірде қолданылу деңгейі мен практикалық маңызы сипатталады.

Жетінші саты. Рефлексия және кері байланыс. Оқушылар берілген мәселенің шешілгеніне толық көз жеткізіп, жасалынған жұмыстың нәтижесіне анализ жасап, қорытындылайды.

Студенттерге берілген проблемалық мәселе семинар тақырыптарына байланысты берілді және сол тақырыптарға байланысты студенттер мәселенің шешімін табуға тырысты.

Мәселенің берілгені. Топырақтың құнарсыздануы мен тоздануының салдары мен себептерін анықтау және тозданудың болдырмау жолдарын анықтау(Кесте 3).

Кесте 3. Топырақтың құнарсыздануы мен тоздануының салдары мен себептерін анықтау және тозданудың болдырмау жолдарын анықтау

Факты (Ақпараттар)	Идея (Болжамдар)	Қаралатын сұрақтар	Жасалатын іс-әрекеттер
Өсімдіктердің өсуін қамтамасыз етеді	Механикалық процесс	Тығыздандыру Механикалық құрылымын талдау Механикалық тығыздығын қарау	Органикалық қосындылармен қопсыту Минералды қосындылармен қамтамасыз ету Гумусты араластыру
Топырақтың өнімділігін арттыру	Биологиялық процесс	Топырақты құнарландыру	Тұқымдарды өңдеу Сәулелендіру
Қазіргі таңда өсімдіктің өсуі төмендеуде	Еквивалентті катиондар мен бір валентті катиондарға ауыстыру (Ca, Na, K)	Топырақты қопсыту	Изотоптар N-15, P-32 Изотоптар C-13

STEM технологиясын координация және реттелу бөліміндегі көру мүшелерінің құрылысы сабағанда қолданылған тәжірибе.

Мақсаты: Математиканы пайдаланып, Сивцев кестесінің (кесте 6) көмегімен адам көзінің көргіштігін анықтау.

Қажетті құрал-жабдықтар: А2 парағына шығарылған Сивцев кестесі, метр, нұсқауға арналған қалам.

Жұмыстың барысы:

1. А2 парағына шығарылған Сивцев кестесі тақтаға немесе қабырғаға көз деңгейінде жабыстырылады. Кестенің 10-жолы көз деңгейінде болуы керек.

2. Кестені шаммен жарықтандырады.

3. Кестеден 5 метр қашықтықта тұрады.

5. Көзді кезек кезек жауып, әріптерді оқиды.

6. Егер әріптерді көрмеген жағдайда, 0,5 метрге жақындайды

Хатты көргенше қайталайды.

7. Көру қабілетін формула бойынша өлшейді: $V=d / D$ онда,

V-көру;

d-әріпті көргенде қашықтық;

D-өлшеуді бастаған қашықтық.

Нәтижелерді тіркеу:

D	D	V

--	--	--

1505-12 тобы бақылау тобы болып алынды және тек дәстүрлі оқыту яғни семинар сабақтары дәстүрлі түрде жүзеге асырылды. Ал 1505-22 тобы эксперименталды топ ретінде алынып, жаңа технологиялардың ішінде Проблемалық оқыту мен STEM технологиясы бойынша оқытылды. Оқытудың алғашқы аптасында екі сыныптан да сауалнама алынды, яғни екі сыныптағы білім сапасы мен дәстүрлі білім берудегі білім сапасының көрсеткіштерін сауалнама арқылы бағаладық. Сауалнамада 20 сұрақ берілді және сұрақтар өтілген тақырыптарға байланысты болды.

Зерттеудің алғашқы аптасындағы сауалнама көрсеткіштерімынадай (Кесте 4).

Кесте 4. Зерттеудің алғашқы көрсеткіштері

1505-12 тобы 15 студент	Дәстүрлі оқыту бойынша алынған сауалнама	1505-22 тобы 14 студент
15/3	Ақпараттарды өте жақсы меңгергендер	14/2
15/5	Ақпаратты жақсы меңгергендер	14/4
15/7	Ақпаратты нашар меңгергендер	14/8

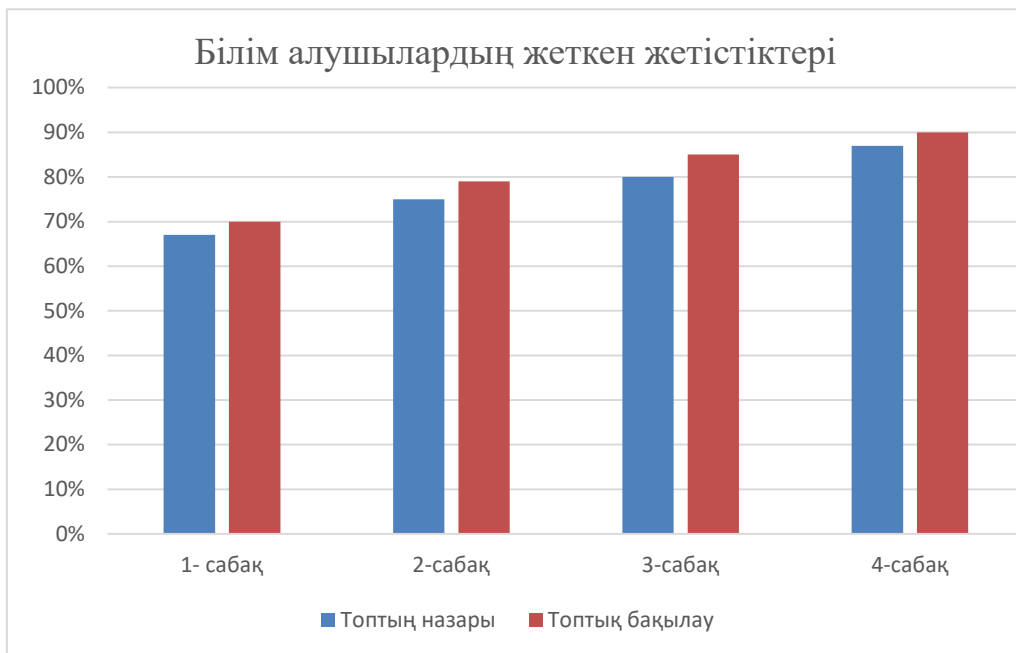
Кестеде көрсетілгендей зерттеудің алғашқы аптасында 1505-12 және 1505-22 тобындағы студенттер дәстүрлі оқыту жүйесі бойынша алынған сауалнама бойынша жаңа технологиялар қолданылды.

Кесте 5. Бақылау тобынан алынған сауалнама нәтижесі

1505-12 тобы 15 студент	Жаңа технологияларды пайдалану нәтижесінде алынған сауалнама	1505-22 тобы 14 студент
15/4	Ақпараттарды өте жақсы меңгергендер	14/6
15/5	Ақпаратты жақсы меңгергендер	14/6
15/6	Ақпаратты нашар меңгергендер	14/2

Кестеде көрсетілгендей жаңа технологияларды семинар сабақтарда 1505-22 тобына пайдалану нәтижесінде ақпараттарды өте жақсы меңгерген студенттер саны- 6, жақсы меңгергендер- 6 және нашар меңгерген студенттер саны- 2. Бақылау тобындағы 1505-12

тобында дәстүрлі оқыту бойынша оқытылды, нәтижесі бірсарынды және алдыңғы аптадағы алынған сауалнамадағыдай (Кесте 5).

Сурет-3. Білім алушылардың әр сабақ сайын жеткен жетістіктері

Жаңа технологияны пайдалану нәтижесінде студенттер алғашқы 4 семинар сабақта өткізілген қорытынды нәтижелер диаграммада бейнеленген (Сурет3). Диаграммада студенттердің өнімділігі мен топтық назарының артқандығы әр сабақ сайын байқалды. Студенттерге жаңа технологияны пайдалану нәтижесінде проблемалық оқыту және STEM технологиясын пайдалану нәтижесінде ғылыми танымдық зерттеушілік қабілеттерінің артқандығы байқалды.

Қорытынды. Жаңа технологияларды пайдалану студенттердің семинар сабақтарына дайындығының артуына септігін тигізеді. Зерттеу жұмыстары барысында екі негізгі заманауи технологиялар алып қолданылды. Олар проблемалық оқыту және STEM технологиясы. Бұл технологияларды пайдаланудың артқышылықтары: семинар сабақтарда студенттердің өздігінен білім алу және өздігінен жұмыс жасау қабілеттерінің жүзеге асуына септігін тигізді.

Проблемалық оқыту негізінде- белгілі бір проблемалық мәселелерді шешуге бағытталады, студенттер алдыңғы алған білімдерімен қатар қазіргі білімімен зерттеушілік қабілеттерін дамыта отырып, мәселені шешуге талпынады. Проблемалық мәселенің көбінде нақты шешімі болмайды және студенттер шешімін іздеу барысында өзіндік ой қалыптастыру арқылы мәселенің шешімін табады.

STEM технологиясының негізінде студенттердің биология пәнімен қатар химия, физика, математика ғылымдармен қоса отыра берілген тапсырманы шешуге бағдарланған.

Осы екі заманауи технологияларды пайдалану арқылы студенттердің семинар сабақтарына дайындығының жақсаруы мен ынтасы мен қызығушылығының артуы, танымдық зерттеушілік, коммуникативтік қабілеттерінің артқандығы байқалды. Сонымен қатар эксперименталды топ 1505-22 тобындағы студенттердің 1505-12 топтағы дәстүрлі түрде оқытылатын студенттерге қарағанда, ақпараттарды қабылдау және тақырыпты меңгеруде тапсырмалар мен мәселелерді шешуде ынтасының артқандығын көрдік.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Әлімов Асхат. Интербелсенді әдістерді жоғары оқу орындарында қолдану. Оқу құралы. – Алматы, 2009. - 263 бет.
2. М.В. Ретивых. Инновационный подход к проектированию и проведению лекционных и семинарских занятий в вузе. с2
3. Общая и профессиональная педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических вузов под ред. В.Д.Симоненко. М.: Вентана-Граф, 2005. 368с.
- 4.Веленский В.Я., Образцов П.И., Уман А.И. Технология профессионально - ориентированного обучения в высшей школе: Учебное пособие. М.: Педагогическое общество России, 2005. 192с
5. Современные и образовательные технологии в вузе: учебное пособие под редакцией Н.В. Бордовской. М.: КНОРУС, 2011. 432с.
6. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе: Учебное пособие для вузов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 437с.
7. Әлімов А.Қ. Интербелсенді әдістерді жоғары оқу орындарында қолдану. Оқу құралы. – Астана: «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2014. - 188 бет.
8. Аскарова С.А. Инновациялық технологиялардың қолдануы: Оқу құралы – Алматы: «Отан» баспасы, 2016. – 56 б.
9. Білім беру жүйесіндегі инновациялық технологиялар: Оқу құралы Н.Ж.Жанатбекова, Ф. Борисбекова – Алматы: Эпиграф, 2022. – 248 б.
10. "STEM Education in Southwestern Pennsylvania" (PDF). The Intermediate Unit 1 Center for STEM Education. 2008.
11. Дьяченко В.К., Кусаинов Г.М., Абыканова Б.Т., Садирбекова Д.К., Мырзагерейқызы Г. Жаңа және ең жаңа педагогикалық технология: Оқу құралы. – Алматы: «Отан» баспасы, 2020. – 187 б.
- 12.Барроуз Х. Проблемаға негізделген оқу бағдарламасын жасау, 1985.
13. Kale, D., Herbec, A., Beard, E., Gold, N., Shahab, L. 2022 BMC Public Health
14. Dembińska, I., Kauf, S., Tłuczak, A., (...), Marzantowicz, Ioppolo, G. 2022 Science of the Total Environment
15. Yadav, S., Jain, A., Bhakar, R. 2022 Sustainable Energy, Grids and Networks
16. Zhou, T., Luo, X., Liu, X., (...), Xing, M., Liu, J. 2022 Energy and Buildings
17. Темрокова А.Х., Чегирова А.Т. ИНОВАЦИОННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ // Научные известия. 2019. №14.

URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/inovatsionnye-obrazovatelnye-tehnologii-v-usloviyah-tsifrovizatsii>

18. Жумашева Сауле Амантаевна, Паникарская Маргарита Александровна, Алхатова Толкын Сериковна, Ракишева Алтын Жолболдыевна Применение игровой формы технологии на занятиях в начальных классах инновационно-инклюзивного образования // Проблемы педагогики. 2017. №3 (26). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/primeneniye-igrovoy-formy-tehnologii-na-zanyatiyah-v-nachalnyh-klassah-inovatsionno-inklyuzivnogo-obrazovaniya>
19. Миленович Живорад, Раиса Цветкович Модель инклюзивного экземплярного обучения по методу эвристической инверсии на уроках математики в начальных школах Республики Сербии // Научный результат. Педагогика и психология образования. 2015. №3 (5). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/model-inklyuzivnogo-ekzemplarnogo-obucheniya-po-metodu-evristicheskoy-inversii-na-urokah-matematiki-v-nachalnyh-shkolah-respubliki>

References

1. Alimov Askhat. The use of interactive methods in higher educational institutions. Training manual. - Almaty, 2009. - 263 pages.
2. M. V. Retivykh. Innovative access to the project and conduct of lecture and seminar activities in Vuse. C2
3. public and professional pedagogy: a teaching post for students of pedagogical universities under the ED. V. D. Simonenko. M.: Ventana-Graf, 2005. 368c.
4. Velensky V. Ya., Obratsov P. I., Uman A. I. technology of professional - oriented training in the highest school: educational post. M.: pedagogical Society of Russia, 2005. 192c
5. modern and educational technologies in Vuse: a study post under the editorial office of N. V. Bordovsky. M.: KNORUS, 2011. 432s.
6. Chernilevsky D. V. didactic technologies in the highest School: a teaching post for vuzov. M.: Uniti-Dana, 2002. 437s.
7. Alimov A. K. application of interactive methods in higher educational institutions. Training manual. - Astana: center of pedagogical excellence of AEO" Nazarbayev Intellectual Schools", 2014. - 188 pages.
8. Askarova S. A. application of innovative technologies: textbook-Almaty: Publishing House "Otan", 2016. – 56 p.
9. innovative technologies in the education system: manual N. zh.Zhanatbekova, F. Borisbekova-Almaty: epigraph – 2022. - 248 P.
10. "STEM Education in Southwestern Pennsylvania" (PDF). The Intermediate Unit 1 Center for STEM Education. 2008.
11. Dyachenko V. K., Kusainov G. M., Abykanova B. T., Sadirbekova D. K., Myrzagereyevna G. new and newest pedagogical Technologies: a manual. - Almaty: Publishing House "Otan", 2020 – - 187 P.
12. Barrows H. developing a problem-based curriculum, 1985.

Advantages of using innovative technologies by students in higher educational institutions at seminars

POSHAYEVA G.S. -Ph.D. of Biological Sciences., South Kazakhstan state pedagogical university, Shymkent, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4314-4149>
e-mail: g_2076@mail.ru

NAZARBAEVA U.S. – magister, South Kazakhstan state pedagogical university, Shymkent, Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7193-8237>
e-mail: nazarbaeva.u@bk.ru

ЖАППАРБЕРГЕНОВА Э.Б. - к.б.н.доцент, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-0252-3767>,e-mail:elmirazhaffar@mail.ru

MUSSABEKOV A.T.- Ph.D., South Kazakhstan state pedagogical university, Shymkent, Kazakhstan,ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8597-6499>,
e-mail:mussabekov.aidos@okmpu.kz

Abstract. In this article was used innovative technologies and our research directed to students of pedagogical university. As an investigation was chosen two groups and one of them was a control group and the next one was experimental group. From innovative technologies were used problem based learning method and STEM technology and in a process of investigation was got results of using these kind of technology. Although, in this article was used works of foreign scientists, were outlined types and sorts of innovative technologies. In this article was clearly described types of technologies and compared with traditional learning methods. In addition, the article highlights the difference between traditional seminars and classes conducted using innovative technologies. The article describes in detail the types of innovative technologies for designing and conducting lectures and seminars, which include, for example, critical learning technology, multimedia, computer learning technology, discussion, game, training technology, problem-based learning technology, etc. Depending on the purpose of the research work, the achievements of students in each lesson were demonstrated using the technology of problem-based learning during the lesson. In control group was used traditional learning method and in experimental group problem based learning method and STEM technology. In this article, was shown tasks and cases related to problem based learning method and STEM technology.

Keywords: innovative technologies, problem based learning method, innovative seminar, scientific conference, STEM technologies, game technology.

Преимущества использование инновационных технологий обучающимися в высших учебных заведениях на семинарских занятиях

ПОШАЕВА Г.С.- канд. биол. наук., ст.преподаватель, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4314-4149> e-mail: g_2076@mail.ru

НАЗАРБАЕВА У.Ш. – магистр, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент, Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7193-8237>e-mail: nazarbaeva.u@bk.ru

ЖАППАРБЕРГЕНОВА Э. Б. - к. б.н., доцент, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан,

Аннотация. В данной статье применено инновационные технологий, исследование направлено на студенты педагогических университетах. Для исследований было выбрано две группы и одна из них контрольная и другая экспериментальная. Из инновационных технологий были использованы проблемная обучение и STEMтехнология и в процессе исследование было получено результаты от типов этих технологий. При этом в этой статье были использованы труды иностранных ученых, было изложены типы и виды современные технологий обучения. Кроме того, в статье подчеркивается различие между традиционными семинарскими занятиями и занятиями, проводимыми с использованием инновационных технологий. В статье подробно описаны виды инновационных технологий для проектирования и проведения лекционных и семинарских занятий, к которым относятся, например, технология критического обучения, мультимедийная, компьютерная технология обучения, дискуссия, игра, технология тренинга, технология проблемного обучения и др. В зависимости от цели исследовательской работы были продемонстрированы достижения обучающихся на каждом занятии с использованием технологии проблемного обучения в ходе урока. Контрольной группе проводилось урок традиционного типа экспериментальной группе было проведено уроки проблемного обучения и STEMтехнология. В этой статье были показаны задачи и проблемы по проблемному обучению и STEMтехнологии.

Ключевые слова: инновационные технологии, проблемное обучение, инновационный семинар, научно- практическая конференция, STEMтехнология, игровая технология.

UDC 377.01
CSCSTI 13.15.53

<https://vestnik.oqmpu.kz/kk>

INTEGRATION OF CULTURAL HERITAGE AND MODERN ART EDUCATION

OMER Z. - doctor of pedagogical sciences, Professor, Akdeniz University, Faculty of Fine Arts, Traditional Turkish Crafts Department Campus Antalya, Antalya, Turkey
ORCID:0000-0002-9884-8397e-mail: ozaimoglu@akdeniz.edu.tr

Abstract. This article examines current issues in arts education regarding its role in the preservation and promotion of cultural heritage. From there, the article looks at ways of integrating them, which can ultimately be realized through the active work of cultural institutions and the education system. The education of cultural literacy, in the context of the study of global and national cultural historical values, creates the prerequisites for further positioning oneself as an educated fully developed person. In modern conditions of the revival of many aspects of national culture, new opportunities for the revision of views on the history of culture of the people, which contribute to the moral and patriotic education of today's youth. In this process, a special place should be given to museums, which are the centre of material and spiritual heritage artefacts. Due to their uniqueness, museums are like accumulators of all national cultural treasures. Therefore, this article examines the integrated opportunities for in-depth study of national heritage and cultural specificities within the framework of museum pedagogy as an important part of art education.

Introduction. Enormous changes have taken place in Kazakhstan and in the CIS countries. This affected all spheres of life and, first of all, the education system. The main sign of quality education is its content, where the whole depth of the world cultural heritage is comprehended. Today, it is the education of a person by culture that is relevant [1, p. 3].

Today, museums occupy one of the main places in the culture of each state as a cultural center that provides educational services. But, unfortunately, this special function of museum opportunities has not been fully demanded and developed, which can be used in another facet, as a center for the storage and transmission and study of cultural heritage for the younger generation. We consider the possibility of forming the continuity of cultural heritage in the younger generation through the appeal of education to the issue of the identity of the national traditions of Kazakhstan. Today we have partially wasted national traditions, ignorance and unwillingness of the younger generation to learn and know their deep historical roots, ignorance of traditions and much more, and a practical lack of knowledge in the field of world art in general. At the same time, the constant reduction of hours for the educational field «Art», the practically non-representation in the content of training courses on artistic culture of huge layers of world and national art history, as well as the insufficiently developed system of additional art education in small towns and villages of Kazakhstan led to the fact that a graduate of a secondary school does not have elements of perception of world masterpieces, not to mention the historical places of their creation and exhibition, even in the context of their region. Against the backdrop of this general increasing cultural illiteracy and lack of spirituality, the social orientation of young people to get carried away with gadgets, video games, hour-long hangs on Instagram and other momentary advertising information is exacerbated, where there is no time to read and study book literature, as well as visit museums and historical centers. Modern life is loaded with daily everyday problems, and we do not notice that raising children in a cultural aspect has negative consequences. It is necessary to think about this much earlier, even at the stage of the child's initial development and education, where the main foundation of the child's spiritual values and needs is laid, which later forms the entire spectrum of a person's personality. Here we would like to turn to the positive experience of other countries. For example, fifteen years of state practice in the Netherlands, where cultural institutions pay more attention to general education schools, where today the state sets other priorities, changes are taking place in economic policy in the education system, therefore, the structure of interaction between cultural institutions and the education system is also changing. In the Netherlands, in order to introduce children to contemplate the world around them from different points of view and study the material under study, they use just such a method [1].

In European countries, this method is used so that students at the level of consciousness absorb the originality of their native country and feel their involvement with domestic origins, where historical eventfulness forms a sense of pride in their homeland. Children belong to that group of museum visitors, where a qualitatively different approach is needed, where, when conducting a lesson, a museum teacher needs to be creative in conducting classes. otherwise it will not bring the expected result. Those huge opportunities that museums have as a factor in the accumulation of national patriotism and cultural traditions are today one of the most

important. Back in 1822, the active creator of museums in Siberia and Kazakhstan, A. A. Adrianov wrote: «...one of the most important instruments of education is the opening of museums» [3, p.4].

Today, more than ever, the statement about the social perception of the museum is consonant, where even earlier museum requirements were put forward - «active participation in the upbringing of the younger generation, capable of observing the inheritance of the past, perceiving the present and looking to the future with confidence» [4, p.104]. And in modern times, for two centuries, this topic has not yet lost its living thought, even to this day it is burning and has not lost its relevance. About four children's museums operate today around the world. The very first museum for children was opened in America in the city of Brooklyn in 1899. The crisis in the entire educational system contributed to the conduct and research of works in the United States and the opening of museums. [5, p. 361]. It is children's museums and museum projects for children that are the accumulating centers that influence the development of new projects and the creation of new forms of cultural and educational activities of the Republic of Kazakhstan. Today we have one children's museum in «Almaty-Shanyrak» (Tengri-Umai) [6, p. 120] and ten museums around the city of Almaty on various topics. As part of the design in the field of museum pedagogy in the format of additional education in Kazakhstan, it did not take a clear outline. These more than two years have played a negative role and can be said to have paralyzed many projects and initiatives, where, in the context of the global epidemiological situation that has arisen, the rate of attendance at national museums has sharply decreased in our country, not to mention developing programs and general educational projects organized within museums. There was a need to build the relationship "museum-children" in a new way, where, first of all, the focus is on activating the creative abilities of the child's personality and through the need to know the past through museum relics, with the help of cultural monuments made of bronze, stone, wood [7, p. .3] and coming into contact with this national heritage, he will learn to perceive and realize his involvement in history. The very idea of involving the museum in the general educational process originated in Europe in the Netherlands [1, p.1]. There, on the basis of a whole state program, a system of visiting museums was developed as an object for conducting lessons in painting, drawing, and fine art lessons. Abay, series «Art Education: Art - Theory – Methods», No. 3 (68), 2021 they have spiritual and cultural skills and are attached to the aesthetic enjoyment of works of art. The Netherlands is ahead of other countries in this, although they also have the vulnerability of the cultural education program, because it has not yet fully established itself as one of the necessary concepts of school activities [1].

There has been a tendency to reduce the receipt of funds in the school budget for the development of cultural programs. And still there exists a big gulf between the state structures and the local subdivisions of culture. On the basis of the study, we are considering introducing this principle of “immersion” into the sphere of beauty, which will give our children the opportunity to lively participate in history, with the masterpieces of world culture in the general education system. To develop a methodology for conducting lessons in painting, drawing and arts and crafts within the framework of the museum, adapted to the national culture. When conducting lessons in fine arts, include the European principles of the museum workshop as the most effective means of influencing the worldview of children. Yuri Vella, who is the director of the Varyogan Ethnographic Museum, said: “We built a museum for ourselves, for our children, for our grandchildren, so that they understand the soul of every

thing, know how to communicate with it, and know how to make it, if necessary" [6, p.5-23].

«The main thing in the museum is not objects, but people, not cold showcases, this is really a meeting place for people, dialogue, specialists and young visitors» - Fayzullina G.Sh. [2]

Conclusion The solution to the analyzed problem is seen in the joint actions of the state and private partnerships, where the implementation of such projects will increase the level of education of the younger generation, which means that project activities in Kazakhstan in the field of museum pedagogy can take a constructive turn. Using the European experience as a pilot project, there is a great need to develop a program of study of fine arts in the museums of Kazakhstan with a research approach, where, ideally, the project should have further long-term significance. Which, in turn, gives hope for the full integration of culture and education, since it is in museums that excellent conditions are created for educating the aesthetic perception of national traditions, where the child feels his involvement in the living heritage.

Much attention is paid to cultural integration at the international level. Each work of art tells the story of the culture of the country and the country where it comes from. Today Astana maintains close ties with 26 sister cities. Astana has fraternal relations with foreign cities and capitals of the East and West. Between the cities there are events aimed at building the international reputation of Kazakhstan and its capital. The symbol of Astana - Baiterek is well known to the residents of the banks of the Dnieper, Moscow River, Potomac and other large and small rivers. It is known that the main partner of Astana is Moscow.

Friendly relations between the capital of the Russian Federation and the capital of the Republic of Kazakhstan were established by the Agreement on Mutual Cooperation in Trade, Economic, Scientific, Technical, Cultural and Humanitarian Spheres dated June 20, 2000. According to this document, on June 9, 2001, the official opening of the Days of Moscow Culture took place in Astana, which enriched the program of cultural events as part of the celebration of the third anniversary of the transfer of the capital. On Astana Day, the Museum of Modern Art hosted an exhibition of the Moscow artist S. Andryakin "The Magic Secret of Watercolor" and an exhibition of Kazakh art "The Bridge".

In 2004, the exhibition "Russian Collection from the Funds of the Astana Museum of Modernity" was organized in the exhibition hall "Zamoskvarechye" in Moscow. The Year of Pushkin in Kazakhstan in 2005 and the Year of Abai in Russia in 2006, characterizing the inextricable link between the two cultures, showed that Moscow and Astana are very open to each other. During the period 2005-2006, the international summer night festival of classical music "A Midsummer Night's Dream", the international Astana blues-jazz festival, the international theater festivals "Theater World" were held. For actors and directors, theater artists, a new "master class" of the theater festival "Theater World" has opened.

It was attended by seven theaters - three Kazakh, four foreign. The aesthetics of the festival is carried out in two directions: traditional theater-classics; modern theater experiment. This festival provides an opportunity to improve the skills and form human and professional relationships of theater professionals. The Kazakh Music and Drama Theater hosted two performances by the French troupe "Monsieur and Madame O" (Quiet Theatre).

The history of the emergence and development of world political thought has its own characteristics. The foundation of political science, which has managed to form a great

understanding of the significant development of the world, is undoubtedly sufficient for major events and new information of our time.

There are a lot of thinkers who have managed to express their own conclusions and views on the long history of the development of the world. The fact that they understand each type of government in different ways and supplement it with the necessary number of examples is a sign that their views in political science are clear and deep. There are different types of people in power and ordinary people of every age. continued.

The development of political thought began to change the forms of politics itself and the features of public administration. forms and it is clear that trying to create methods.

Now let's talk about the main thinkers who were ahead of their time, followed various examinations and approaches in political science. The Babylonian king Hammurabi went down in history as a successful politician, commander and compiler of the oldest set of laws. Philosophical and ethical concept of political thought of the ancient world Confucius is a famous Chinese philosopher and teacher, one of the founders of the philosophical and ethical concept of politics. His political teaching was based on the principles of a strict order based on moral standards.

Confucius attributed the successful government of the state not to formal private law, but to the wisdom of a virtuous ruler and his worthy assistants. The ideas of virtue, justice and morality are the most important in the ethical teachings of Confucius. He believed that the interests of the state should not conflict with the interests of the people, and that any violence against a person would cause equally strong resistance in him.

And Socrates in history formulated the idea of resolving conflicts through disagreements between the individual and the state. So, if a citizen who has reached the age of majority does not agree with the laws in force in the country, then he had to leave the country with all his property.

References:

1. Feildhuizen A. Cultural heritage and education system [Electronic resource]. -Access mode: <https://polytech.bm.digital/article/822566394114105465/glava-5-kulturnoe-nasledie-i-sistemaobrazovaniya>. Retrieved 02.02.2022.
2. Fayzullina G.Sh. Cultural and educational activities of the museums of Kazakhstan during the period of independence: 1991-2005. abstract dis. ... candidate of historical sciences: 24.00.03. - Moscow: Russian Institute of Cultural Studies, 2005. - 25 p.
3. Brooklyn Children's Museum [Electronic resource]. - Mode of access: <https://www.brooklynkids.org>. Retrieved 02.02.2022.
4. Essay on the history of museum work in the USSR - M.: Nauka, 1 963. - 361 p. 5. Vella Yu. From the first person // Bulletin of the Open Museum Association. - 2000. - Special issue. - P.5 - 23.
6. Collection of scientific papers of the Research Institute of Culture. - M.: Nauka, 1978. - T.74. - 104 p.
7. Kainazarova A.E. Museum business in Kazakhstan (1831-1925): abstract abstract dis. ... candidate of historical sciences: 02/07/12. - Almaty: KazGU named after. Al-Farabi, 1995.

Мәдени мұра интеграциясы және қазіргі заманғы көркемдік білім

ОМЕР ЗАИМОГЛУ- PhD, профессор, Акдениз университеті, бейнелеу өнері факультеті, Анталия түрік қолөнерінің дәстүрлі кампусы, Анталия, Түркия, ORCID:0000-0002-9884-8397 e-mail: ozaimoglu@akdeniz.edu.tr

Аннотация. Бұл мақалада көркемдік білім берудің мәдени мұраны сақтау мен насихаттаудағы рөліне қатысты өзекті мәселелер қарастырылады. Демек, мақалада түп соңында мәдени мекемелердің белсенді жұмыстары нәтижесінде және білім беру жүйесі аясында жүзеге асырылатын интеграция жолдары қарастырылады. Мәдени сауаттылыққа тәрбиелеу дүниежүзілік және ұлттық мәдени тарихи құндылықтарды зерделеу контекстінде өзін одан әрі білімді, жан-жақты дамыған тұлға ретінде көрсетуге алғышарттар жасайды. Ұлттық мәдениеттің көптеген аспектілерінің жаңғыруының заманауи жағдайында қазіргі жастарды адамгершілікке және патриоттыққа тәрбиелеуге ықпал ететін халықтың тарихы мен мәдениеті туралы көзқарастарды қайта қарау үшін жаңа мүмкіндіктер ашылады. Бұл үдерісте материалдық және рухани мұра жәдігерлеріне назар аударатын мұражайлардың алатын орны ерекше болуы керек. ҚазҰПУ хабаршысы. Абай, "көркемдік білім: өнер - теория - әдістеме" сериясы, № 3 (68), 2021 ж. 33 Мұражайлар өзінің бірегейлігіне байланысты барлық ұлттық мәдени қазыналардың жинақтаушысы болып табылады. Сондықтан бұл мақалада көркемдік білім берудің маңызды бөлігі ретінде мұражай педагогикасы аясында ұлттық мұра мен мәдени ерекшеліктерді тереңдетіп зерттеудің кешенді мүмкіндіктері қарастырылады.

Тірек сөздер: мәдени мұра, заманауи көркемдік білім, мұражай, бейнелеу өнері, интеграция.

Интеграция культурного наследия современное художественное образование

ОМЕР ЗАИМОГЛУ- д.п.н., профессор, Университет Акдениз, Факультет изящных искусств, Традиционный Кампус отделения турецких ремесел в Анталии, Анталия, Турция, ORCID:0000-0002-9884-8397 e-mail: ozaimoglu@akdeniz.edu.tr

Аннотация. В настоящей статье рассматриваются актуальные вопросы художественного образования относительно его роли в сохранении и популяризации культурного наследия. В данной статье рассматриваются пути интеграции национального наследия РК, которые могут быть реализованы в рамках активной работы культурных учреждений и системы образования. Воспитание культурной грамотности, в разрезе изучения мировых и национальных культурных исторических ценностей, создает предпосылки для формирования образованного всесторонне развитого человека. В современных условиях возрождения многих аспектов отечественной культуры открываются новые возможности для пересмотра взглядов на историю культуру народа, которые способствуют нравственно-патриотическому воспитанию современной молодежи. В этом процессе особое место должны занимать музеи, которые являются средоточием материальных и духовных артефактов

«ОҚМПУ ХАБАРШЫСЫ - ВЕСТНИК ЮКГПУ», № 4 (34), 2022 ж.

наследия. В силу своей уникальности, музеи являются аккумуляторами всех национальных культурных сокровищниц. Поэтому в данной статье, рассматриваются интегрированные возможности углубленного изучения отечественного наследия и культурных особенностей в рамках музейной педагогики как важной части художественного образования.

Ключевые слова: культурное наследие, современное художественное образование, музей, изобразительное искусство, интеграция.